

Nuoret starttipajalla - keskustelua identiteeteistä

Diskursiivinen tutkimus nuorten identiteettipuheesta

MAIJU KALLIO
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
marraskuu 2018

Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

KALLIO, MAIJU: Nuoret starttipajalla - keskustelua identiteeteistä. Diskursiivinen tutkimus nuorten identiteettipuheesta.

Pro gradu -tutkielma, 103 s., 4 liites.

Sosiaalityö

Ohjaaja: Suvi Raitakari

2018

Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkitaan starttipajatoimintaan osallistuvien nuorten haastattelupuheessa tuottamia identiteettejä sekä sitä, kuinka nämä identiteetit ovat suhteessa hallitseviin yhteiskunnallisiin diskursseihin, kuten aktivointi- ja syrjäytymisdiskursseihin.

Tutkielma on tapaustutkimus ja teoreettis-metodologisena kehyksenä toimii sosiaalinen konstruktionismi. Konstruktionistisen ajattelutavan mukaan sosiaalisen todellisuuden nähdään rakentuvan sosiaalisessa, kielellisessä vuorovaikutuksessa. Näin ollen myös identiteetti nähdään kielenkäytössä rakentuvana ja määrittyvänä sekä tilanteittain vaihtelevana. Metodisena lähestymistapana käytettiin diskurssianalyysia. Tutkimusaineisto on kerätty haastattelemalla yhdeksän nuorta, jotka ovat osallistuneet starttipajatoimintaan jo useamman kuukauden ajan tai ovat jo päättäneet starttijakson.

Tutkielman analyysiosassa keskitytään siihen, millaisia identiteettejä nuoret itselleen tuottavat ja millaisia kielellisiä keinoja käyttämällä nämä identiteetit tehdään ymmärrettäviksi. Vaikka tutkielmassa tunnistetaan aikaisempaan tutkimukseen nojautuen yhteiskunnassa vallitsevat diskurssit, lähdetään analyysiosassa liikkeelle niistä orientaatioista ja identiteetin määrittelytavoista, joita nuoret itse tuottavat haastattelupuheessa ja näin löydettyjä identiteettejä tarkastellaan suhteessa vallitseviin yhteiskunnallisiin diskursseihin.

Analyysin perusteella aineistosta oli tunnistettavissa seitsemän erilaista identiteettidiskurssia, joiden kautta nuoret itseään määrittivät. Löytyneet identiteettidiskurssit olivat uupuneen sairastajan, toiveikkaan kuntoutujan, suunnanetsijän, passiivisen laiskurin, ulkopuolisen, vastuullisen aikuisen ja huolettoman nuoren identiteetit. Erityisesti uupuneen sairastajan ja toiveikkaan kuntoutujan identiteettidiskurssit ylläpitivät minuuden kerronnan jatkuvuutta ja olivat selvästi suhteessa toisiinsa. Passiivisen laiskurin identiteettidiskurssi oli puolestaan identiteetti, jonka nuoret kertoivat saavansa ulkopuolelta annettuna. Nuoret pyrkivät pääsääntöisesti ylläpitämään positiivista minäkuva määrittäessään itseään ja haastoivat heihin ulkopuolelta kohdistuvat negatiiviset määritelmät.

Asiasanat: nuoret, poikkeavuus, identiteetti, aktivointi, syrjäytyminen, diskurssianalyysi

KALLIO, MAIJU: The Young at the Work Shop - talking about the identities. Discursive research about the identity talk of young people.

Master's Thesis, 103 pages, 4 appendix pages

Social Work

Supervisor: Suvi Raitakari

2018

This Master thesis focuses on young people who are taking part on work shop activities. The research question focuses on identities that those young people construct for themselves as they interact with the researcher on a research interview. The main idea is to find what kind of identity discourses will arise from their talk and how these identity discourses relate with culturally strong discourses such as discourse of social exclusion and activation.

Theoretical background of this Master thesis lies on social constructionism which sees that social phenomena are best understood as the outcome of discursive interaction rather than as extra-discursive phenomena. That is why identities are also understood here to be something socially constructed and variable. The analysis of the interview data has been done through discourse analysis. The data was collected from nine young people who have been on work shop activities for several months at the interviewing point.

Seven different identity discourses were found through the analysis. Those identities were named as the identity of the passive lazybones, the identity of the outsider, the identity of the future seeker, the identity of wearied with being sick, the identity of hopeful for getting better, the identity of the laidback youngster and the identity of the responsible adult. The identity of wearied with being sick and the identity of hopeful for getting better were clearly related to each other and formed together continuity to the narration of the self. Particularly the identity of the passive lazybones was something that these young people saw as being given to them from the society and other people. Young people represent themselves mainly positively through these identity discourses and challenged the unfavourable criticism that was directed to them from the outside.

Key words: young people, deviance, identity, activation, social exclusion, discourse analysis

Sisällysluettelo

1 Johdanto	2
2 Starttipaja pysäkkinä aikuistumisen polulla	4
2.1 Nuori aikuisuus sosiaalisena konstruktiona	4
2.2 Aikuistumisen polusta poikkeaminen ja siihen puuttuminen	9
2.3 Toimintaympäristönä starttipaja	14
3 Identiteetti diskursiivisen tutkimuksen kohteena	20
3.1 Diskurssianalyysi sosiaalisesti rakentuvan maailman tutkimusvälineenä	20
3.2 Diskursiivinen identiteetti tutkimuksen käsitteenä	28
4 Yhteiskunnalliset diskurssit suhteessa yksilöön	31
4.1 Yhteiskunnalliset olosuhteet diskurssien takana	31
4.2 Syrjäytymisen diskurssi ja ulkopuolisuus yhteiskunnassa	35
4.3 Yksilön vastuun diskurssi	44
5 Tutkimuksen toteutus	49
5.1 Tutkimusasetelma ja tutkimuksen tavoitteet	49
5.2 Aineiston kuvaus ja tutkimuksen eettiset kysymykset	50
5.3 Analyysin eteneminen	55
6 Starttipajanuorille rakentuvat identiteetit	58
6.1 Sairaasta kuntoutujaksi	58
6.2 Suunta hukassa	67
6.3 Ulkopuolisena joukossa	77
6.4 Passiivinen laiskuri	81
6.5 Aikuisuus vastuullisuutena	86
7 Johtopäätökset	90
Lähteet:	95
LIITE 1: HAASTATTELUPYYNTÖ	104
LIITE 2: SUOSTUMUS TUTKIMUKSEEN OSALLISTUMISESTA	105
LIITE 3: TEEMAHAASTATTELUN RUNKO	106
LIITE 4: LITTERAATIOIDEN ERIKOISMERKIT	107

Taulukkoluetelo

Taulukko 1. Nuorten puheessa rakentuneet identiteettidiskurssit.....	90
--	----

1 Johdanto

Nuoret nousivat julkisen keskustelun aiheeksi ja keskiöön Euroopan talouslaman myötä 2000-luvun lopulla. Nuorisotyöttömyys nousi Euroopassa tuolloin huolestuttaviin lukemiin ja nuorten syrjäytymisestä huolestuttiin ympäri Eurooppaa. Pahimman talousahdingon laannuttua ja uusien maailmanpoliittisten kysymysten noustua esiin keskustelu nuorten asemasta yhteiskunnassa on myös hälvennyt tai syrjäytymiseen liittyvistä kysymyksistä käytävä keskustelu on muuttunut. Vuonna 2015 kasvaneen maahanmuuton myötä radikalisoitumisen kysymykset nousivat esille ja syrjäytymisen ehkäisy alettiin nähdä keinona myös radikalisoitumisen ehkäisylle. Syksyllä 2017 julkistetussa valtion sisäisen turvallisuuden strategiassa ja keväällä 2016 julkaistussa sisäisen turvallisuuden selonteossa syrjäytyminen tunnistetaan yhdeksi olennaiseksi riskiksi Suomen sisäiselle turvallisuudelle (Sisäministeriö 2016; Valtioneuvoston periaatepäätös/2.11.2017).

Tämän pro gradu -tutkielman lähtökohtana on osallistua nuoria koskevaan yhteiskunnalliseen keskusteluun myös syrjäytymisen osalta. Pääsääntöisesti keskustelua nuorista ja heidän asemastaan yhteiskunnassa käyvät muut kuin nuoret itse. Tämän voi jokainen uutisia ja mediaa seuraava todeta jo nopealla internethaulla syrjäytymistä koskevista julkaisuista. Helsingin Sanomien arkistohaussa sanoilla ”nuoret” ja ”syrjäytyminen” (katsottu 28.10.2018) esiin nousee pitkä lista pääkirjoituksia ja mielipideosaston kirjoituksia, joissa syrjäytymisestä puhuvat kaikki muut paitsi nuoret itse. Tilanne ei ole juuri sen parempi siirryttäessä Yle Uutisten arkistohakuun (katsottu 28.10.2018), jossa suurin osa samoilla hakusanoilla nousevista uutisista kertovat siitä, mitä asiantuntijat ja poliitikot syrjäytymisestä tietävät ja sanovat. Nämä haut tekevät hyvin nopeasti näkyväksi sen, millaisia valtasuhteita yhteiskunnassamme vallitsee ja kenelle kuuluu määrittelyvalta siitä, kuka on syrjäytynyt ja kuinka asiaan tulisi suhtautua. Syrjäytymistä ja nuorten asemaa määrittävät asiantuntijat ja valtaa pitävät aikuiset. Tämän vuoksi onkin tärkeää, että niin käytännön työn tasolla yhteiskunnan heikoimpien parissa kuin tutkimuksessa pyritään antamaan ääni myös niille ihmisille, jotka määrittyvät muiden toimesta syrjäytyneiksi. Näin heille syntyy mahdollisuus haastaa heihin kohdistettuja määritelmiä ja ottaa aktiivisen toimijan rooli, jota syrjäytyneen leiman ei yleisesti nähdä sisältävän. Tämä on myös tämän tutkielman lähtökohta.

Tutkielman tavoitteena on antaa nuorille itselleen mahdollisuus määrittää keitä he ovat ja kuinka he näkevät itsensä suhteessa yhteiskunnallisesti voimakkaisiin diskursseihin syrjäytymisestä ja yksilön vastuusta. Toisin sanoen tässä tutkielmassa asetetaan rinnakkain aikuisvetoinen ymmärrys syrjäytymisestä ja nuorille yhteiskunnallisissa keskusteluissa syntyvistä identiteeteistä sekä nuorten omat kerrontatavat ja merkityksenannot. Käytännössä tämä tapahtuu analysoimalla starttipajatoimintaan osallistuvien nuorten haastattelupuheesta esiin nousevaa identiteettikerrontaa. Tämä tarkastelu perustuu sosiaalisen konstruktionismin perinteen mukaiseen totuuskäsitykseen, jossa kiinnostus kes-

kittyy siihen, kuinka kielellisesti rakennamme todellisuutta ja näin määritämme itseämme ja toisiamme (Burr 2003, 62).

Aiheina nuorten syrjäytyminen ja identiteettipuhe ovat sovitettavissa useiden eri sosiaalitieteiden kentälle. Omat lähtökohtani nousevat kiinnostuksesta yksilön ja yhteiskunnan välisiin suhteisiin, minkä vuoksi sosiaalityö myös aikoinaan valikoitui opintojeni suunnaksi. Sosiologisen tarkastelun kautta ymmärrys yhteiskunnan valtasuhteista ja mikro- ja makrotasojen suhteesta on kasvanut. Sosiaalipsykologia on puolestaan herättänyt mielenkiinnon vuorovaikutuksen tutkimukseen ja ihmisen minuuden määrittelyihin, mikä omalta osaltaan on ollut ohjaamassa tutkielman aiheen tarkastelua kohti identiteettipuhetta ja laajempaa yhteiskunnallista keskusteluympäristöä diskurssianalyyttistä tutkimusotetta hyödyntäen. Sosiaalityön opintojen ja käytännön työn kautta ymmärrys auttamistyön luonteesta ja palvelujärjestelmän toiminnasta on kasvanut. Käytännön työ nuorisotilalla sekä sosiaalityössä on mahdollistanut kosketuspinnan marginaaliin määritettävien ihmisten elämään ja todelliseen arkeen, minkä vuoksi heidän oman äänen esiin tuonti myös tutkimuksellisesti on noussut itselle tärkeäksi asiaksi. Nuoret puolestaan ovat olleet oman ammatillisen kiinnostukseni kohteena aina, minkä vuoksi heidän valitseminen myös pro gradu -tutkielmani kohteeksi oli helppoa ja luonnollista.

Tutkielmassa lähdetään liikenteeseen määritelmällä starttipajatoimintaa ja nuoren aikuisuuden elämänvaihetta. Starttipajatoimintaa määriteltäessä tehdään näkyväksi sen asema ja tarkoitus yhteiskunnan palvelujärjestelmässä. Tarkasteltaessa nuoren aikuisuuden elämänvaihetta pyritään puolestaan tekemään näkyväksi se, millaisina nuoruus ja siirtymä aikuisuuteen 2010-luvun yhteiskunnassa näyttäytyvät ja kuinka ne yleisesti ymmärretään. Tämän tarkastelun yhteydessä käydään läpi myös poikkeavuuden tematiikkaa ja pyritään tuomaan esille se, kuinka tämän tutkielman kiinnostuksen kohteena olevat nuoret voidaan nähdä yhteiskunnallisesti poikkeavina. Tämän jälkeen siirrytään tarkastelemaan tutkielman analyysiosan kannalta olennaista käsitettä identiteettiä diskursiivisen tutkimuksen kohteena. Tämän tarkastelun yhteydessä käydään läpi laajemmin diskursiivisen maailman moninaisuutta, diskurssia käsitteenä sekä diskurssianalyysia tutkimusmenetelmänä. Tämän käsitteellisen tarkastelun jälkeen siirrytään tutkielman aiheen kannalta keskeisten yhteiskunnallisesti määrittyvien syrjäytymisen ja yksilön vastuun diskurssien pariin. Ennen syvempää pureutumista näihin diskursseihin luodaan lyhyt katsaus yhteiskunnallisiin olosuhteisiin, jotka ovat vaikuttaneet näiden diskurssien syntymiseen. Tämän jälkeen tutkielma etenee tutkimuksen toteutuksen ja tavoitteiden läpikäynnin kautta analyysin tuloksina syntyneiden identiteettikuvausten esittelyyn ja tutkielman yhteenkokoaviin johtopäätöksiin.

2 Starttipaja pysäkinä aikuistumisen polulla

Tutkielmani mielenkiinto kohdistuu ihmisryhmään, joka voidaan nimetä nuorten aikuisten ryhmäksi. Tarkastelenkin luvun aluksi nuoren aikuisen käsitettä ja sitä, miten nuori aikuisuus elämänvaiheena on sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakennettu. Koska tutkielmani näkökulmasta nuoren aikuisuuden määrittäminen tiettyjen ikämääritelmien mukaan ei ole olennaista, painottuu elämänvaiheen tarkastelu nimenomaan sosiaalisesti rakentuneeseen ymmärrykseen siitä, millaisia keskeisiä tehtäviä ja muutoksia näemme tähän elämänvaiheeseen kuuluvan. Luon samalla lyhyen katsauksen siihen, millaisissa yhteiskunnallisissa ja historiallisissa olosuhteissa tällainen sosiaalinen konstruktio nuoren aikuisuuden elämänvaiheesta on syntynyt.

Kiinnitän tarkastelussani huomiota myös siihen, millaisia haasteita nuoren aikuisuuden elämänvaiheeseen tunnistetaan liittyvän ja miten näiden haasteiden kautta osa nuorista aikuisista määrittyy kulttuurisesti poikkeaviksi. Niin poikkeavuus kuin se, mitä pidämme normaalina, vaihtelee yhteiskunnallisesta, historiallisesta ja sosiaalisesta kontekstista riippuen (Goode & Ben-Yehuda 2009, 110; Hoikkala 1989, 142). Poikkeamat kunnollisuudesta ja odotetusta puolestaan asettavat nämä poikkeavat yksilöt median ja instituutioiden kiinnostuksen ja toiminnan kohteeksi (Hoikkala 1989, 142; Juhila 2008b, 93–94). Tästä johtuen tarkastelenkin tässä luvussa poikkeavuutta lyhyen käsitelmäärittelyn kautta ja luomalla tiiviin katsauksen siihen, miten poikkeavuutta on nuoruuden ja nuoren aikuisuuden tutkimuksessa aiemmin tarkasteltu ja millaisiin yhteiskunnallisiin toimenpiteisiin, instituutioihin tai tuen muotoihin poikkeavuus näissä tarkasteluissa liitetään. Luvun lopuksi käänän katseeni tutkielmani toimintaympäristöön starttipajatoimintaan ja tarkastelen sitä, millaiseksi aikuistumisen ympäristöksi starttipaja yhteiskunnassamme määritetään ja mielletään. Näiden määrittelyjen avulla pyrin tuomaan näkyväksi sen, miksi ja miten tutkielmani mielenkiinnon kohteena olevat starttipajanuoret määrittivät suhteessa normaaliin tai kulttuuriseen poikkeavuuteen.

2.1 Nuori aikuisuus sosiaalisena konstruktiona

Olemme tottuneet kuvaamaan elämää janana tai ajallisesti toisiaan seuraavien erilaisten vaiheiden jatkumona. Elämän nähdään kulkevan lapsuudesta nuoruuden kautta aikuisuuteen ja jokaisessa vaiheessa elämä on jollakin tapaa erilaista tai ihminen itse on erilainen fyysisesti, psyykkisesti tai sosiaalisesti. Elämä pitää sisällään erilaisia siirtymiä vaiheista tai tapahtumista toiseen. Se, kuinka elämänvaiheet ymmärrämme, on kuitenkin sopimuksellista ja sidoksissa sekä aikaan, jossa elämme, että sosiokulttuurisiin olosuhteisiin, jotka vallitsevat. (Marin 2001, 19–24.) Lineaariseen, ajallisesti etenevään elämänkulkukäsitykseen liittyy myös voimakkaasti institutionaalinen ulottuvuus. Kunkin elämänvaiheen nähdään olevan kytköksissä tiettyihin yhteiskunnallisiin areenoihin ja pitävän sisällään tiettyjä elämäntapahtumia, jotka samaa vaihetta elävät yksilöt jakavat. Näiden elämänvaihesidonnaisten tehtävien nähdään puolestaan edellyttävän yksilöiltä tiettyjä ominaisuuksia ja taitoja.

Kulttuurisesti jaettu käsitys elämäkulusta pitää siis sisällään normatiivisen näkemyksen siitä, miten tietynikäisen tulee käyttäytyä ja mitä häneltä odotetaan. (Hoikkala 1993, 19; Marin 2001, 32.) Yhdessä vallitsevien yhteiskunnallisten olosuhteiden kanssa nämä sopimukselliset tavat käsittää elämänvaiheet vaikuttavat myös siihen, kuinka yksilöt itse elämänvaiheet kokevat (Juvonen 2015, 29).

Käsityksemme elämäkulusta ja elämänvaiheista eivät synny tyhjiössä. Elämäkulku on prosessi, jota säätelevät kullekin aikakaudelle ominaiset yhteiskunnalliset instituutiot, taloudelliset rakenteet, koulutusjärjestelmät ja sukupuolijärjestelmät (Aapola & Kaarninen 2003, 12). Näin ollen myöskään nuoruuteen tai nuoreen aikuisuuteen ei kuulu luonnostaan tiettyjä yhteiskunnallisia tehtäviä, vaan erilaiset yhteiskunnalliset ja historialliset tilanteet toimijoineen liittävät niihin kuuluvia erityisiä tehtäviä ja näiden vaatimia ihanteellisia ominaisuuksia, joita nuorten ja nuorten aikuisten tulisi omata (Hoikkala 1989, 183).

Yleisesti nuoruus elämänvaiheena on nähty keskeneräisyyden ja odottamisen vaiheena. Nuoruus on jotakin lapsuuden ja aikuisuuden välissä ja sen merkitys on määrittynyt suhteessa näihin ympäröiviin elämänvaiheisiin. (Hoikkala 1993, 239; Nivala & Saastamoinen 2010, 10) Aikojen saatossa nuorison määritelmä on pitänyt perinteisesti sisällään naimattomat, ei-täysivaltaiset yhteiskunnan jäsenet, jotka ovat fyysisiltä ominaisuuksiltaan, kyvyiltään ja taidoiltaan lähes aikuisten veroisia. Nuoruus on kuvautunut emotionaalisenä ja epävakana elämänvaiheena, jonka päämääränä on aikuisuuden saavuttaminen ja nuoret yksilöinä, joilta puuttuu oma tahto ja järki. (Aapola & Kaarninen 2003, 12–13; Hoikkala 1993, 239.)

Sen sijaan, että nuoruutta määritettäisiin ikävuosina tai biologisina muutoksina, on määrittäminen mielekkäämpää elämänvaiheeseen liittyvien sosiaalisten sisältöjen perusteella (Aapola & Kaarninen 2003, 13). Tällöin tarkasteluun nousevat muun muassa yksilön sijainti suhteessa yhteiskunnallisiin instituutioihin ja sosiaaliin suhteisiin, yhteiskunnalliset tehtävät ja nuoruuden toiminnallisuus ja kokemuksellisuus (ks. Nivala & Saastamoinen 2010, 11–12). Nuoruus elämänvaiheena ei ole näyttäytynyt samanlaisena aina, vaan sisällöt ja määrittelevät tekijät ovat muuttuneet ajan ja yhteiskunnallisten muutosten myötä. Jo esiteollisissa yhteisöissä tunnistettiin nuoruuden erityisyys rituaalien, vertaissuhteiden ja sukupuolierityisyyden suhteen. Säätyläisnuorten osalta tämä tarkoitti pojilla yhteistä harrastamista ja opiskelua, tytöillä kotirouviksi ja aviovaimoiksi kasvamista. Maalaisyhteisössä tehtävät ja vastuu yhteisestä elannosta kasvoivat fyysisen kasvun myötä ja aikuistumista ja täysivaltaisuutta määritti avioituminen kristillisten moraali-ohjeiden mukaisesti. Maalaisyhteisöjen sosiaalinen kontrolli löyhtyi, liikkuvuus lisääntyi ja elämänvalintojen yksilöllisyys lisääntyi, kun maanviljely ei kyennyt enää tarjoamaan elantoa kaikille. Modernissa yhteiskunnassa nuoruus muuttui tarkoittamaan kodin ulkopuolisesta tuotannosta vapaata aikaa, joka vietettiin pääsääntöisesti koulu-

tuksessa. (Puuronen 2006, 28–32, 35–41, 47–50.) Yhteiskunnan modernisoitumisen myötä yhteiskunnallisen tarkastelun perusyksiköksi tuli yksilö perheen tai suvun sijaan, mikä heijastui myös nuoruuden käsitteellistämisen tapoihin (Aapola & Kaarninen 2003, 12).

Se, millaisena nuoruus tai nuori aikuisuus näyttäytyvät myöhäismodernissa yhteiskunnassa, on suhteessa tapahtuneisiin yhteiskunnallisiin muutoksiin ja vallitseviin olosuhteisiin. Työmarkkinamuutosten kautta vaatimukset nuorten koulutustasolle ovat nousseet ja työllistymisen käytännöt monimuotoistuneet. Muutokset sosiaalipoliittisissa järjestelmissä ovat vaikuttaneet siihen, milloin ja miten itsenäistyminen lapsuudenkodista on mahdollista. (Furlong & Cartmel 2007, 1.) Myöhäismodernissa kulttuurissa onkin nähty muutosten akseleilla koulu-ammatti ja perhe-parisuhde määrittävän karkeasti siirtymää nuoruudesta aikuisuuteen (Puuronen 2006, 160–164). Avioituminen, perheen perustaminen ja pitkäaikaisen työpaikan löytyminen ovat perinteisesti merkinneet nuoruuden päättymistä ja aikuisuuteen siirtymistä. Vuosikymmenten saatossa nämä elämäntapahtumat ovat jälkiteollisissa länsimaissa kuitenkin siirtyneet elämänkulussa myöhemmäksi ja nuorten on havaittu saavuttavan aikuisuuden siirtymät vanhempina kuin muutamia vuosikymmeniä sitten. (Arnett 2004, 3-6.) Muutosten myötä on syntynyt tarve ymmärtää uudella tavalla biologisen kypsyyden ja aikuisuuden sosiaalisten ja kulttuuristen normien saavuttamisen väliin jäävää pidentyneen nuoruuden vaihetta (Arnett 2010). Kutsun tätä pidentyneen nuoruuden vaihetta tässä tutkielmassa nuoreksi aikuisuudeksi, sillä näen tämän sosiaalisesti rakentuvan käsityksen elämänvaiheesta kuvaavan yhteiskuntamme nuoria jäseniä, jotka ovat pääsääntöisesti saavuttaneet biologisen kypsyyden ja lainsäädännöllisen täysi-ikäisyyden, mutta matkalla kohti aikuisuutta niin psyykkisen kehityksen kuin kulttuuristen normien muodossa (ks. Arnett 2000).

Elämänkulun yksilöllisyys ja monimuotoisuus nuoren aikuisuuden vaiheessa

Tänä päivänä nuorilla on enemmän vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia rakentaa omaa elämänpolkuaan ja asemaansa yhteiskunnassa. Yksilöiden elämäntilannetta ja statusta yhteiskunnassa onkin vaikeaa, jopa mahdotonta ennustaa tänä päivänä vain iän perusteella. (Arnett 2000, 471.) Aikuisuuteen johtava elämänvaihe on yksilöllinen ja aikuistuminen vaiheittainen prosessi. Jokainen nuori kasvaa aikuiseksi omassa tahdissaan ja vaihe kerrallaan. (Arnett 2000, 477; Arnett 2004.) Jeffrey Jensen Arnett (2000) näkee tämän pidentyneen nuoruuden vaiheen asettuvan ikävuosien 18–30 väliin ja käyttää tästä elämänvaiheesta nimeä muotoutuva aikuisuus. Yleistyksiä tästä aikuistumisen elämänvaiheesta ja sen kestosta tulee kuitenkin tehdä varoen. Myös Arnett (2000) toteaa tämän elämänvaiheen alkamispisteen määrittämisen olevan sen päättymispisteen määrittämistä helpompaa. Perusteluina omalle ikävuosimääritelmälleen Arnett (2000) pitää sitä, että 18-vuotiaina nuoret ovat pääsääntöisesti saavuttaneet biologisen kypsyyden ja lainsäädännöllisen täysi-ikäisyyden ja puolestaan

30-vuotiaaksi mennessä valtaosa nuorista saavuttaa aikuisuuden niin psyykkisen kehityksen kuin kulttuuristen normien muodossa. Ikävuosia olennaisempana tämän elämänvaiheen määrittämisessä on sitä kuvaava olennainen eroavaisuus suhteessa lapsuuteen, teini-ikään ja aikuisuuteen. Lapsuuteen, teini-ikään ja aikuisuuteen verrattuna muotoutuvan tai nuoren aikuisuuden elämänvaiheessa elämän normatiivisuus ja institutionaaliset sidokset ovat löyhempiä ja yksilön kokema henkilökohmainen vapaus suurempaa. (Mt. 477–479.)

Lapsuus ja teini-ikä ovat elämänvaiheina selkeästi institutionaaliin rakenteisiin sidoksissa oppivelvollisuuden ja koulutusjärjestelmän sekä vanhempien luona asumisen myötä, kun taas nuoren aikuisuuden vaiheessa institutionaaliset siirtymät ovat enemmän valinnaisia ja yksilöllisiä ja sidokset yhteiskunnallisiin rakenteisiin näin ollen löysempiä. Aikuisuuteen siirryttäessä institutionaaliset sidokset taas voimistuvat muun muassa vanhemmuuden ja työllistymisen kautta. (Arnett 2006, 120.) Moderniin yhteiskuntaan verrattuna myöhäismodernissa yhteiskunnassa nuoruuden selkeät siirtymät koulusta työelämään ja lapsuudenkodista omaan aikuisuuden perheeseen ja kotiin eivät enää noudattele perinteistä järjestystä, vaan elämänvaihetta kuvaa näiden siirtymien epäselvyys ja vaihtelevuus (Puuronen 2006, 160–164). Nuoruuden elämänvaiheen institutionaalisen mallin selkeä kuvaus elämäkulusta onkin ristiriidassa yhteiskunnassa vallitsevaan epävarmuuteen ja muuttuvuuteen, minkä vuoksi myös yksilöiden elämässä on jatkuvasti läsnä kysymykset omasta minuudesta ja tulevaisuudesta (Hoikkala 1993, 20).

Yksilöllisyys, monimuotoisuus ja epävarmuus ovatkin hyvin nuorta aikuisuutta kuvaavia termejä. Tässä elämänvaiheessa nuoret ovat vielä vapaita aikuisuuden mukanaan tuomista pysyvistä rooleista ja velvollisuuksista ja elämänvaihetta kuvaavat jatkuvat muutokset ja erilaisten elämänpolkuvaihtoehtojen etsiminen ja punnitseminen. Nuoret keskittyvät itseensä ja kehittävät itseään tutustumalla elämän tarjoamiin erilaisiin vaihtoehtoihin. He rakentavat identiteettiään ja maailmankatsomustaan suhteuttamalla tarjolla olevia vaihtoehtoja omiin kykyihinsä, toiveisiinsa ja tarpeisiinsa. (Arnett 2000; Arnett 2004, 8–10.) Lapsuudesta tuttujen sosiaalisten roolien ja normien kadotessa ja aikuisuuden sosiaalisten rakenteiden ja velvollisuuksien vielä puuttuessa nuoret voivat myös tuntee olevansa ”kadoksissa” (Arnett 2007, 71). Kokemukset epävakaudesta, epävarmuudesta ja muutoksesta kuuluvat tähän elämänvaiheeseen siinä missä vapaus ja kasvava itsetuntemuskin. Nuorten kohtamat muutokset sekä yksityiselämässä että yhteiskunnan instituutioihin sidotuissa siirtymissä synnyttävät epävakautta, mutta samalla myös edistävät nuoren itsetuntemusta. Nuoret muuttavat asumaan omilleen, aloittavat vakavia, läheisiä parisuhteita ja vaihtavat oppilaitoksia tai siirtyvät opiskelusta työelämään. Näihin muutoksiin liittyvä epävarmuus ja epävakaus ovat osa oman elämänpolun etsimistä. (Arnett 2004, 10–12.)

Arnettin (2004, 209) mukaan muotoutuvan aikuisuuden elämänvaihe päättyy ja aikuisuus alkaa, kun nuori oppii seisomaan omilla jaloillaan ja hyväksyy itsestä vastuunottamisen. Nuori on tällöin oppinut tekemään itsenäisiä päätöksiä ja huolehtimaan itsestään taloudellisesti. Nuoresta on tullut itsenäinen, muista riippumaton yksilö. (Arnett 2000, 473; Arnett 2004, 209.) Myös tutkimuksissa joissa nuoret ovat itse määritelleet tavoiteltavaa aikuisuutta, nousivat henkinen ja psyykkinen kehitys, itsenäisyys ja oman arvomaailman mukaan eläminen merkittäviksi aikuisuuden määreiksi, vaikkakin esiin nousivat myös sellaiset kulttuurisista aikuistumisen määrittämisestä tutut konkreettiset merkkipaaluut kuin kotoa muuttaminen, opintojen päättäminen, työ ja perheen perustaminen (Mary 2012, 259–260; Raitanen 2001, 203–204). Itsenäisen selviytymisen eetos sekä puhe vastuusta ovatkin vahvasti läsnä nuorten itsensä määrittäessä aikuisuutta (Arnett 2004, 209; Raitanen 2001, 204). Vastuu ja itsestä huolehtiminen ovat siis selkeästi aikuisuuteen kuuluvia, tavoiteltavia ominaisuuksia.

Nuori aikuisuus riskien ja eriarvoisten mahdollisuuksien elämänvaiheena

Se, millaisia vaihtoehtoja nuorelle tulevaisuuden tutkimiseen tarjoutuu, on yksilöllistä. Mahdollisuudet elää nuoren aikuisuuden elämänvaihetta riippuvat jokaisen nuoren omasta elämäntilanteesta. Esimerkiksi mahdollisuudet saada taloudellista turvaa perhesuhteiden tai julkisten tukijärjestelmien kautta vaikuttavat siihen, kuinka kauan ja millaisia koulutus- ja työllistymisvalintoja nuori voi harkita. Myös henkilökohtainen historia ja perheen sosioekonominen tausta ja siihen liittyvät kulttuuriset tekijät voivat vaikuttaa siihen, millaisia valintoja nuoret tekevät. Nämä tekijät vaikuttavat siihen, millaiseksi tämä aikuisuuteen pyrkimisen elämänvaihe kullakin nuorella muotoutuu tai kuinka pitkään se kestää. (Arnett 2006, 120–121.) Arnett (2006, 121) kuitenkin näkee, ettei yksikään nuori voi täysin ohittaa tätä oman identiteetin etsimisen ja muuttumisen elämänvaihetta, vaan jokainen nuori käy sen läpi vaikkakin yksilöllisellä tavalla.

Nuoren aikuisuuden vaihe on suurten muutosten ja lisääntyvän vastuun elämänvaihe. Runsaiden mahdollisuuksien ohella se pitää sisällään myös riskejä yksilön hyvinvoinnille ja yhteiskuntaan kiinnittymiselle. Muutokset, epävarmuus ja löyhemmät sosiaaliset roolit ja velvollisuudet voivat aiheuttaa nuorille psyykkistä kuormitusta ja tämän kuormituksen kasvaessa nuori voi jopa sairastua psyykkisesti. Nuoret voivat kokea aikuisuuden työlääksi ja rasittavaksi ja tuntea itsensä kykenemättömiksi ottamaan vastaan aikuisuuden vastuuta. Elämänvaiheeseen kuuluu myös osaltaan riskikäyttäytymistä, kuten päihdekokeiluja. (Arnett 2007, 71–72.) Nämä tekijät ja vaikeudet voivat kasvaessaan vaikuttaa niin yksilön kokemaan hyvinvointiin kuin hänen yhteiskunnalliseen osallisuuteensa. Riski ajautua yhteiskunnan marginaaliin voi vaikeuksien myötä kasvaa ja kokemus oman elämän hallinnasta heiketä. Nämä riskit kasvavat varsinaisiksi ongelmiksi ja aikuistumisen esteiksi kuitenkin.

kin vain osalla nuorista. Lähes kaikki nuoret ovat 30-vuotiaaksi mennessä päässeet irti elämänvaiheeseen kuuluvasta ”välissä olemisen” -tunteesta ja kokevat itsensä aikuisiksi (Arnett 2007, 72).

Nuoruus onkin jo useiden vuosikymmenten ajan nähty riskien ja ongelmien elämänvaiheena (Aapola & Kaarninen 2003, 13). Näiden riskien tunnistaminen ja huomioiminen on olennaista nuorille tarkoitettuja auttamisjärjestelmiä kehitettäessä, mutta on tärkeää muistaa, että valtaosa nuorista selviää nuoruusvuosistaan kuitenkin kunnialla läpi ja siirtyvät onnistuneesti aikuisuuden elämänvaiheeseen. Tällä tutkielmalla haluaisinkin nostaa esiin nuoruuden ja nuoren aikuisuuden monimuotoisuutta ja tuoda esiin myös sen nuoruuteen ja nuoreen aikuisuuteen kuuluvan puolen, joka varsinkin nuorten syrjäytymistä koskevassa keskustelussa uhkaa usein unohtua. Riskien, ongelmien ja kaotisuuden ohella nuoruus on avointen mahdollisuuksien, odotusten ja vapauksien elämänvaihetta ja nuoret yhteiskuntamme tulevaisuus (ks. Aapola & Kaarninen 2003, 13; Nivala & Saastamoinen 2010, 10).

2.2 Aikuistumisen polusta poikkeaminen ja siihen puuttuminen

Kuten edellä olevasta näemme, elämäntietä muotoutuu yksilölliseksi jokaiselle meistä, mutta jaamme kulttuurisesti merkityksiä siitä, millaisia tapahtumia, yhteiskunnallisia areenoita ja toimijarooleja kuhunkin elämänvaiheeseen kuuluu. Näitä merkityksiä pidetään yllä ja tuotetaan erilaisissa yhteiskunnallisissa instituutioissa, sosiaalisissa yhteisöissä ja ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016). Tilanteet, joissa yksilö ei kykenekään vastaamaan elämänvalintoillaan ja -kulullaan kulttuurisesti jaettuihin normeihin ja toimimaan kulttuurisesti jaetun normaalin nuoren aikuisuuden mallin mukaisesti, muotoutuvat kiinnostaviksi palvelujärjestelmän, sosiaalitieteellisen tarkastelun ja poliittisen päätöksenteon näkökulmista (Juhila 2008b, 93–94). Nämä nuoret määrittyvät poikkeaviksi kulttuurisesti jaettuun normaaliin nähden ja syitä haasteiden takana täytyy tarkastella syvemmin (Juhila 2008b, 93–94; Raitanen 2001, 201–202).

Kuten se, kuinka ymmärrämme nuoruuden, ja asiat, jotka nostamme nuorten osalta yhteiskunnallisen tarkastelun keskiöön, ovat vahvasti sidoksissa aikaan, jota elämme, sekä sosiaalisiin, taloudellisiin ja kulttuurisiin olosuhteisiin, jotka vallitsevat, myös se, mikä kulloinkin määrittyy poikkeavaksi, on suhteessa yhteiskunnalliseen, kulttuuriseen ja historialliseen kontekstiin (France 2007; Goode & Ben-Yehuda 2009, 110; Laine 2014, 19). Kuten nuoruuden ja nuoren aikuisen määritelmät, myös se, mikä on poikkeavaa, määrittyy sosiaalisissa prosesseissa ja vuorovaikutuksessa (Franzese 2015, 8).

Arjessa voimme tarkoittaa poikkeavuudella hyvinkin tavanomaisia asioita, kuten erilaista tapaa toimia tai erilaisia valintoja. Puhuessamme arjesta siitä, kuinka jokin on poikkeavaa, emme välttämättä liitä keskusteluun erityisemmin minkäänlaista negatiivista arvolatausta. (Laine 2014, 19.)

Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kentällä poikkeavuus on kuitenkin käsite, joka ei ilmaise ainoastaan erilaisuutta. Sen lisäksi, että poikkeavuus kertoo siitä, mikä on normaalia ja mikä ei, siihen liittyy myös sosiaalisten normien rikkomista, käyttäytymisen, arvojen, asenteiden, elämäntapojen ja elämänvalintojen erilaisuutta ihmisten ja ryhmien välillä. (Franzese 2015, 6-7.) Poikkeavuudelle ei ole yhtä oikeaa määritelmää, mutta useilla eri määritelmillä voidaan nähdä olevan tiettyjä yhdistäviä tekijöitä. Yhteistä poikkeavuuden eri määritelmille on kiinnostus ihmisen käyttäytymiseen tai sen erilaisuuteen suhteessa sosiaalisiin normeihin tai sosiaalisesti hyväksyttyihin tapoihin toimia. Olennaista poikkeavuuden tarkastelussa on poikkeavuuteen liittyvät reaktiot sekä sen tunnistaminen, että poikkeavaksi määritetty toiminta nähdään yleisesti jollakin tapaa ärsyttävänä, uhkaavana tai häiritsevänä. (Franzese 2015, 8.) Poikkeavuudessa olennaista ei ole niinkään itse poikkeavaksi määritetty toiminta, uskomus tai yksilöllinen piirre, vaan yleisö, joka arvioi ja havainnoi sitä (Goode & Ben-Yehuda 2009, 110).

Nopean katsauksen perusteella nuoriin liittyvässä poikkeavuuden tutkimuksessa teemat liittyvät usein psyykkisiin ongelmiin, käyttäytymisen ongelmiin, rikollisuuteen sekä päihteiden käyttöön (ks. esim. Chen et al. 2018; Hathaway 1997; Higgins & Boyd 2007; Kim & Lee & Leban 2017; Sischo & Taylor & Martin 2006; Virokannas 2004; Väyrynen 2009). Myös etninen tausta ja sen vaikutus poikkeavaan toimintaan tai poikkeavuuden tulkintoihin nousee esiin (ks. esim. Eastman 2015; Heitzeg 2015) kuin myös kodin ulkopuolinen sijoitus tai hoito (ks. esim. Ungar 2001) ja asunnottomuus (ks. esim. Miles & Okamoto 2008). Toisaalta poikkeavuutta on pyritty tarkastelemaan myös positiivisesta näkökulmasta nostaen esiin esimerkiksi nuoret ammatinharjoittajat positiivisena asiana normaalisti iäkkäämmäksi ymmärrettyssä ammattiryhmässä (McLellan & Beggan 2017) tai kiinnittämällä huomiota suuren yleisön silmissä negatiivisena tai uhkaavana näyttäytyviin sosiaalisiin liikkeisiin liittyviin positiivisiin tekijöihin, kuten uudistusmielisyyteen (Lindblom & Jacobson 2014).

Tämän tutkielman kannalta mielenkiintoisimpana näyttäytyvät poikkeavuuden tutkimukset, jotka liittyvät nuorten minuuden ja identiteetin kysymyksiin, poikkeavuuteen kulttuurisesti jaetusta elämänvaihekäsityksestä sekä poikkeavuuden ja yhteiskunnallisten instituutioiden välisiin suhteisiin, sillä tässä tutkielmassa ollaan kiinnostuneita juuri niistä nuorista, joiden ei vielä katsota saavuttaneen odotetunlaista aikuisuutta. Kuten aiemmin mainittu, tähän tutkielmaan haastatellut nuoret ovat lain silmissä saavuttaneet täysi-ikäisen aikuisen statuksen ja asettuvat kulttuurisen ymmärryksemme mukaan nuoren aikuisuuden vaiheeseen, jossa oletamme heidän keskittyvän oman itsensä kehittämiseen sekä oman toimijuutensa ja itsenäisyytensä vahvistamiseen muun muassa koulutuksen ja työllistymisen kautta. Näiden nuorten kohdalla heidän heikko ja epävarma asemansa koulutus- ja työmarkkinoilla tai poikkeukselliset reitit näillä yhteiskunnan areenoilla määrittävät heidät kuitenkin kulttuurisen elämänvaihetarkastelun valossa poikkeaviksi. Heihin kohdistetaan yhteiskunnallisia

tukimuotoja starttipajatoiminnan muodossa, jotta he saisivat elämänkulkunsa käännetyksi taas normaalina pitämämme elämänkulun suuntaiseksi työllistymisen, kouluttautumisen ja elämänhallinnan kehittymisen kautta. Kuitenkin samanaikaisesti tämän tutkielman kautta halutaan tarjota heille mahdollisuus tehdä näkyväksi myös muita tapoja määrittää minuuttaan ja omaa identiteettiään poikkeavan nuoren identiteetin sijaan.

Poikkeavuus työn ja koulutuksen ulkopuolisuutena

Aikuisuuden kulttuurisiin määreisiin ja aikuisena toimimiseen liittyy vahvasti vastuupuhe ja kulttuurisesti jaettu näkemys aikuisen vastuullisuudesta (Juhila 2008b, 92). Aikuisten ajatellaan olevan mukana työelämässä ja sen myötä kiinni yhteiskunnassa (Marin 2001, 45). Tällaista yhteiskuntaan kiinnittymistä nähdään edeltävän osallistuminen koulutukseen nuoruuden ja nuoren aikuisuuden vaiheissa (Komonen 2001). Kun näin ei tapahdu, ollaan poikkeavuuden teeman äärellä ja tilanteen tarkemman tarkastelun niin yksilökohtaisesti, yhteiskunnallisesti kuin tieteellisesti nähdään olevan oikeutettua.

Työn ja koulutuksen ulkopuolisuutta on tarkasteltu tutkimuksessa tilastollisesti ja rekisteritietoihin pohjautuen luoden kuvaa syrjäytyvien nuorten määrästä, sosioekonomisesta tilanteesta ja taustasta sekä poluista institutionaalisissa ympäristöissä ja työmarkkinoilla (ks. esim. Ikäheimo 2015; Järvinen 1999; Järvinen & Vanttaja 2013; Myrskylä 2011). Näiden elämänalueiden ulkopuolisuus on noussut tarkasteluun myös nuorten palvelujärjestelmäasiakkuuksien näkökulmasta kysyen muun muassa, kuinka nuoren toimijuus asiakkuudessa jäsentyy, millaisena osana nuorten arkea palvelut näyttäytyvät ja miten nuoret oman asiakkuutensa ja arkensa kokevat (ks. esim. Aaltonen & Berg 2015; Juvonen 2015; Lähteenmaa 2010; Palola & Hannikainen-Ingman & Karjalainen 2012).

Katkoksia nuorten koulutus- ja työurissa on tarkasteltu myös nuorten näkökulmasta kiinnittäen huomiota siihen, kuinka nuoret itse näitä katkoksia tulkitsevat ja suhteuttavat kulttuuriseen mallitarinaan, joka korostaa kouluttautumista ja työntekoa (ks. esim. Kojo 2012; Komonen 1999; Komonen 2001). Tutkimuksissa on käynyt ilmi, että myös nämä työn ja koulutuksen ulkopuolisuuden vuoksi kulttuuriseen marginaaliin asettuvat nuoret ovat sisäistäneet kulttuurisesti vahvan koulutukseen ja työhön liittyvän selviytymisen eetoksen, vaikka pyrkivätkin haastamaan tätä aikuistumisen ja koulutuksen mallitarinaa omaan kokemukseensa ja näkemykseensä perustuen. Nämä nuoret korostavat kulttuurisen mallitarinan sijaan elämänkulun yksilöllisyyttä ja yksilön omaa motivaatiota toiminnan takana kertoessaan pyrkimyksistään kohti aikuisuutta ja sen positioita. (Kojo 2012; Komonen 2001.) Nuorten omissa kuvauksissa nousee näin esiin pyrkimys kuvata itsensä toimivana, aktiivisena yksilönä, joka tunnistaa itseä ympäröivän kulttuurisen ympäristön ja sen normit, mutta pyrkii vastaamaan siihen omien yksilöllisten, aktiivisten valintojen kautta.

Kuten seuraavassa luvussa käy tarkemmin ilmi nuorten työpajoja voidaan pitää yhteiskunnallisena instituutiona, joka on suhteessa näihin työn ja koulutuksen ulkopuolisuuden vuoksi kulttuurisesti poikkeaviksi määrittyviin nuoriin. Kategorisoimalla nuoria heidän institutionaalisen statuksen, elämäntilanteen tai persoonallisten piirteiden kautta heidät voidaan määrittää työpajan kontekstissa kasvattamisen ja normalisoinnin kohteiksi. Yleisesti lähtökohtana voidaan pitää sitä, että työpajalle tuleva nuori tarvitsee paikan, missä olla, sillä nuoren nähdään tippuneen työyhteiskunnan ajallisesta ja toiminnallisesta rytmistä. Nuorilta voidaan nähdä puuttuvan myös esimerkiksi elämänhallinnan taitoja ja säännöllinen päivärytmi, jolloin poikkeavuus määrittyy vailla olemisen problematiikan kautta. Nuorilla nähdään olevan tarpeita, joihin tulee puuttua työpajatoiminnan kautta. (Komonen 2007.)

Työpajatoimintaa nuorten omista lähtökohdista ja heidän tekemistä määritelmistä käsin tarkastelevat tutkimukset haastavat edellä mainitut näkemykset nuorista toiminnan kohteina ja täysivaltaista yhteiskunnan jäsenyyttä vailla olevina (ks. esim. Pietikäinen 2005; Tanskanen & Danielbacka 2007). Nuorille tärkeinä tekijöinä oman minuutensa kuvaamisessa näyttäytyivät valinnanvapaus ja omaehtoisuus. Tuottaessaan omaa aktiivisen toimijuuden sisältävää minäkuvaansa nuoret korostivat eteenpäin pyrkimistään tuomalla esiin itsensä kehittämisen pyrkimykset ja tavoitteet löytää mielekästä tekemistä. Nuoret kokivatkin pajatoiminnan auttavan juuri oman elämänpolun rakentamisessa. (Pietikäinen 2005, 227–247.) Pajaympäristö miellettiin nuorten toimesta mahdollisuutena onnistumisen kokemuksille, omien taitojen näyttämislle ja sosiaalisten suhteiden luomiselle. Työpaja oli paikka, missä käydä, kun vaihtoehtona olisi ollut kotiin jääminen. (Tanskanen & Danielbacka 2007.) Osallistuminen pajalle näyttäytyikin näissä tutkimuksissa nuorten omana aktiivisena toimijuutena ja valintana rakentaa omaa itseään ja aikuisuuttaan itselle sopivalla tavalla. Nuoren aktiivinen toimijuus näyttäytyykin ratkaisevana tekijänä nuoren kohtaamista haasteista selviämiseksi myös työpajatoimintaa määrittävissä asiakirjoissa ja työpajaohjaajien puheissa. Työpajalla vain tarjotaan nuorelle resursseja kohdata haasteet ja kasvattaa omia voimavaroja eteenpäin selviämiseksi. (Komonen 2007.)

Institutionaalinen puuttuminen suhteessa minäkuvaan

Koulutuksen ja työn ohella itsenäinen selviytyminen hyvien elämänhallinnan taitojen kautta näyttäytyy kulttuurisesti yhtenä aikuisuuden saavuttamisen virstanpylväänä. Mikäli nuori ei onnistukaan oppimaan tällaisia elämänhallinnan taitoja, vaan riippuvuus vanhemmista muuttuu riippuvuudeksi hyvinvointivaltioillisista järjestelmistä ja vastuullisuuden sijaan elämää kuvaa esimerkiksi asumisen ongelmina, työttömyytenä tai arjesta selviytymisen vaikeuksina ilmenevä elämän hallitsemattomuus, näyttäytyy nuori aikuinen yhteiskunnallisesti poikkeavana. Tällaiset poikkeavat aikuiset, vaikkakin nuoret sellaiset, voidaan nähdä tuen ja ohjauksen tarpeessa oleviksi, jotta he saavuttaisi-

vat aikuisuuden normit ja elämänhallinnan ja toimisivat vastuullisen kansalaisen tavoin. (Juhila 2008b, 94.)

Päihteiden käyttö ja sen ongelmat määrittyvät yhteiskunnassamme helposti tällaisiksi institutionaalista puuttumista vaativiksi poikkeavuuksiksi normaalista elämäntavasta ja vaadituista elämänhallinnan taidoista. Päihteiden käyttö on kuitenkin laaja ilmiö, josta osa on laillisesti hyväksyttyä ja osa yhteiskunnallisesti niin laajalle levinnyttä, että pohdinnat siitä, missä menee kulttuurisesti hyväksyttävän, ei-institutionaalista puuttumista vaativan käytön rajat ja millainen käyttö kuuluu osaksi normaalia nuoruutta, ovat nousseet aiheelliseksi. Erityisesti marijuan ja kannabiksen osalta nämä pohdinnat ovat olleet esillä. (Ks.esim. Chen et al. 2018; Hathaway 1997.)

Päihteidenkäyttö on myös toimintaa, joka kiinnittyy vahvasti yksilön minäkuvaan tarjoten samaistumisen ja erottautumisen mahdollisuuksia. Institutionaalisen väliintulon myötä päihteiden käytön kautta rakennettu identiteetti asettuu tarkastelunalaiseksi ja muutoksen kohteeksi. (Väyrynen 2009, 108, 119–120.) Mikäli nuori itse ei tunnista omaa päihteidenkäyttöään ongelmalliseksi, myös hänen kohdistuvan intervention hyväksyminen on vaikeaa. Interventio haastaa tällöin nuorta ja kyseenalaistaa hänen toimintaansa aiheuttaen vastustusta ja taistelua omasta toimijuudesta ja autonomiasta. Tällaisessa tilanteessa institutionaalisella väliintulolla ei näyttäisi olevan vaikutusta nuoren tapaan määrittää itseään. (Mt. 107–124.) Tiedostaessaan oman poikkeavuutensa ja tunnistaessaan selvänä olemisen normaaliuden normina, raja tämän ulkopuolella olemisen ja normaalin välillä näyttäytyy määrittävänä tekijänä siinä, kuinka nuoret itseään ja muita määrittävät (Virokannas 2004, 25–27). Viiteryhmä sekä päihteidenkäyttöuran kohta, joihin nuori puheessaan kiinnittyy, ovat merkityksellisiä, kun nuori asemoi itseään suhteessa tähän normaalin ja poikkeavuuden rajaan. Se, kummalle puolelle rajaa nuori itseään ja vertaisiaan asemoi, ei kuitenkaan määritä sitä, ovatko annetut määritelmät positiivisia vai negatiivisia. (Mt.)

Kulttuuriset mallitarinat ja normit ovat näyttäytyneet mielenkiintoisina nuoria koskevassa institutionaaliin ympäristöihin sijoittuvassa tutkimuksessa myös päihdeongelmia laajemmin. Suvi Raitakari (2004) on esimerkiksi tarkastellut toivottavan arjen ja elämän mallitarinaa lastensuojelunuoren kanssa käydyssä moniammatillisessa neuvottelussa. Neuvottelupuheessa aikuiset nuoren ympärillä rakentavat ja ylläpitävät mallitarinaa hyvästä elämänhallinnasta ja toimintaansa suunnittelevasta yksilöstä. Nuorelta puolestaan odotetaan selityksiä tämän mallitarinan vastaiselle toiminnalle. Aivan kuten edellä käsiteltyjen työpajatoimintaan osallistuvien tai katkonaisen koulutuspolun omaavien nuorten tutkimusten yhteydessä, myös Raitakarin (2004) tutkimuksessa nuori pyrkii haastamaan aikuisten ehdottamia selityksiä ja ylläpitämiä mallitarinoita tarjoamalla subjektiivisia, omaan kokemukseen perustuvia selontekoja toiminnalleen. Nämä nuoren tarjoamat selonteot tulevat kuitenkin aikuisten toimesta ohitetuiksi keskustelussa. (Mt. 61–73.)

Yllä olevissa esimerkeissä lastensuojelusta ja päihdetyöstä tehdään näkyväksi sitä, miten nuoret asemoituvat suhteessa institutionaaliseen ympäristöön ja sen käytäntöihin sekä sitä, kuinka nuoret näissä ympäristöissä itseään määrittävät ja millaisia määrittäviä muut mahdollisesti heihin kohdistavat. Kuvaavaa esitetyissä tarkasteluissa on ollut aikuisten ja nuorten itsensä esittämien määritelmien jännitteisyys, mutta myös nuorten pyrkimys kuvata itseään toimivina, aktiivisina yksilöinä, jotka tunnistavat heitä ympäröivän kulttuurisen ympäristön ja sen normit. Nuorilla näyttäisi olevan tarve tuottaa omaa normaaliuttaan ylläpitävä kuva itsestään, vaikkakin omaa yksilöllisyyttään korostaen. Nämä havainnot ovat olennaisia tämän tutkielman teeman kannalta. Osana tätä tutkielmaa pyritään paikallistamaan sitä, kuinka tutkimuksen kiinnostuksen kohteena olevat nuoret näyttäytyvät poikkeavina kulttuurisesti ja sosiaalisesti syntyvien määritelmien kautta. Osana tätä paikallistamista tarkastellaan starttipajaa toimintaympäristönä ja sen antamia asemoiteja nuorille, mutta myös laajempaa yhteiskunnallista keskusteluympäristöä ja sitä, kuinka erilaiset poikkeavuuden asemoinnit tulevat esiin syrjäytymisen ja yksilön vastuun diskursseissa. Olennaista kuitenkin on se, kuinka nämä nuoret itse puheessaan suhteuttavat itseään tähän kulttuuriseen määrittelyyn ja millaista identiteettiä he itse itselleen luovat.

2.3 Toimintaympäristönä starttipaja

Työpajatoiminnan juuret Suomessa ovat 1980-luvulla, jolloin työskentely kehitettiin nuorisotyön välineeksi tarkoituksena ehkäistä ammattikouluttamattomien nuorten syrjäytymistä työmarkkinoilta. Lama-Suomessa 1990-luvulla nuorisotyön asema työpajatoiminnassa kuitenkin heikkeni ja pajoista tuli merkittävä työvoimapolitiittinen tukitoimi. 1990-luku oli myös työpajatoiminnan kasvuaikaa. (Komonen 2008b, 429.) Tänä päivänä työpajoja on 281 kunnassa ympäri Suomea (”Työpajatoiminnan kattavuus 2015”, Valtakunnallisen työpajayhdistyksen [www-sivusto](http://www.sivusto)). Toiminnan kasvatuksellisuus on korostunut 2000-luvulla ja työpajat on alettu nähdä työvoimapolitiittisen tukitoimen sijaan enemmän yksilöllisten valmennus- ja kuntoutuspalveluiden tuottajina. Työvalmennuksen ja työssä oppimisen rinnalle on noussut yksilövalmennus ja asiakkaan elämänhallinnan tukeminen. (Komonen 2007, 1-2; Komonen 2008b, 429.)

Kaiken kaikkiaan työpajatoiminnan kenttä on vuosien saatossa moninaistunut ja asiakaskunta laajentunut. Työpajatoiminta on muotoutunut useita hallinnonaloja halkovaksi toimintamuodoksi pyrkinessään vastaamaan niin työhallinnon, opetus- ja sosiaalitoimen kuin nuorisotyönkin tarpeisiin. (Komonen 2008b, 429.) Tällaisena toimialojen välisenä, alueellisiin tarpeisiin vastaavana toimintana työpajat myös yhteiskunnallisesti halutaan nähdä (OKM/10/600/2014, 2; OPM 2004:37, 13–16). Lainsäädännöllisesti oikeutus toiminnalle löytyy niin nuorisolaista (1285/2016), sosiaalihuoltolaista (1301/2014) kuin kuntouttavaa työtoimintaa (189/2001) ja julkista työvoima- ja yrityspalvelua (916/2012) säätelevistä laeista. Työpajatoimintaa linjataan myös poliittisen päätöksenteon asiakir-

joissa, kuten muistioissa, kehitysohjelmissa ja raporteissa. Työpajatoiminnalle instituutiona on näin löydettävissä virallisissa asiakirjoissa määritetty yhteiskunnallinen oikeutus ja toimeksianto, mutta työskentelyn takana olevaa yhteistä linjaa ja teoreettista tausta-ajatusta voi olla vaikeampi hahmottaa monitahoisessa toimintakentässä. Toiminnan merkitys muodostuukin erityisesti tavoissa, joilla työpajat itse itseään määrittävät niin instituutiona kuin ammatillisina käytäntöinä. (Komonen 2008a, 167–168.)

Yhteiskunnallisesta näkökulmasta tarkasteltuna työpajojen oikeutus näyttää rakentuvan nuorten syrjäytymisen ehkäisyn, työllisyyden edistämisen ja aktiivisen kansalaisuuden tavoitteiden varaan. Työpajatoiminnan tarkoituksiksi määritellään nuorten tukeminen opintojen loppuun suorittamisessa, jatkokoulutukseen hakeutumisessa tai työelämään siirtymisessä (Nuorisolaki 1285/2016, 13§; OKM/10/600/2014; OPM 2004:37, 12; Tavoitteet, teot ja tulokset 2014, 15). Työpajatoiminnan paikan nähdään asettuvan erilaisiin nuoren elämänpolun siirtymävaiheisiin koulutusasteiden, koulutuksen ja palkkatyön tai työttömyyden ja työnteon välillä (OKM/10/600/2014, 3; OPM 2004:37, 12). Nuorten jäsenyys yhteiskunnassa ymmärretäänkin näissä linjauksissa hyvin vahvasti osallisuutena yhteiskunnallisiin instituutioihin ja työpajojen tehtäväksi käsitetään nuorten tukeminen näihin instituutioihin kiinnittymisessä. Työpajat ymmärretään toimintana, joka tarjoaa resursseja, jotta nuoret voivat kasvaa ja kehittyä kulttuurisesti jaetun normaalin aikuistumiskäsityksen mukaisesti ja saavat valmiuksia selviytyä itsenäisesti normaaliin elämänsäkuun liittyvistä siirtymistä instituutioiden välillä. (Komonen 2008a, 168–170.)

Yhteiskunnallisissa linjauksissa työpajatoiminnan painopiste onkin työelämään kiinnittymisessä ja siihen tarvittavien taitojen oppimisessa. Nuorten työelämätaitojen kehittämisen ohella myös nuorten kokonaisvaltainen tukeminen nähdään tärkeänä osana työpajojen toimintaa. Työpajojen odotetaan tukevan nuorten arjenhallintaa ja yksilöllistä kehitystä niin, että nuoret alkavat toimia tulevaisuus-orientoituneesti ja löytävät omat vahvuutensa. Nuorten sisäisen kehityksen ohella työpajojen ajatellaan yhteisöllisinä toimintaympäristöinä tarjoavan myös mahdollisuuden nuorten sosiaalisten taitojen ja ryhmäjäsenyyden kehitykselle. (OKM/10/600/2014.) Työpajat nähdään vaihtoehtoisina osallistumisen paikkoina niille nuorille, jotka eivät käytä normaaleja osallistumisen keinoja eli eivät toisin sanoen saa yhteiskuntaan kuulumisen tunnetta koulutukseen osallistumisen, työnteon, harrastamisen tai omiin asioihin vaikuttamisen kautta (OKM 2012). Työpajat tarjoavat hetkellisen yhteiskuntaan kiinnittymisen paikan niille nuorille, jotka ovat jääneet eri instituutioiden väliin (Komonen 2008a, 168–169).

Tarkasteltaessa työpajatoiminnan merkitystä ja yhteisiä tausta-ajatuksia työpajatoimijoiden omasta näkökulmasta nousee yhteiskunnallisten linjausten ja niissä asetettujen tavoitteiden rinnalle myös

toisenlaisia ääniä. Yhteiskunnallisen näkökulman korostaessa yhteiskunnallisiin vaatimuksiin vastaamisen tärkeyttä, korostavat työpajatoimijat toiminnan tarjoavan turvallisen ympäristön, jossa instituutioiden väliin pudonneet nuoret voivat ottaa etäisyyttä yhteiskunnan asettamista vaatimuksista ja arvioida niiden merkitystä omassa elämässään, ja näin etsiä suuntaa omalle elämälle. Työpa- ja voidaankin ymmärtää identiteetin muodostamisen paikkana, jossa nuori oppii elämänhallinnan taitojen ohella löytämään niitä asioita, jotka ovat itselle merkityksellisiä ja joiden eteen haluaa tehdä töitä. Työpajatoimijoiden näkökulmasta työpajoilla nähdään olevan työllistymistä edistävää palvelua laajempi kokonaisvaltaisen huolenpidon tehtävä. Työpajat tarjoavat väliin pudonneille nuorille paikan, jossa olla ja jossa epäonnistuminen on vielä sallittua. (Komonen 2008a 170–171.) Työpajatoiminnan taustalla oleva osallisuuden pyrkimys voidaankin ymmärtää myös institutionaalisen elämäntavan osallisuutta laajemmin osallisuutena omaan elämään ja sosiaaliseen yhteisöön. Työpajatoiminnalla nuorten aktiivista toimijuutta, itsenäisyyttä ja omaan elämäntavankuun vaikuttamista pyritään tukemaan vahvistamalla nuorten arjenhallinnan taitoja, sosiaalisia taitoja sekä koulutuksessa ja työelämässä vaadittavia taitoja. Nuorten otetta omaan elämään vahvistetaan onnistumisen kokemusten ja realistisen tulevaisuuden suunnittelun avulla. (Komonen 2008b, 431–434.)

Työpajatoiminnan eri muodot

Kaiken kaikkiaan työpajatyöskentelyssä on kyse erilaiset toiminnan tavoitteet ja toimintatavat yhteen kietovasta prosessista. Työhön ja koulutukseen ohjaamiseen sekä käytännön työ- ja työelämätaitojen kehittämiseen keskittyvässä päivittäisessä tekemisessä on kyse työvalmennuksesta. (Komonen 2008b, 433–434.) Työpajojen tarkoituksena on opettaa nuoria kohti työelämää. Tämä opettaminen tapahtuu työtä tekemällä niin, että työn eteneminen ja tulokset ovat selkeästi esillä (OPM 2004:37, 22). Yksilövalmennuksella puolestaan tuetaan nuoren aktiivista ja vastuullista toimijuutta elämänsuunnitteluun ja -hallintaan liittyvien taitojen ja teemojen kautta. Yksilövalmennus perustuu jokaisen nuoren kohdalla tehtävään yksilölliseen tilannearvioon, jossa kartoitetaan nuoren tuen tarpeet ja tehdään suunnitelma yksilöllisen pajajakson tavoitteista ja toteutumisesta. Työskentelyn edetessä tätä suunnitelmaa arvioidaan ja päivitetään. Palveluohjauksessa nuorta ohjataan hänen tarpeisiensa palveluiden piiriin esim. sosiaali- ja terveydenhuollon puolella ja annetaan tietoa erilaisista työ- ja kouluttautumisvaihtoehdoista. Työpajatoiminnan laajalta kentältä löytyy kuitenkin eroja siinä, miten edellä mainitut erilaiset toimintatavat painottuvat kunkin pajan toiminnassa ja millaiselle kohderyhmälle pajatoiminta on suunnattu. Suomessa toteutettava työpajatoiminta voidaan jaotella toimintamuotojen painopisteiden perusteella karkeasti kolmeen ryhmään: starttipajatoimintaan, työpainotteiseen työpajatoimintaan ja pajakoulutoimintaan. (Komonen 2008b, 433–435.)

Pajakoulutoiminnassa painopiste on nuorten oppimisen ja opiskelun tukemisessa työpainotteisten opintojen ja henkilökohtaisen tuen avulla. Tarkoituksena on ehkäistä opintojen keskeytymistä, tukea koulutukseen ohjautumisessa sekä löytää keinoja oppimisvaikeuksien tunnistamiseen ja niissä tukemiseen. Pajakoulutoiminta on vahvasti sidoksissa oppilaitosyhteistyöhön ja edellyttää opiskelija-kohtaista sopimista tuen tarpeesta ja opintojen suorittamisesta. Työpainotteinen työpajatoiminta puolestaan on lähinnä perinteiseksi miellettyä työpajatoimintaa painottaen toiminnassaan työvalmennusta ja nuorten työtaitojen ja -valmiuksien edistämistä. Työpainotteisessa työpajatoiminnassa nuoret pääsevät tutustumaan työelämään työn tekemisen kautta. Tällaiseen toimintaan osallistuminen edellyttää nuorelta motivaatiota työtä kohtaan sekä sitoutuneisuutta ja säännöllisyyttä. (OPM 2004:37, 13, 19.) Perinteisesti työpainotteisilla pajoilla tehtävät työt keskittyvät yhdentyypisen, yleisesti käden taitoja vaativan työn ympärille. Tällaisia perinteisiä verstasmaisia työpajoja ovat esimerkiksi puu- ja metallipajat. Työpajatoiminnan murroksen ja moninaistumisen myötä työpainotteisten työpajojenkin kirjo on laajentunut ja esimerkiksi erilaiset luovien alojen, kuten teatteri- ja media-alan pajat ovat yleistyneet. Pajatoiminnan kasvatuksellisuus ja työvalmennuksen ohella annettava yksilövalmennus ovat myös lisääntyneet työpainotteisilla pajoilla. (Tanskanen & Danielsbacka 2007, 523.) Työpainotteiseen pajatoimintaan osallistuessaan nuorilla täytyy olla edellytykset sitoutua toimintaan sekä kuva siitä, millaiset työtavat ja -alat itseä mahdollisesti kiinnostavat. Tällaisen työpajatoiminnan voidaan nähdä olevan lähimpänä ammatillisen kuntoutuksen ja työvoimapolitiittisten aktivointitoimenpiteiden kenttää, joilla jo selkeästi tuetaan työmarkkinoille kiinnittymistä. Yleisimmät toimenpiteet, joita tällaisilla työpainotteisilla työpajoilla toteutetaan, ovatkin kuntouttava työtoiminta ja työkokeilu (OKM 2016:26, 22).

Starttipajat ovat puolestaan toimintamuoto, joka on suunnattu nuorille, joille työpainotteiseen pajatoimintaan osallistuminen ei ole vielä ajankohtaista ja joiden tilanne ja tuen tarve vaativat tarkempaa kartoitusta. Toiminnan pääpaino on tällöin yksilöohjauksessa ja nuorten sosiaalisten ja arjenhallinnan taitojen tukemisessa. (OPM 2004:37, 19.) Itse ymmärränkin starttipajatoiminnan ammatillisen kuntoutuksen tai työllistämistoimenpiteiden sijaan sosiaalisen kuntoutuksen toimintamuotona, jonka tehtävänä on parantaa kuntoutujan eli pajanuoren mahdollisuuksia selviytyä arkipäiväisistä toiminnoista, vuorovaikutussuhteista ja rooleista, jotka hänellä omassa toimintaympäristössään on ja näin edistää ihmisen sosiaalista toimintakykyä ja osallisuutta (Järvikoski & Härkäpää 2011, 22). Näin määriteltäessä starttipajatoiminta näyttäytyy selkeästi työelämään kiinnittymistä tukevaa työpajatoimintaa edeltävänä kuntouttavana askeleena, jossa painopiste on nuoren subjektiivisuuden tukemisessa. Starttipajatoiminnan ja sosiaalisen kuntoutuksen toimintakenttä laajeneekin opiskelun ja työllistymisen tukemisesta myös vapaa-aikaa, asumista ja sosiaalisia suhteita tukevaksi toiminnaksi (Savukoski & Kauramäki 2012, 126).

Starttipajatyöskentely sosiaalisen kuntoutuksen muotona

Kuntoutuksessa ja sosiaalisessa kuntoutuksessa sen osana on kyse ihmisen ja ympäristön muutosprosessista, jossa pyritään luomaan ympäristö ja löytämään voimavarat, joiden avulla ihminen pystyy elämään täysipainoista elämää mahdollisista ongelmista huolimatta. Kyse on yksilöllisestä oppimisprosessista, jonka myötä kuntoutuja löytää elämäntavan, jonka voi itse hyväksyä ja omaksua osaksi itseään. Harjoittelun, kasvun ja kehityksen myötä kuntoutujan tiedot ja taidot lisääntyvät ja hän oppii prosessin aikana hallitsemaan arkielämän tilanteita. (Järvikoski & Härkäpää 2011, 10–16.) Tällaisena toimintana myös starttipajatoiminta on minulle näyttäytynyt. Kuten yksi tapaamista- ni starttipajavalmentajista minulle sanoi, on starttipajatoiminnassa kyse siitä, että nuoret opettelevat keinoja selvitä, haastavat itseään tutustumaan itselle vieraisiin asioihin ja omaksuvat prosessin aikana itselleen uuden toimijaroolin.

Starttipajatyöskentelyssä on näin ollen kyse muutostyöstä. Lähtökohdat tavoiteltavan muutoksen takana ovat kuitenkin moninaiset. Yhteiskunnallisesta näkökulmasta tarkasteltuna palaamme jo aiemmin esitettyihin työpajatoiminnan taustalla vaikuttaviin tavoitteisiin; syrjäytymisen ehkäisyyn, työllisyyden edistämiseen ja aktiivisen kansalaisuuden tukemiseen. Aiemmin esitetyn perusteella starttipajalle ohjautuvien nuorten kohdalla on kyse yhteiskunnallisten instituutioiden, kuten työn ja koulutuksen, ulkopuolella olemisesta. Sosiaaliseen kuntoutukseen osallistumisen taustalla voi kuitenkin olla myös muita syitä, kuten alentunut toimintakyky, elämänhallinnan haasteet, sosiaalisista suhteista syrjäytyminen tai taloudellinen riippuvuus suhteessa yhteiskunnalliseen etuusjärjestelmään (Hinkka, Koivisto & Haverinen 2006, 17). Arjen ja yksilön tasolla ajateltuna nämä syyt voivat tarkoittaa esimerkiksi nuorta, jolla on selkeä suunnitelma tulevaisuudesta, mutta on jäänyt jatkokoulutuksen ulkopuolelle ja viettää väliuotta. Yhtä hyvin se voi tarkoittaa nuorta, jonka koulutus on keskeytynyt psyykkisen sairastamisen seurauksena tai nuorta, jonka arjessa virtuaaliset sosiaaliset suhteet ovat korvanneet kasvokkaiset ihmissuhteet. Nämä ovat vain muutamia mahdollisia esimerkkejä starttipajalle ohjautumisen taustalla olevista ilmiöistä. Tämä tutkielma pyrkii nuorten identiteettipuheen tarkastelun kautta tekemään osaltaan näkyväksi myös sitä, millaisista tilanteista nuoret starttipajoille ohjautuvat.

Nuoren kuntoutusprosessi eli pajajakso alkaakin suunnitelmallisen työskentelyn työotteen mukaisesti nuoren elämäntilanteen kartoituksella, jonka jälkeen nuorelle luodaan kuntoutusjakson suunnitelma tavoitteineen nuoren esittämien ongelmien ja toiveiden pohjalta (Hinkka, Koivisto & Haverinen 2006, 23–25). Näitä yhdessä pajan ammattilaisten ja nuoren yhdessä laatiman suunnitelman mukaisia tavoitteita kohti pyritään sosiaalisen kuntoutuksen menetelmin; psykososiaalisen työn, työllistämisen tukitoimien ja verkostoyhteistyön keinoin (Hinkka, Koivisto & Haverinen 2006, 23).

Starttipajaympäristössä työvalmennus ja opintojen tukeminen edustavat näkemykseni mukaan työlistämisen tukitoimia. Nuoret opettelevat uusia taitoja kokeilemalla erilaisia tehtäviä ja haastavat itsensä löytämään uusia taitoja ja mielenkiinnon kohteita. Käytännössä kyse on yleensä kädentaitoja vaativista tai muuten toiminnallisista tehtävistä. Psykososiaalinen työ pitää puolestaan sisällään nuorelle tarjottavan keskustelutuen ja motivoinnin sekä asioinnissa ja käytännön asioissa avustamisen (mt. 24). Tällaisesta työskentelystä olen käyttänyt aiemmin tekstissäni työpajaympäristöstä tumpaa yksilövalmennuksen termiä. Tällaisessa työskentelyssä nuoren tilanteeseen pureudutaan yksilöllisesti, hänelle tarjotaan henkilökohtaista tukea ja aikaa ja autetaan löytämään ratkaisuja esiin tulleisiin haasteisiin.

Työpajatoiminnalle yhteiskunnallisesti ja toimijoiden itsensä toimesta asetetut tavoitteet ovat hyvin kokonaisvaltaisia nuorten hyvinvointiin ja osallisuuteen tähtääviä tavoitteita. Työpajojen ei kuitenkaan odoteta toimivan irrallaan muusta palvelujärjestelmästä ja verkostoista nuorten tilanteen parantamiseksi. Varhaisen tuen ja nuoruuden siirtymävaiheen palveluna työpajojen odotetaan olevan helposti saavutettavia eli niin sanottuja matalan kynnyksen palveluja, joihin nuorten pitää voida tulla niin viranomaisten tai muiden palvelujärjestelmän toimijoiden ohjaamina kuin omatoimisestikin (OKM/10/600/2014). Pajajakson aikana palveluohjaus nuorten tarvitsemiin muihin palveluihin sekä muu verkostoyhteistyö niin viranomaisten kuin nuorten lähiverkostonkin kanssa ovat olennainen osa työskentelyä ja sosiaalista kuntoutusta (ks. Hinkka, Koivisto & Haverinen 2006, 26). Työpajojen onkin tarkoitus toimia väliaikaisena etappina elämänpolulla ja ponnahduslautana tulevaisuuteen. Työpaja on määräaikainen tukitoimi, jonka aikana nuorelle rakennetaan yhdessä muun palveluverkoston kanssa nuorta tukeva kokonaisuus, jotta tapahtuneella edistymisellä olisi jatkumo myös pajajakson jälkeen (OKM/10/600/2014).

3 Identiteetti diskursiivisen tutkimuksen kohteena

Edellä olen kuvannut starttipajaa toimintaympäristönä ja tuonut esiin yhteiskunnallisia ja poliittisia linjauksia, jotka määrittävät sen asemaa yhteiskunnallisena areenana nuorten tukemiseksi sekä sitä, kenelle palvelu on tarkoitettu ja mitä tarkoitusta varten. Niin nämä poliittiset ohjeet ja linjaukset kuin myös käytännön työn ja tutkimuksen kautta syntyvät määritykset työpajojen asemasta ja toiminnasta ovat osa yhteiskunnassamme vallitsevaa keskustelutodellisuutta ja osaltaan vaikuttavat siihen, kuinka ymmärrämme ja merkityksellistämme yhteiskuntaa ja sen nuoria jäseniä.

Tässä tutkielmassa olen kiinnostunut juuri tästä yhteiskunnallisesta keskustelutodellisuudesta ja tavoistamme puhua ja antaa asioille, toiminnoille ja ihmisille merkityksiä. Nostan esiin syrjäytymisen ja yksilön vastuun yhteiskunnalliset diskurssit, jotka ovat mielestäni merkityksellisiä nuorten ja starttipajojen aseman määrittelyn kannalta. Esittelen nämä diskurssit tarkemmin luvussa neljä tarkastellen sitä, kuinka nuoret yhteiskunnallisessa keskustelu ympäristössä nähdään ja asemoidaan. Ennen diskurssien tarkempaa tarkastelua täytyy meidän kuitenkin ymmärtää, mitä diskurssit ovat ja kuinka niitä ja kielellisesti rakentunutta todellisuutta voidaan tutkia ja ymmärtää. Tämän vuoksi siirryn seuraavaksi tarkastelemaan diskurssin käsitettä, diskursiivisen maailman moninaisuutta ja diskurssianalyysia sen tutkimisen välineenä. Lisäksi tarkastelen identiteetin käsitettä diskursiivisen tutkimuksen näkökulmasta.

3.1 Diskurssianalyysi sosiaalisesti rakentuvan maailman tutkimusvälineenä

Kuten jo aiemmin johdantoluvussa toin esiin, nojautuu tämä tutkielma sosiaalisen konstruktionismin perinteeseen ja konstruktionistiseen todellisuuskäsitykseen. Tutkielman mielenkiinto kohdistuu siihen, kuinka kielenkäyttö on osa todellisuutta ja kuinka sillä jäsennetään maailmaa ja tehdään sitä ymmärrettäväksi jokapäiväisessä vuorovaikutuksessa. Kielenkäyttö nähdään seurauksia tuottavana sosiaalisena toimintana, jonka välityksellä viestimme toinen toisillemme, kuvaamme ympäröivää maailmaa, jossa elämme ja luomme sosiaalisia suhteita ja identiteettejä itsellemme (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 14–15).

Tämän konstruktionistisen näkökulman sisällä on runsaasti erilaisia mahdollisuuksia tarkastella maailmaa tutkimuksen keinoin. Tähän tutkielmaan tutkimuksen välineeksi on valikoitunut diskurssianalyysi, joka pyrkii tutkimalla kielenkäyttöä ja muuta merkitysvälitteistä toimintaa analysoimaan yksityiskohtaisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 17). Diskurssianalyysia voidaankin pitää väljänä teoreettisena viitekehyksenä, joka tarjoaa välineitä niin kielenkäytön sisällön kuin muodon tutkimiseen. Toisin sanoen diskurssianalyysin kautta voimme löytää vastauksia kysymyksiin mitä ja miten. Etsiessämme vastauksia mitä-kysymyksiin pyrimme identifioimaan kielenkäytössä syntyviä erilaisia merki-

tyssysteemejä ja identiteettejä. Vastatessamme miten-kysymyksiin päähuomio on vuorovaikutuksen erittelyssä eli siinä, miten ihmiset kielellisessä toiminnassaan luovat sosiaalista maailmaansa esimerkiksi sovittamalla yhteen keskenään ristiriitaisia merkityssysteemejä, tuottamalla selontekoja puheessaan tai oikeuttamalla tai puolustamalla tiettyjä näkökulmia ja argumentaatiopositioita. Diskurssianalyysin mielenkiintoisin anti onkin näiden kahden kysymystyyppin rinnakkainen tarkastelu, jolloin diskurssien tai tulkintarepertuaarien sisällöllisen kuvauksen rinnalla syntyy ymmärrys niiden tuottamisen ja käytön tavoista. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 25, 214–215, 222–223.) Toisin sanoen diskurssianalyysillä pyritään löytämään vastauksia siihen, millaisia määritelmiä annamme, millaisin kielellisin keinoin ja millä seurauksilla (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 13, 166).

Vaikka diskurssianalyysin toteuttamiseen ei ole olemassa selkeää toimintaohjetta, on se teoreettisena viitekehyksenä sitoutunut tiettyihin teoreettisiin lähtökohtiin ja oletuksiin. Nämä lähtökohdat ovat seuraavat: oletus kielenkäytön sosiaalista todellisuutta rakentavasta luonteesta, oletus useiden rinnakkaisten ja keskenään kilpailevien merkityssysteemien olemassaolosta, oletus merkityksellisen toiminnan kontekstisidonnaisuudesta, oletus toimijoiden kiinnittymisestä merkityssysteemeihin ja oletus kielenkäytön seurauksia tuottavasta luonteesta. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 25–26.) Ymmärtääksemme diskurssianalyttistä tutkimusta on meidän ymmärrettävä nämä teoreettiset lähtökohdat.

Kielenkäyttö sosiaalisen todellisuuden rakentamisen välineenä

Oletukseen kielenkäytön sosiaalista todellisuutta rakentavasta luonteesta liittyy ymmärrys kielenkäytön ja muun todellisuuden kietoutumisesta toisiinsa. Pystyäksemme tarkastelemaan asioita, esineitä ja yleisesti materiaalista kielen ulkopuolista todellisuutta tarvitsemme avuksemme kieltä, jolla kuvaamme ja merkityksellistämme kohteet, joista puhumme tai kirjoitamme. Kielenkäyttö on toisin sanoen toimintaa, jolla rakennamme, järjestämme, uusinamme ja muunnamme sitä sosiaalista todellisuutta, jossa elämme. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 17, 26–29.)

Oman kulttuurin sisällä toimiessamme meidän on vaikea havaita tätä kielen konstruktivistista luonnetta, sillä käyttämämme sanat ja merkitykset ovat vakinaistuneet sosiaalisten prosessien myötä ja alkaneet vaikuttaa luonnollisilta (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 26–29). Lähtökohtana tällaisessa tarkastelutavassa on, että sanoilla ja ilmauksilla ei ole yhtä pysyvää merkitystä, vaan merkityksiä tuotetaan ja niistä neuvotellaan tilanteittain ajasta ja paikasta riippuen (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 11). Kielen tai kielenkäytön ei oleteta näin ollen myöskään yksiselitteisesti heijastavan ulkoista todellisuutta. Kielenkäytön tutkimuksen kautta pyritäänkin löytämään yksinkertaistavien kuvausten tilalle selitysvoimaisempia kuvauksia siitä, miten sosiaalinen todellisuus rakentuu. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 28.)

Sosiaalisen todellisuuden kielelliseen rakentumiseen liittyy vahvasti ajatus kielen jäsentämisestä sosiaalisesti jaettuina merkityssysteemeinä. Merkitysten puolestaan ajatellaan muodostuvan suhteessa toisiinsa perustuen keskinäisiin merkityseroihin ja niiden pohjalta syntyviin luokitteluihin. Kielenkäytön tutkimuksen kannalta olennaista onkin löytää se, miten merkityksiä ja niihin liittyviä määrittelyjä ja erontekoja tuodaan esiin. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 27–29.) Näin ollen kielenkäyttö nähdään sosiaalisena toimintana ja kielenkäyttäjät sosiaalisina toimijoina, joilla on erilaisia mahdollisuuksia ja resursseja toimia. Toimijoiden tekemät valinnat puolestaan mahdollistavat erilaisia merkityksiä. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 11–14.) Näillä kielenkäytössä rakentuvilla merkityksillä ja selonteoilla ihmiset muokkaavat ja ylläpitävät sosiaalista todellisuutta (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 233).

Diskursiivisen maailman moninaisuus

Kuten yllä esitetystä käy ilmi, sosiaalisen todellisuuden jäsentämiseen kielellisesti on lukemattomia tapoja. Nämä useat yhtäaikaisten rinnakkaiset ja keskenään kilpailevat merkityssysteemit jäsentävät sosiaalista todellisuutta ja sen prosesseja kukin tavallaan. Ne ovat suhteessa toisiinsa ja tarkastelussa mielenkiinto kohdistuu siihen, mitkä merkityssysteemit ovat vallalla, marginaalissa tai puuttuvat kokonaan ja mitä eri merkityssysteemeihin liittyvillä lausumilla saadaan aikaan (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 32–36; Pietikäinen & Mäntynen 2009, 13).

Näitä kulttuurisesti jaettuja, sosiaalisissa käytännöissä rakentuvia merkityssysteemejä voidaan kutsua tulkintarepertuaareiksi tai diskursseiksi (ks. esim. Burr 2003, 64; Foucault 2005; Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 34; Pietikäinen & Mäntynen 2009, 25–26). Ne tulevat näkyviksi ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, käytetyssä kielessä. Kyse ei ole kuitenkaan yksin sanavalinnoista, sillä samat sanat ja käsitteet voivat tulla käytetyiksi useissa erilaisissa merkityssysteemeissä. Lausumia tuleekin tarkastella siinä diskursiivisessa kontekstissa, jossa ne esiintyvät, sillä lausumien sisältö ja se, kuinka ne tulevat ymmärretyksi, riippuvat kontekstista, jossa ne esitetään. (Burr 2003, 65–66.)

Jokinen, Juhila ja Suoninen (2016, 34–35) näkevät diskurssin käsitteen sopivan paremmin tutkimuksiin, joissa painopiste on merkityssysteemien historiallisuuden tarkastelussa, niiden sisältävien ja ylläpitämien valtasuhteiden analyysissä tai institutionaalisissa sosiaalisissa käytännöissä. Tulkintarepertuaari puolestaan sopii kuvaamaan merkityssysteemejä tilanteissa, joissa tarkastelu painottuu yksityiskohtaiseen arkisen kielenkäytön tarkasteluun (mt.). Tässä tutkielmassa olen päättänyt käyttää diskurssin käsitettä esitellessäni yhteiskunnallista keskusteluympäristöä syrjäytymisen ja yksilön vastuun näkökulmista, sillä näen näiden keskustelujen ja merkityksenantojen syntyneen selkeästi tiettyjen yhteiskunnallisten olosuhteiden ja historiallisen aikakauden ohjaamina. Analysoidessani nuorten haastattelupuheesta esiin nousevia identiteettejä käytän identiteettidiskurssin

käsitettä ja tarkastelen sitä, millaisia tulkintarepertuaareja näiden identiteettidiskurssien rakentamisessa hyödynnetään.

Todellisuuden sosiaalista rakentumista ja diskursseja tarkastellessa onkin syytä huomioda, ettei diskurssien moninaisuus näy ainoastaan tarkasteltaessa niitä ja niiden kehitystä historiallisesti. Yhteiskunnassamme vallitsee yhtä aikaisesti useita, keskenään erilaisia diskursseja, jotka luovat keskenään erilaisen kuvan kohteestaan. Riippuen sosiaalisista, kulttuurisista ja taloudellisista olosuhteista jotkut näistä diskursseista nousevat yhteiskunnallisesti ja kulttuurisesti vallitseviksi ja toiset jäävät niitä haastavaan asemaan. (Burr 2003, 78.) Samalla tavoin identiteettidiskursseja tarkastellessa on huomioitava, ettei yksilö aktiivisena, kielellisenä toimijana ole pakotettu kiinnittymään yhteen itsensä kuvaamisen ja määrittämisen tapaan, vaan omaa identiteettiä voidaan rakentaa hyvin monipuolisesti erilaisia repertuaareja hyväksi käyttäen (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 108–109). Myös itseään määrittävässä kerronnassa ihminen turvautuu kulttuurisesti jaettuihin merkityssysteemeihin ja suhteuttaa kertomusta itsestään näihin. Tästä johtuen kulttuurisesti voimakkaat repertuaarit voivat aktivoitua ja tulla käyttöön myös tilanteissa, joissa niiden käyttöä ei tilannesidonnaisesti vaadita. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 110–122.)

Ranskalainen filosofi Michel Foucault on keskittynyt diskurssin tutkimuksessaan juuri diskurssien sisältämän vallan tarkasteluun. Hänen teksteissään keskiöön ovat nousseet juuri yhteiskunnallisesti valta-asemaan nousseet diskurssit ja se, kuinka aikanaan valta-asemassa olleet, totuutena pidetyt tieteelliset diskurssit ovat syntyneet. Foucault oli tarkastelussaan kiinnostunut siitä, miten nämä valta-asemassa olleet diskurssit ovat sidoksissa ihmisiin kohdistettuihin hallinnan käytäntöihin ja kuinka ne ovat vaikuttaneet ihmisten itseymmärrykseen. (Alhanen 2007, 32.) Diskurssien moninaisuuden tarkastelu vallan ja hallinnan näkökulmasta onkin mielenkiintoista, sillä keskenään erilaiset diskurssit määrittävät niin kohteensa kuin diskurssia hyödyntävät toimijat eri tavoin. Ne myös mahdollistavat erilaisia sosiaalisia käytäntöjä ja toimintatapoja sulkien samalla toisia ulkopuolelle. Valitsemalla tiettyjä diskursseja käyttöön oikeutamme tiettyjä toimintatapoja. Valta sisältyy diskurssiin ja on suhteellista. Valtasuhteet rakentuvat sosiaalisessa toiminnassa määrittäessämme itseämme, toisiamme ja sosiaalista todellisuutta ja ottaessamme näitä määrittelyjä uudelleen käyttöön puheen ja käytäntöjen kautta. (Burr 2003, 68.)

Diskurssianalyttisen tutkimuksen tarkoituksena ei olekaan ainoastaan tunnistaa erilaisia repertuaareja tai diskursseja, vaan tarkastella sitä miten ne aktualisoituvat ja tulevat käytetyiksi erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 35; McKinlay & McVittie 2011, 12). Tutkimuksen kautta voidaan tunnistaa myös diskurssien sisäisiä ja niiden välisiä ristiriitoja, jolloin tunnistetaan myös niitä keinoja, joilla kulttuurisen valta-aseman saavuttaneita diskursseja voidaan

horjuttaa ja näin pyrkiä aikaansaamaan myös muutoksia vallitsevaan tilanteeseen yhteiskunnassa (Helne 2002, 21).

Diskurssien tutkimuksen kannalta olennaista on kuitenkin muistaa diskurssien ja tulkintarepertuaarien olevan aina tutkijan tulkinnan tulosta eivätkä suoraan aineistosta luettavissa. Diskurssien tutkimuksen lähteenä käytettävät tekstit ovat aina monitulkintaisia ja tutkijan tehtävänä on esittää analyysissään perusteltu tulkinta aineistosta pohjautuen aineiston ja tutkijan väliseen vuoropuheluun. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 35.)

Toiminnan kontekstisidonnaisuus

Diskurssit ja tulkintarepertuaarit eivät synny tyhjiössä, vaan sosiaalisissa käytännöissä vuorovaikutuksessa puhujan ja kuulijan, kielen ja kontekstin välillä (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 36; Pietikäinen & Mäntynen 2009, 22–27). Kontekstin huomioiminen onkin näin ollen yksi merkittävä osa diskurssianalyyttistä tutkimusta. Tällä tarkoitetaan sitä, että kieltä ja kielenkäyttöä tarkastellaan tietynä aikana ja tietyssä paikassa, jolloin aineistosta tehtävät tulkinnat pyritään suhteuttamaan näihin tekijöihin (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 37).

Konteksti on käsitteenä monitahoinen ja sitä voidaan tarkastella diskursiivisessa tutkimuksessa monin eri tavoin. Kokonaisuudessaan kontekstilla tarkoitetaan kaikkia merkityksen syntyyn ja sen käyttämiseen ja tulkitsemiseen vaikuttavia tekijöitä. Konteksti on luonteeltaan dynaaminen ja muutuva. Käyttämämme kieli muokkaa kontekstia, joka puolestaan vaikuttaa siihen, kuinka kieltä käytetään. Kontekstin kuvaaminen kokonaisuudessaan ei ole koskaan mahdollista, vaan konteksti on aina tutkijan rajaama ja rajallinen. Ryhtyessään tutkimaan jotakin ilmiötä ja asiaa kielenkäytön kautta tutkija valinnoillaan ohjaa sitä, kuinka tuo kohde nähdään ja käsitetään. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 29, 36–37.)

Pienimmillään kontekstilla voidaan tarkoittaa sanojen lauseyhteyttä tai yksittäisen teon suhdetta toimintaepisodiin. Tällöin tarkastellaan sitä, mikä sanan mahdollisista merkityksistä realisoituu esitetyssä lauseyhteydessä. Yksittäisiä lauseita voidaan puolestaan tarkastella suhteessa lauseiden muodostamaan kokonaisuuteen. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 37.) Foucault'n (2005, 42–43) mukaan diskurssin tutkimuksessa olennaista onkin tunnistaa lausumien ainutkertaisuus ja rajoittuneisuus. Tällä Foucault viittaa lausuman olemassaolon ehtoihin. Kielenkäytön ja diskurssien tutkimuksessa tulkintoja tehtäessä huomioon tulee ottaa lausuman historiallisuus eli tapahtumatilanne, lausuman suhde kytkeytyviin ja ympäröiviin lausumiin sekä se, mitkä muut lausumisen muodot tietty lausuma sulkee tilanteessa pois. (Mt.)

Vuorovaikutuksen kulku on keskeistä merkitysten muotoutumiselle, sillä se mistä, mitä ja miten puhutaan, ei määräydy yksin yhden toimijan tai puhujan toiminnassa, vaan aina suhteessa toisiin keskustelijoihin ja tilannekontekstiin. Tällöin puhutaan vuorovaikutuskontekstista. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 38.) Tarkasteltaessa vuorovaikutuskontekstia huomio kiinnittyy siihen, miten kieltä tilanteessa käytetään, millaisia resursseja tilanteessa on käytettävissä ja mitä kielellä tilanteessa tehdään ja mihin sitä tarvitaan. Esimerkiksi haastattelutilannetta tutkittaessa on tärkeää huomioida se, mitä haastateltavan antamaa vastausta edeltävissä puheenvuoroissa on tapahtunut. Kysymysten ja vastausten välinen suhde tekee näkyväksi sen, kuinka vuorovaikutustilanteeseen osallistujat toistensa puheenvuoroja tulkitsevat ja millaista yhteistä ymmärrystä tilanteesta rakennetaan. Koska sanoilla ja ilmaisuilla on useita eri merkityksiä, paljastavat niiden käyttötapa ja paikka vuorovaikutuskontekstissa niiden merkityksen kyseisessä tilanteessa. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 38, 149–150.)

Diskurssin konteksti on kuitenkin puhetilannetta laajempi. Diskurssit ovat sidoksissa aikaan sekä sosiaalisiin, taloudellisiin ja kulttuurisiin olosuhteisiin, joissa ne ilmenevät (Burr 2003, 78). Näin ollen diskurssien sisältämät suhteet sekä kuva, jonka ne kohteistaan muokkaavat, riippuvat olosuhteista ja aikakaudesta, joissa diskurssi ilmenee (Foucault 2005, 62–63). Sosiaalinen todellisuus ei siis muodostu samankaltaiseksi olosuhteista riippumatta. Diskurssit ovat kullakin aikakaudella ja kussakin tilanteessa syntyneitä ja kielenkäytössä ilmeneviä tapoja ymmärtää todellisuus (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 25–26). Foucault käyttää tästä esimerkkinä muun muassa tapoja ymmärtää hulluus ja tuo esiin, kuinka hulluuden kokemus on riippuvainen aikakaudesta ja siihen liittyvistä ajattelutavoista, käsitteistä, institutionaalisista käytännöistä ja toimenpiteistä. Esimerkiksi klassisella ajalla hulluus käsitettiin järjettömyydeksi, minkä seurauksena hulluuteen viittaava puhe suljettiin pois rationaalisista diskursseista ja hulluksi määrittyneet suljettiin laitoksiin, kun taas modernin ajan hulluus määrittyi järjen vieraantumiseksi itsestään ja nähtiin mielensairautena, joka voitiin parantaa. (Alhanen 2007, 35–37.) Kuten jo luvussa 2.1 toin esiin, myös nuoret ja nuoruus on ymmärretty eri tavoin vuosisatojen kuluessa yhteiskunnallisista ja kulttuurisista olosuhteista riippuen.

Analyysissa tällaisen laajemman kulttuurisen ja yhteiskunnallisen kontekstin huomioiminen tarkoittaa sitä, että aineistosta pyritään tunnistamaan sellaisiakin asioita, joiden tulkinta vaatii tutkijan omaa kulttuuristen tapojen tai yhteiskunnallisen ilmapiirin ja toimintakulttuurin tuntemusta ja tietoista hyödyntämistä. Kun tutkija hyödyntää omaa kulttuurista tuntemustaan, voidaan puheesta löytää sellaisia merkityksenantoja, jotka nojaavat vahvoin kulttuuriin konventioihin ja joita olisi mahdotonta ymmärtää ja analysoida ainoastaan vuorovaikutuskontekstia analysoimalla. Tarkasteltaessa kielenkäyttöä laajemmassa kulttuurisessa kontekstissa mielenkiintoisena näyttäytyy myös se, miten kielenkäyttäjät suhteuttavat lausumansa näihin kulttuurisesti tunnistettaviin diskursseihin tai

toimintatapoihin. Hyödyntäessään omaa kulttuurista tietoaan, tutkijan tulee tiedostaa ja kirjoittaa auki, mitä kulttuurisia konventioita hän analyysissään hyödyntää ja millä tavalla, jotta aineistosta tehty tulkinta avautuu ja tulee perustelluksi myös lukijalle. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 39–40, 150, 215–217, 395.)

Yhtenä tarkasteltavana kontekstiulottuvuutena voidaan pitää myös niin sanottua reunaehtokontekstia, joka syntyy niistä reunaehdoista, jotka ovat olleet olennaisia tutkittavan aineiston syntymiselle ja tuottamiselle. Jokinen, Juhila ja Suoninen (2016, 41) huomauttavat tällaisten reunaehto- jen tutkimuksessa huomioiduiksi yleensä jo sen lähtökohdissa, aineiston valinnassa ja kysymyksenasettelussa. Tutkija kiinnittää tarkastelunsa tiettyssä toimintaympäristössä tuotettuun ja tiettyjen ihmisten tuottamaan puheeseen, koska katsoo sen olevan merkityksellistä tutkittavan ilmiön kannalta (mt.). Tässä tutkielmassa jonkinlaisena reunaehtokontekstina voidaan pitää olettamusta siitä, että syrjäytyminen, aktivoiminen ja yksilön vastuu olisivat jollakin tavalla läsnä starttipajatoimintaan osallistuvien nuorten puheissa ja itsemäärittelyissä, jolloin nämä kulttuuriset ja yhteiskunnalliset diskurssit on nostettu tarkasteluun jo tutkimuskysymyksen tasolla.

Toimijan kiinnittyminen merkityssysteemeihin

Kuten jo aiemmin on tullut esille, diskurssianalyttisen tutkimuksen tarkastelun kohteena ei ole yksilö, vaan kielenkäyttö, sosiaaliset käytännöt ja merkityssysteemit, joita yksilöt toiminnassaan tuottavat. Kielenkäytön tarkastelun kautta ei pyritä löytämään toimijoiden toiminnan ”mieltä”, sitä mitä toimijan pään sisällä tapahtuu tai mitkä ovat ne kognitiiviset prosessit, joita lausumien takana on. Diskurssianalyysi ei näin ollen ole minän olemuksen erittelyn väline, vaan kiinnostus on minän rakentumisen prosesseissa - siinä, miten minän eri merkitykset rakennetaan ja rakentuvat sosiaalisissa käytännöissä eri konteksteissa. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 43–44.)

Lähtökohtana on, että minä on jotakin joustavaa ja muuntuvaa. Sama toimija voi saada useita erilaisia minuuksia riippuen niistä merkityssysteemeistä, jotka tulevat käyttöön kussakin tilanteessa. Diskurssianalyttisen tutkimuksen tarkoituksena ei olekaan löytää sitä aidointa minuutta, vaan nostaa tarkastelun keskiöön juuri erilaisten määrittelyjen moninaisuus. Erilaiset itsensä määrittelyn tavat näyttäytyvät tällöin käyttäjiensä resursseina, joita he pystyvät muuntelemaan ja hyödyntämään toiminnassaan. (Mt. 44–45.)

Kielenkäytön seurauksellinen luonne

Ymmärtääksemme kielenkäytön seurauksia tuottavan luonteen, täytyy kielenkäyttö nähdä maailman kuvaamisen ohella toimintana, jolla tehdään aina jotakin. Kuten minäkäsitysten kohdalla, myös kielenkäytön funktionaalisuuden analysoinnissa olennaista on mahdollisten funktioiden moninaisuus.

Analyysin kannalta ei ole merkitystä sillä, onko toteutunut seuraus toimijan itsensä tarkoittama tai onko toiminta tietoista. Olennaisempaa on kiinnittää huomiota siihen, mitkä funktiot ovat tilanteessa mahdollisia tai mitkä aktualisoituvat vuorovaikutuksessa. Funktioiden tulkinta onkin suhteessa merkityssysteemien tunnistamiseen. Kielenkäytön funktioiden jäsentämisen kautta tutkija pystyy tarkentamaan myös omia tulkintojaan merkityssysteemeistä ja niiden rajauksista suhteuttamalla niitä toimijan näkökulmaan. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 45–47, 57.)

Kielenkäytön funktiot voivat olla niin tilannekohtaisia kuin ideologisiakin. Tilannekohtaisista funktioista puhuttaessa kyse voi olla esimerkiksi vuorovaikutustilanteeseen osallistuvien kasvojen säilyttämisestä, tietynlaiseen vastakommenttiin varautumisesta tai esimerkiksi tilanteen keventämisestä tai tilanteen vakavuuden ilmaisemisesta. Väylänä näiden funktioiden jäljittämiseen toimii aineiston yksityiskohtainen tarkastelu. Ideologisista seurauksista puhuttaessa kyse on siitä, millaisia yksittäisen tilanteen ylittäviä seurauksia kielenkäytöllä on. Tällöin on kyse diskurssien ja vallan yhteenkietoutumisesta. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 47–48, 52.) Myös Michel Foucault (2005) nostaa esiin diskurssien sisältämät suhteet. Foucault'n (2005) mukaan diskurssit ovat suhteessa aika-kauteensa ja ilmenemisolosuhteisiinsa, jolloin ne myös muokkaavat kohteistaan tietynlaisia näistä tekijöistä riippuen. Diskurssien sisältämät suhteet puolestaan tulevat näkyviksi institutionaalisissa, yhteiskunnallisissa käytännöissä, joita käytetyt diskurssit mahdollistavat. Näin ollen diskurssien ylläpitäminen on kohteiden näkyväksi tekemisen ehto. (Mt. 62–65.)

Tarkasteltaessa tätä foucault'laista ajattelua diskurssien, vallan ja itseymmärryksen välisistä suhteista esimerkiksi tämän tutkielman kehyksessä sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmasta, on kyse seuraavasta: 1) miten määritämme ne sosiaalisen toimintakyvyn ongelmat ja tavoiteltavan toiminnan ihanteet, jotka oikeuttavat sosiaalisen kuntoutuksen toimenpiteet, 2) mitä ovat nämä toimenpiteet ja käytännöt, joita määritetyn ongelman käsittelyyn liittyy ja 3) kuinka saamme ihmisen asettamaan määrittämämme paremman toimintakyvyn tavoitteeksi itselleen (ks. Juhila 2009, 50). Foucault'n termein tarkasteltuna näihin kysymyksiin vastaamisessa on kyse objektivoinnista, subjektivoinnista ja siitä, kuinka nämä kietoutuvat toisiinsa. Objektivointi tarkoittaa sitä, kuinka asiat tulevat ajattelun, toiminnan ja vaikuttamisen kohteiksi. Subjektivoinnissa puolestaan on kyse siitä, miten objekteja ajatteleva subjekti määritellään tai muokataan, mutta myös niistä tekniikoista, joilla ihmisten ajatteluun ja toimintaan pyritään vaikuttamaan. Nämä kaksi puolestaan kietoutuvat toisiinsa institutionaalisissa käytännöissä, kuten sosiaalisen kuntoutuksen käytännöissä, sillä näissä käytännöissä toiminnan kohteena olevan ihmisen subjektiutta pyritään muuttamaan objektivoinnilla hänet kyseiselle instituutiolle tyypillisten ajattelu- ja toimintamallien kohteeksi. (Alhanen 2007, 21–23.)

Edellä esitellessäni starttipajan toimintaympäristöä ja sosiaalista kuntoutusta olen vastannut edellä esitettyihin kysymyksiin sen perusteella, kuinka sosiaalista kuntoutusta määritellään sitä koskevassa kirjallisuudessa ja kuinka starttipajatoimintaa määritetään poliittisten ja käytännön toimijoiden toimesta. Palaan näihin vastauksiin nyt lyhyesti selkeyttääkseni niiden suhdetta foucault'laiseen teoriaan objektivoinnin ja subjektivoinnin suhteesta. Yksinkertaistaen kirjallisuudessa ja poliittisissa linjauksissa esitettyjä määrittelyjä sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteista voidaan sen pyrkimyksenä sanoa olevan yksilön aktiivinen ja itsenäinen toimijuus niin arjessa kuin sosiaalisissa suhteissa. Tätä vasten näissä määritelmässä kuntoutustoiminnan kohteiksi määrittyvät eli objektivoituvat yksilöt, jotka ovat syrjässä sosiaalisesta toiminnasta ja joiden elämänhallinta on heikentynyt. He näyttäytyvät yhteiskunnallisesti ei-toivottavia ominaisuuksia omaaviksi ja heidät objektivoidaan kuntoutuksen kohteiksi. Heihin kohdistetaan toimenpiteitä ja heiltä odotetaan tietynlaista toimintaa. Kuntoutuksen käytäntöjen ja kuntoutustoiminnan, kuten yksilö- ja ryhmävalmennuksen, kautta kuntoutujaksi määrittyvän yksilön toimintaa pyritään ohjaamaan.

Toiminnan ja käytäntöjen avulla kuntoutujan eli toiminnan kohteen tietoisuus omasta poikkeavuudesta pyritään herättämään ja hänet yritetään saada sisäistämään normien ja normaaliuden mukainen elämä, sillä yksilön yhteiskuntaan liittymisen ajatellaan tapahtuvan normaalistamisen kautta. Kuntoutujalle siis tarjotaan tietynlaista roolia osana kuntoutustarpeen määrittäjän ja kuntoutujan välistä valtasuhdetta, ja häntä yritetään saada muokkaamaan itseään tietynlaisena subjektina. Päätös valtasuhteessa tarjotun roolin hyväksymisestä tai vastustamisesta on kuitenkin kuntoutujan itsensä. (ks. Juhila 2009, 53–57.)

Edellä olevassa esimerkiksi tietyt valtasuhteet ovat selvästi esillä ja tiettyyn institutionaaliseen toimintaympäristöön liitettävissä. Valtasuhteiden tuottaminen ei kuitenkaan ole aina ilmiselvää eikä helposti havaittavissa. Saatamme jokapäiväisessä kielenkäytössämme ja toiminnassamme tuottaa ja ylläpitää tiettyjä suhteita huomaamattamme niiden muututtua luonnolliseksi osaksi elämäämme ja toimintatapojamme. Analyysin avulla näitä ehkä piiloutuneitakin seurauksia pystytään tekemään näkyväksi ja näin nostamaan esiin myös vaihtoehtoisia sosiaalisen todellisuuden jäsennyksiä. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 49.)

3.2 Diskursiivinen identiteetti tutkimuksen käsitteenä

Identiteetti sanana herättää meissä jokaisessa jonkinlaisen miellelyhtymän siitä, mitä identiteetti on ja mitä sillä tarkoitetaan. Identiteetti käsitteenä onkin siirtynyt tieteellisistä teksteistä laajasti arkikieleemme ja arjen keskusteluihin. Jo yksin diskursiivisen tutkimuksen käsitteenä identiteettiä voidaan määritellä usein eri tavoin. Tästä käsitteen moniulotteisuudesta johtuen onkin syytä paneutua

siihen, millaiseen identiteettimääritelmään sitoudutaan tässä tutkielmassa ja analysoitaessa haastateluaineistoa.

Tieteellisessä kirjallisuudessa identiteetin käsite on saanut vaihtelevia sisältöjä aina käsillä olevaan aikakauteen mukautuen. Identiteetin rinnalla on esiintynyt usein minuuden käsite eikä näiden välille ole aina ollut luotavissa selkeää eroa. Länsimaiselle minuuden käsitykselle ominaisena on kuitenkin säilynyt läpi aikakausien uskomus siitä, että minuus on jotain ihmisen sisäistä, jota ei voida suoraan havaita ulkoisesta olemuksestamme tai sosiaalisista rooleistamme. Minuus on yksilön refleksiivinen tietoisuus itsestä. Minuus ei kuitenkaan ole mitään meille annettua, vaan jokaisen ihmisen yksilöllinen projekti, joka vaatii tietoista pohtimista ja syntyy erilaisten yksilöllisten valintojen kautta. Minuus nähdään kehittyvänä ja monikerroksisena. Minuuden työstäminen on läsnä jokapäiväisessä arjessa ja minuudesta on tullut keskeinen moraalinen lähde yhteisön sijaan ja yksilön on oltava ratkaisussaan uskollinen itselleen. Tällainen identiteettityö ja minuuden rakentaminen liittyy kulttuurin muutosten myötä syntyneeseen valinnan mahdollisuuksien kasvuun elämäntavassa, kulutuksessa, opinnoissa ja työnteossa. Kulttuurinen ihanne siitä, että jokainen ihminen on itse moraalisesta vastuusta omasta elämänsästä synnyttää tarpeen tarkkailla itseään ja tutkia sisintään todellisen minuuden löytämiseksi. Kun näin tapahtuu, syntyy ihmisille lopulta kokemuksen ja itsensä ymmärtämisen tapa, jonka seurauksena yksilö oppii antamaan tietyille asioille merkityksen elämässään ja kiinnittämään niihin systemaattisesti huomiota. Ihmisen pyrkimys tehdä elämästään ymmärrettävä johtaa siihen, että kehittyvä minuus etsii yhtenäisyyttä ja jatkuvuutta ajallisella ulottuvuudella. Tätä yhtenäisyyttä ja jatkuvuutta tuotetaan rakentamalla elämästä tarinaa ja suhteuttamalla sitä kulttuurissa vallitseviin vastaaviin narratiivisiin malleihin elämänsästä. Minuus ja kulttuuri ovatkin dynaamisessa suhteessa toisiinsa. Sen lisäksi, että pyrimme rakentamaan yhtenäistä minua itsellemme, pyrimme olemaan ymmärrettäviä myös toisille ihmisille omaksumalla saatavilla olevia kulttuuri- ja historiasidonnaisia minuuden ymmärrystapoja. Ammennamme näistä kulttuurisista resursseista ja kerromme toisillemme tarinoita itsestämme ja maailmastamme tehdäksemme siitä ymmärrettävän toisillemme. (Saastamoinen 2006, 170–172, 174–177.)

Minuus käsitteenä pyrkii siis tavoittamaan yksilön sisäistä tietoisuutta itsestä. Identiteetti tulee puolestaan esiin ja käytettäväksi silloin, kun minuus muuttuu kohteeksi ja sitä määritellään ja arvotetaan. Yksinkertaistetusti identiteetin voisi siis nähdä olevan yksilön itsensä ja muiden tekemä määrittely siitä ”kuka minä olen” tai ”keitä me olemme”. (Saastamoinen 2006, 170–172.) Väljästi määriteltynä identiteetti voidaan ymmärtää oikeuksiksi, velvollisuuksiksi ja ominaisuuksiksi, joita toimija olettaa itselleen ja toisille toimijoille tai joita muut toimijat hänelle olettavat (Peräkylä 1990, 22). Diskursiivisessa tutkimuksessa identiteetti ymmärretäänkin sosiaalisesti rakentuneena sekä ajallisesti ja kulttuurisesti muuttuvana ilmiönä, joka tuotetaan aktiivisesti ja tulkitaan kanssakäymi-

sessä toisten ihmisten kanssa (Benwell & Stokoe 2006, 9-10; Benwell & Stokoe 2010, 83). Tutkimuksen kohteena ei ole yksilö, vaan sosiaaliset käytännöt ja minän rakentumisen prosessit - ollaan kiinnostuneita siitä, miten ja millaisia identiteettejä kielenkäytöllä luodaan (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 43-44).

Diskursiivinen tarkastelu lähtee siitä, ettei identiteetillä ole pysyvää ydintä eivätkä ne ole muuttumattomia faktoja, vaan yksilöiden ja ryhmien identiteetit muodostuvat kielenkäytössä, jolloin erilaiset kielenkäytön tilanteet, historialliset ja yhteiskunnalliset kontekstit sekä erilaiset diskurssit tarjoavat, kutsuvat ja rakentavat meille erilaisia identiteettejä, joista neuvotellaan jatkuvasti. Identiteetti muodostuu näin ollen yksilön subjektiivisen kokemuksen ja itse tuotetun kerronnan ohella myös siitä, mitä muut meistä kertovat ja millaisia identiteettejä meille kulttuurisissa diskursseissa ja merkityssysteemeissä tarjotaan. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 63-65; Simon 2004, 25.) Toisin sanoen identiteetti on sosiaalisesti rakennettu kategoria, jonka sisältö määrittyy kielellisen toiminnan tuloksena kulttuurisessa ja historiallisessa kontekstissa tuotettuna (Benwell & Stokoe 2006, 9-10).

Identiteetit muotoutuvat näin olleen omanlaisikseen diskurssista ja kontekstista riippuen, mikä tarjoaa yksilöille sosiaalisina toimijoina vaihtoehtoisia tapoja määrittää itse itseään. Vaikka kielenkäyttö toimintana ei ole vapaata ympäröivästä yhteiskunnasta ja kulttuurista eikä identiteetit näin ollen täysin mielivaltaisesti tuotettavia, on yksilöillä puhetta tuottavina sosiaalisina toimijoina mahdollisuus tehdä valintoja sen suhteen, millaisia merkityssysteemejä ja diskursseja he itseään määrittäessään hyödyntävät. Yksilöiden itselleen määrittämät identiteetit voivatkin olla näin hyvin moninaisia ja jopa keskenään ristiriitaisia. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 45-46.)

Määrittäessään itseään yksilöt määrittävät myös sitä, millaisiin sosiaalisiin ryhmiin ja jäsenyyksiin he asettuvat. Identiteetti on näin ollen samaistumisen ja eroavaisuuden käsite. Määrittäessään itseään ja tehdessään valintoja, millaisiin merkityssysteemeihin ja diskursseihin he kiinnittyvät kerronnassaan, yksilöt ilmaisevat myös sitä, kuinka he eroavat muista, kiinnittyvät sosiaalisiin yhteisöihin tai jäävät niistä ulos. (Wetherell 2010, 16.) Ollessaan kielenkäytön tuloksia ja näin sidoksissa hallitseviin diskursseihin sekä sosiaalisiin tai institutionaalisiin käytäntöihin, ilmentävät identiteetit myös vallitsevia valtasuhteita yhteiskunnassa (Benwell & Stokoe 2010, 83). Identiteettiä voidaankin pitää käsitteenä, joka rakentaa sillan sosiaalisten rakenteiden ja sosiaalisen yksilön välille. Identiteetti tekee näkyväksi sen, kuinka sosiaalisen yksilön kokemukset ja käyttäytyminen muokkautuvat välittömän vuorovaikutuskontekstin ja laajemman sosiaalisen kontekstin seurauksena, mutta myös sen, kuinka yksilö on passiivisen vastaanottajan sijaan aktiivinen toimija osana sosiaalista kanssakäymistä. (Simon 2004, 25.)

4 Yhteiskunnalliset diskurssit suhteessa yksilöön

Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan nuoriin liittyviä yhteiskunnallisia diskursseja yksilön vastuusta ja syrjäytymisestä. Tarkastellessani näitä valitsemiani diskursseja, pyrin tuomaan esiin sen, millaisia normaaliuden ja poikkeavuuden määreitä diskursseihin liittyy ja millaisia mahdollisuuksia ne antavat nuorille identiteetistä puhumiseen ja itsensä asemoimiseen yhteiskunnan jäsenenä. Pyrin myös tuomaan esiin sen, millaisia puhunnan ja toimenpiteiden kohteita kyseiset diskurssit rakentavat ja millaisia käytäntöjä ja toimenpiteitä nämä diskurssit tekevät mahdollisiksi. Myöhemmin analysoidessani aineistoani tarkastelen sitä, kuinka nuoret haastattelupuheessa hyödyntävät näitä diskursseja määrittäessään itseään ja kuinka he asemoivat itseään suhteessa esitettyihin diskursseihin.

4.1 Yhteiskunnalliset olosuhteet diskurssien takana

2000-luvulla suomalaisessa yhteiskunnassa ovat voimistuneet poliittiset, hallinnolliset ja taloudelliset ajatusmallit, joissa kilpailukyky sekä kansalaisten vastuu ja aktiivisuus ovat korostuneet (Juhila 2008a, 49). Samaan aikaan hyvinvointipolitiikka, joka pyrki sosiaaliseen ennaltaehkäisyyn ja sosiaalipoliittiseen universalismiin taloudellis-poliittisiin rakenteisiin vaikuttamalla, on saanut väistyä ja tilalle on tullut riskienhallintapolitiikka, jossa korostuvat erilaiset riskiasemoinnit ja riskipuhunta, jotka ovat suhteessa yhteiskunnan turvallisuuden takaamisen ajatuksiin, taloudellisen niukkuuden retoriikkaan ja kasvaneeseen taloudellisen tehokkuuden ja toiminnan vaikuttavuuden vaateisiin (Harrikari 2008). Seuraavaksi tarkastelenkin tarkemmin näitä yhteiskunnallisia olosuhteita, jotka osaltaan vaikuttavat siihen, millaisiksi diskurssit syrjäytymisestä ja yksilön vastuusta muodostuvat ja ovat muodostuneet 2010-luvulla.

Uusliberalismi ja valtion muuttunut rooli

Suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa on alkanut korostua taloudellinen tuloksellisuus ja kysymykset siitä, mihin yhteiskunnan varoja sijoitetaan ja saadaanko tällä sijoituksella yhteiskunnan kannalta taloudellisesti hyödyllisiä tuloksia. Samaan aikaan kansalaisten omaa toimintaa ja henkilökohtaisia valintoja on alettu korostaa sosiaalisen tai hyvinvointivaltiollisen ajattelun sijaan. Tämä talouden ensisijaisuus ja kansalaisten oman vastuun korostamisen kuuluvat uusliberalistisen politiikan retoriikkaan, joka on yleistynyt teollistuneissa maissa 1990-luvulla. (Juhila 2006, 66–69.) Myös käsitys valtion ja yksilön välisestä suhteesta on muuttunut. Perinteinen hyvinvointivaltio on alettu nähdä byrokraattisena, kansalaisia passivoivana ja heidän taloudellista riippuvuutta ylläpitävänä institutiona (Clarke 2005, 448; Keskitalo 2013, 49–50). Samalla kansalaisilta on alettu odottaa omaa aktiivisuutta ja yritteliäisyyttä ja heidän valinnanvapauttaan on alettu korostaa (Juhila 2008a, 52; Keskitalo 2013, 49–50). Sääntelevästä ja holhoavasta hyvinvointivaltiosta on siirrytty kohti kilpailua ja yritteliäisyyttä korostavaa yhteiskuntaa ja valtio on alettu nähdä valtion ja yksilön välistä riippuvuus- ja hallintasuhdetta ehkäisevänä ja kansalaisia työmarkkinaosallisuuteen sekä itsenäiseen sel-

viytymiseen ja päätöksentekoon kannustavana instituutiona (Clarke 2005, 448; Juhila 2008a, 51; Rose 2000, 323–324). Pohjoismaille perinteisestä hyvinvoinnin politiikasta (welfare) on siirrytty työperustaiseen hyvinvointiin (workfare) ja työllistyminen on alettu nähdä näin ollen yhtenä merkittävimpänä yhteiskuntaan liittymisen välineenä (Juhila 2006, 57–60.)

Muutos kansalaisen ja valtion välisen suhteen tarkastelussa Suomessa ei ole tapahtunut yhtäkkiä tai sattumalta, vaan Suomen kehitys on seurannut muiden länsimaiden kehitystä. Globalisaation, Euroopan yhdentymisen ja pääomien kansainvälistymisen myötä uusliberalismin vapaita markkinoita, yksityisomistusta ja kilpailukykyä painottavat ajatusmallit ovat kulkeneet kansainvälisten organisaatioiden, kuten OECD:n, IMF:n ja Euroopan Unionin kautta myös Suomeen ja suomalaiseen yhteiskuntapolitiikkaan. (Patomäki 2015.)

Näiden ajattelutapojen muutosten myötä vastuun kansalaisten hyvinvoinnista sekä eriarvoisuuden ja syrjäytymisen ehkäisemisestä on nähty siirtyvän yhä voimakkaammin valtiolta yksilöille, perheille ja lähiyhteisöille. Valtion roolin muuttuessa myös odotukset kansalaisia, yksityisiä markkinoita ja kolmatta sektoria kohtaan ovat muuttuneet. Sen sijaan, että valtio suoraan tarjoaisi resurssit ja tuen elämän riskitilanteisiin, kuten sairauteen ja työttömyyteen, kansalaisten odotetaan varautuvan ja suunnittelevan tulevaisuuttaan nämä riskit ja vastuunsa omasta hyvinvoinnista huomioon ottaen. Kansalaisten odotetaan olevan aktiivisia omassa elämässään ja tekevän valintoja, jotka ovat mahdollisimman kannattavia heidän oman hyvinvointinsa, elämänlaadun ja turvallisuuden puolesta. Valtio puolestaan osallistuu asiantuntijatoimijoiden ohella sen määrittelyyn, mikä milloinkin on odotettavaa ja hyvää elämää, johon aktiivisten kansalaisten tulisi pyrkiä. Valtio hallinnoi kansalaisia käyttämiensä diskurssien kautta ja ohjaamalla rahaa erilaisiin toimiin ja projekteihin määrittämiensä tarpeiden mukaan. (Juhila, Raitakari & Hansen Löfstrand 2017a, 25–29.)

Poliittisen päätöksenteon ohella taloudellisen tehokkuuden korostuminen on levinnyt Suomessa muiden länsimaisten hyvinvointivaltioiden tapaan myös julkishallintoon. Uuden julkisjohtamisen opin (New Public Management) myötä julkishallinto on alettu nähdä palveluiden tuottamisena ja markkinatalouden opit on siirretty julkiseen palvelutuotantoon. Aiemmin julkisin varoin tuotettuja palveluita on alettu yksityistää ja toiminnalle on asetettu tehokkuuden vaatimuksia, jotka ovat suhteessa asiakaskansalaisten odotuksiin ja tarpeisiin. (Patomäki 2015, 68–72.) Markkinatalouden ja markkinoiden vapauden korostumisen myötä onkin syntynyt aktiivisen kansalaisuuden määritelmä, jossa korostuvat sekä kansalaisen rooli tuottajana ja kuluttajana, joista kummassakin korostuu individualistinen painotus. Keskeiseksi määrittyvät sekä oman hyödyn maksimoiminen että yksilöllisten valintojen korostaminen. Hyvinvointi ajatellaan saavutettavan, kun kuluttajakansalaisten tarpeisiin vastataan markkinoilla tarjottavilla tuotteilla. (Juhila 2006, 69.)

Yksilöt ymmärretään valintoja tekevinä kuluttajina, jotka valitsevat omiin tarpeisiinsa sopivat palvelut markkinoilta ja vaikuttavat valinnoillaan palvelutarjontaan ja omaan hyvinvointiinsa. Asiakkuuden ja palveluvalintojen ohella aktiivinen kuluttajakansalaisuus voi näyttäytyä myös oman viiteryhmän etujen ajamisena palveluiden kehittämisessä, sillä kuluttajakansalainen nähdään oman elämänsä asiantuntijana ja itse oman suhteensa palvelujärjestelmään määrittelevänä yksilönä. Osallisuus palvelujärjestelmässä näyttäytyy näin kansalaisen oikeutena ja henkilökohtaiseen tai kollektiiviseen intressiin perustuvana. (Toikko 2014, 166–173.) Kansalaiset nähdään rationaalisina toimijoina, joilla oletetaan olevan kyky tehdä oikeita palveluvalintoja tarjolla olevista vaihtoehdoista, sekä kykyä kantaa vastuu riskeistä, joita tehtyihin valintoihin liittyy (Juhila & Hall 2017, 63).

Riskit, niiden tunnistaminen ja niihin varautuminen ovatkin nousseet yhteiskunnallisen poliittisen päätöksenteon ja keskustelun keskiöön 1990-luvun loppupuolelta lähtien. Yhteiskunnallisiin rakenteisiin keskittyvästä politiikasta siirryttiin yksilökeskeisempään lähestymistapaan, jossa keskiössä on yhteiskunnallista yhtenäisyyttä uhkaavat riskit sekä yksilöt, joita nämä riskit uhkaavat. Seuraavaksi tarkastelenkin tätä Timo Harrikarin hallinnan regiimin muutokseksi nimeämää murrosta ja riskipolitiikaksi nimeämää yhteiskunnallista hallinnan ideologiaa.

Hyvinvointipolitiikasta riskipolitiikkaan

Suomalainen yhteiskunta kävi 1960-luvulla läpi taloudellisen, sosiaalisen ja poliittisen murroksen. Maa- ja metsätaloudessa työskentelevien määrä väheni huomattavasti, palkansaajien osuus niin työntekijä- kuin toimihenkilötasolla kasvoi voimakkaasti ja maalta kaupunkeihin muutti miljoona ihmistä. Suomen kansantalous kasvoi suhteellisen voimakkaasti. Samaan aikaan poliittisessa elämässä Maalaisliiton dominoiva asema horjui ja sosiaalidemokraatit ottivat johtavan aseman maan sisäpolitiikassa. Suomessa alettiin elää universaalinen sosiaalipolitiikan aikakautta, jolloin tarkastelun keskiöön nousivat tasa-arvoa ja yhtäläisiä mahdollisuuksia sekä sosiaalista turvallisuutta koskevat sosiaaliset kysymykset. Samaan aikaan yliopistoissa syntyi soveltava ja laaja-alainen yhteiskuntapolitiikkatiede, jossa rakenteellinen näkökulma oli voimakkaasti esillä. Myös politiikanteossa yhteiskunta alettiin nähdä järjestelmänä, jonka eri osa-alueet ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja eri osapolitiikkojen tavoitteet tuli näin muotoilla samansuuntaiseksi yleisemmän yhteiskuntapolitiikan linjojen kanssa. (Harrikari 2008, 102–104, 112.)

Yllä mainitut makrotason muutokset kytkeytyvät Timo Harrikarin (2008) määrittämän hyvinvointipolitiikka regiimin syntyyn. Tässä hyvinvointipolitiikan regiimissä yhteiskunnallisia ongelmia tarkasteltiin rakenteellisesta näkökulmasta ja toimenpiteillä haluttiin vaikuttaa nimenomaan yhteiskunnan taloudellis-sosiaalisiin rakenteisiin. Toimenpiteiden kohteeksi haluttiin koko väestö ja ennaltaehkäisevillä palveluilla ja tulonsiirroilla uskottiin voitavan ehkäistä ongelmien syntyä. Yhteis-

kunnallisiin rakenteisiin tehtävillä muutoksilla uskottiin pystyvän vaikuttamaan yksilöihin ja heidän elämäänsä välillisesti. Toisaalta jotkin ongelmat yhteiskunnassa nähtiin luonnollisina ja pysyvinä ja poikkeavaa käyttäytymistä pidettiin yhteiskunnalle välttämättömänä. Sekä näillä ongelmilla että poikkeavalla käytöksellä ajateltiin olevan oma funktionsa yhteiskunnassa. (Mt. 105)

Harrikarin (2008, 107) mukaan hyvinvointipolitiikkaan kuuluivat myös kansalaisten oikeusturvan vahvistaminen ja suojaaminen viranomaisten piilo-, pakko- ja mielivallalta, kansalaiselle tarjottavan tuen ja kontrollin erottaminen toisistaan sekä leimaamisen välttäminen. Hyvinvointipolitiikan lähtökohtana oli, että kansalaiset pysyisivät normaalien hyvinvointipalvelujen piirissä mahdollisimman pitkään ja liiallisesta kontrolliherkkyydestä ja matalasta puuttumiskynnyksestä johtuvaa leimaamista tuli välttää tilanteissa, joissa ongelmia ilmeni. Sosiaaliset haitat ymmärrettiin ongelmina, joiden selvittämiseen tarvittiin sosiaalista ja psykologista asiantuntemusta. Kontrollon nähtiin puolestaan kuuluvan rikosoikeudellisten seuraamusten luonteeseen. (Mt. 112–113.)

1990-luvun alussa Suomi kärsi poikkeuksellisen syvästä taloudellisesta lamakaudesta, jota seurasi puolestaan hyvin nopea ja voimakas kansantalouden nousukausi vuosikymmenen loppupuolella. Nämä kansantalouden muutokset ja niihin liittyvät finanssipolitiikan muutokset vaikuttivat merkittävästi yhteiskuntapoliittisen ajattelun muutoksiin ja hyvinvointipolitiikan regiimin korvautumiseen Harrikarin (2008) riskipolitiikaksi nimeämällä hallinnan regiimillä. Laman ja finanssipolitiikan muutosten on nähty vaikuttaneen perheiden eriarvoistumiseen ja tuloerojen kasvuun. Toisissa perheissä lama näkyi kiihtyneenä työtahtina tai työhuolina, toiset perheet tulivat toisaalta aiempaa riippuvaisemmiksi tulonsiirroista, joita taas leikattiin samanaikaisesti. Leikkaukset kohdistuivat myös julkisiin palveluihin ja palveluiden kehittämistä leimasi lyhytjännitteinen projektimuotoinen työskentely. Huolen, pelon ja paniikin teemat alkoivat lisääntyä yhteiskunnallisessa keskustelussa. Laman seurauksena yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätöksentekoon ilmaantuneet epävarmuuden ja turvattomuuden teemat sekä taloudellisten välttämättömyyksien retoriikka ja puhe julkisen talouden niukkuudesta ovat säilyneet siellä vielä 2000-luvullakin kansantalouden kasvusta huolimatta. Harrikarin näkemyksen mukaan riskipolitiikan regiimi oli alkanut osoittaa jopa institutionalisoinnin merkkejä 2000-luvun ensimmäisen kymmenen puoliväliin tultaessa. (Mt. 113–115.)

Hyvinvointipolitiikan aikakaudella keskustelu pohjautui sosioekonomisiin ja rakenteellisiin selitysmalleihin ja ongelmista puhuttiin sopeutumattomuutena, jota pyrittiin ratkaisemaan sopeuttamalla ja integroimalla. Lähtökohtana pidettiin kansalaisten parasta ja ongelmien katsottiin johtuvan valtiosta eikä kansalaisia näin ollen saanut syyllistää kohtaamistaan vaikeuksista. Regiimin muutoksen myötä riskipuhunta ja riskiasemoinnit ovat nousseet vallalle. Tämän riskipuheen taustalla on taloudellisen niukkuuden retoriikka sekä uudentyypinen julkisen talouden johtamisoppi (New Pub-

lic Management), joka edellyttää toimenpiteiltä tehokkuutta ja vaikuttavuutta. Kansalaisten massasta on pyrittävä tunnistamaan ne yksilöt, jotka todennäköisimmin voivat tuottaa haittoja yhteiskunnalle, ja kohdistaa toimenpiteet näihin yksilöihin universaalien ja ennaltaehkäisevien toimenpiteiden sijaan.

Lähtökohtana toiminnalle on julkisen sektorin kustannuskasvun patoaminen - tunnistettuihin riskiryhmiin kohdistuvien palveluiden ajatellaan tulevan yhteiskunnalle universaaleja palveluita ja tulonsiirtoja edullisemmaksi, sillä ongelmien ei nähdä katoavan universaaleilla tulonjakoa kaventavilla toimilla, vaan ne otetaan annettuina. Valtion ja sen päätöksentekijöiden sijaan poikkeava toiminta ja siitä aiheutuvat haitat määritellään riskiyksilöistä itsestään johtuviksi. Näin ollen yhteiskunnan, jonka turvallisuutta ja yhdenmukaisuutta nämä riskiyksilöt uhkaavat, katsotaan olevan oikeutettu puuttumaan heidän toimintaansa. Maailman ennakoimattomuus, hallitsemattomuus ja uhkaavuus korostuvat huoliajattelussa ja huomio kiinnittyy ihmiselämän uhkaaviin ja negatiivisiin puoliin. Riskiryhmien tunnistaminen, riskien varhainen havaitseminen sekä varhainen, nopea ja tuntuva puuttuminen nousevat hallinnan välineiksi yhteiskunnan turvallisuuden ja yhdenmukaisuuden ylläpitämiseksi. (Harrikari 2008, 115–119, 123, 133.) Tämä riskiregiimi tulee näkyväksi myös yksilön vastuun ja syrjäytymisen diskursseissa, joita käsittelen seuraavaksi.

4.2 Syrjäytymisen diskurssi ja ulkopuolisuus yhteiskunnassa

Syrjäytyminen käsitteenä alkoi esiintyä voimakkaasti suomalaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa 1980-luvulla. Tuolloin keskustelu liittyi hyvinvointivaltion kehittymiseen ja ilmenneisiin yhteiskunnallisiin ongelmiin. Keskustelu aiheesta kuitenkin kohtasi kritiikkiä syrjäytymisen käsitteen moniselitteisyyden vuoksi ja hiipui vuosikymmenen lopulla talouden nousukauden seurauksena. Syrjäytyminen nousi uudelleen keskusteluun 1990-luvulla ja keskustelun ollessa runsasta syrjäytymisestä käsitteenä tuli arkipäiväinen ja yhä epämääräisempi. Syrjäytymisen osasyys tai riskitekijäksi kelpasi lähes ongelma kuin ongelma. (Paju & Vehviläinen 2001, 23, 32–22.)

Eurooppaa 2000-luvun lopulla kohdannut talouskriisi nosti syrjäytymisen erityisesti nuoria koskien jälleen yhteiskunnallisen keskustelun keskiöön niin Suomessa kuin laajemmin Euroopassa. Talouskriisin myötä huoli syrjäytymisestä kohdistui erityisesti nuorten työttömyyteen, joka kasvoi selkeästi ympäri Eurooppaa (ks. esim. Euroopan tilintarkastustuomioistuimien 2017). Syrjäytymisestä käytävää keskustelua niin yleisesti kuin nuoriin kohdennettuna leimaa syrjäytymiskäsitysten monitahoisuus ja epämääräisyys (ks. esim. Helne 2002; Oljemark 2013). Sen sijaan, että pyrkisin löytämään tämän tutkielman yhteydessä kaiken kattavan ja kaikkia tyydyttävän määritelmän syrjäytymiselle, lähdän tarkastelemaan syrjäytymisen ilmiötä Helneen (2002, 1-11) tavoin sen kautta, missä kontekstissa syrjäytymisestä puhutaan, kuinka sitä konstruoidaan ja miten sen kohteet määritellään.

Kuten kielenkäyttömme ja siinä syntyvät määritykset muutenkin, ovat myös puhe syrjäytymisestä ja tämän puheen tulkinnat historiallis-yhteiskunnallisesti ja kulttuurisesti määrittyneitä ja sidoksissa kontekstiinsa (Helne 2004, 24). Syrjäytymisen diskurssin voidaankin nähdä olevan yhdenlainen aikalaismi diagnoosi, joka kertoo syrjäytymisestä ja sen kohteista, mutta myös yleisesti yhteiskunnasta, jossa diskurssi on syntynyt (Helne 2002, 8).

Luvussa 4.1 loin katsauksen yhteiskunnallisiin olosuhteisiin, joissa vallitseva ja nyt esiteltävä syrjäytymisen diskurssi on syntynyt. Peilaankin diskurssin jäsenystä noihin yhteiskunnallisiin olosuhteisiin ja pyrin tekemään näkyväksi sen, miten nuo olosuhteet käsillä olevassa ajassa ja paikassa vaikuttavat esiteltävään diskurssiin. Olennaista on se, kuinka nuo olosuhteet vaikuttavat siihen, milloin syrjäytyminen tai sen riski muodostuu yhteiskunnalliseksi ongelmaksi ja sen käsittely julkisessa keskustelussa oikeutetuksi. Esitellessäni tarkemmin syrjäytymisen diskurssia, pyrin tuomaan esiin erityisesti sitä, miten nuoret tässä syrjäytymisen diskurssissa määritetään ja mistä nuorten oletetaan tällöin syrjäytyvän - yhteiskunnan palvelujärjestelmistä, arkisista sosiaalisista suhteista vai yleisesti hyväksi mielletystä elämästä (vrt. Suurpää 2009, 4). Aluksi luon kuitenkin lyhyen katsauksen siihen, millaisia usein tunnistettavia piirteitä syrjäytymiseen nähdään liittyvän. Luvun lopuksi tarkastelen vielä sitä, millaisia yhteiskunnallisia toimenpiteitä tunnistamallani syrjäytymisen diskurssilla perustellaan.

Syrjäytymisen eri ulottuvuudet

Tarkasteltaessa syrjäytymistä koskevaa keskustelua ja tutkimusta laajemmin on syrjäytymisen määritelmistä löydettävissä muutamia yhdenmukaisuuksia, jotka tunnistetaan yleisesti syrjäytymisen ilmiöön kuuluviksi. Syrjäytymisen nähdään olevan ennen kaikkea prosessi (Helne 2002; Järvinen & Jahnukainen 2001; Raunio 2006; Suurpää 2009). Tässä prosessissa, jossa yksilö ajautuu yhteiskunnan reunoille useilla eri ulottuvuuksilla, kuten työ- ja koulutusmarkkinoilla, sosiaalisissa suhteissa ja poliittisessa vallankäytössä, ulkoiset rajoitukset pääsevät vaikuttamaan yksilön toimintamahdollisuuksiin ja yksilön ja yhteiskunnan väliset siteet heikkenevät (Järvinen & Jahnukainen 2001, 128–129). Erityisesti elämänkulkuun kuuluvat erilaiset siirtymä- ja nivelvaiheet on nähty tämän syrjäytymisprosessin kannalta otollisina (Suurpää 2009, 9). Näin ollen myös nuori aikuisuus tällaisena siirtymä- ja nivelvaiheena on muotoutunut otolliseksi syrjäytymisen tarkastelun ja tutkimuksen kannalta.

Toinen yleisesti tunnistettu ulottuvuus syrjäytymisen tarkastelussa on ilmiön suhteellisuus. Tällä suhteellisuudella voidaan tarkoittaa jo aiemmin esiin noussutta näkökulmaa syrjäytymisen kielellisen rakentumisen tarkasteluun, jolloin suhteellisuudella tarkoitetaan ennen kaikkea kontekstia - ajallista, paikallista ja kulttuurista tilannetta - jossa syrjäytymisdiskurssi ja sen kohteet määrittyvät.

Suhteellisuuden eli relationaalisuuden painottuessa tarkastelun painopiste ei ole niinkään syrjäytyneissä itsessään, vaan suhteessa, joka heillä on ja heille luodaan muuhun yhteiskuntaan. Katse on syrjäytyneiden sijaan siinä, kuinka muu yhteiskunta ja sen instituutiot suhtautuvat syrjäytyneisiin. (Helne 2002, 8-9.)

Toisaalta syrjäytymisen suhteellisuudella voidaan tarkoittaa myös sitä, kuinka syrjäytymisen nähdään rakentuvan yhteiskunnallisissa suhteissa, kuten perhe- ja lähiyhteisösuhteissa sekä yhteiskunnallisissa ja institutionaalisissa suhteissa, ja niihin kuulumisen kokemuksissa. Syrjäytymisen onkin katsottu kertovan yksilön ja yhteiskunnan hyvinvointijärjestelmän sekä yksilön ja yhteisöllisten sidosten välisistä vajeista. (Suurpää 2009, 9-10). Puhuessamme syrjäytymisestä ja syrjäytyneistä nojaammekin ajatukseen yhteiskunnan yhtenäisyydestä ja syrjäytyneiden liittämistä tähän yhtenäiseen yhteiskuntaan (Helne 2004, 36). Oletamme, että on olemassa jokin keskusalue, johon valtaosa kansalaisista kuuluu toisten jäädessä sen ulkopuolelle (Helne, Hänninen & Karjalainen 2004, 7-8). Jatkuva liikkeessä ja muutoksessa olevassa yhteiskunnassa tätä aluetta, johon syrjäytyneet halutaan liittää ja palauttaa, on kuitenkin yhä haastavampaa määrittää ja syrjäytyneiden paikka määrittyy siitä käsin, mistä sitä tarkastellaan (Helne 2004, 28-29). Tämän vuoksi tulenkin jäljempänä luomaan tarkemman katsauksen siihen, millaisena nuoret määrittävät julkisessa syrjäytymiskeskustelussa ja mikä on se yhtenäinen yhteiskunta, johon tämän diskurssin mukaan nuorten tulisi liittyä.

Kolmantena ja viimeisenä yleisenä syrjäytymiseen liittyvänä ulottuvuutena nostan tässä kohtaa esiin syrjäytymiseen liittyvän normatiivisuuden. Syrjäytymiseen nähdään liittyvän valtaan ja normijärjestelmään sekä eettisiin haasteisiin liittyviä jännitteitä (Suurpää 2009, 9-10). Määritettäessä syrjäytyneitä määrittelemme samalla myös normaaliuden, joka ”syrjäytyneiden” tulisi saavuttaa tai omaksumaa. Syrjäytymispuhe tekee poikkeavuuden näkyväksi ja tuottaa yhteiskunnan tavallisuuden normit. (Helne 2004, 30, 39-40.) Syrjäytyminen määrittyy näin ollen poikkeavuutena osallisuudesta ja kuulumisuudesta, jotka kuuluvat yhteiskunnassa yleisesti jaetun hyvän elämän ihanteiksi. Normatiivisen syrjäytymisenäkemyksen mukaan normaaleista elinoloista, elämäntavasta tai elämänhallinnasta syrjässä oleminen ei voi olla vapaaehtoista tai yksilön oma valinta, vaan näkemys velvoittaa kaikki kansalaiset mukaan yhteiskunnalliseen osallisuuteen mahdollisuuksiensa mukaan. (Raunio 2006, 13.) Saavuttaessaan nämä tavallisuuden normit yksilöllä on mahdollisuus saavuttaa myös sosiaalinen hyväksyntä ja hyväksytty yhteiskunnallinen asema, joka syrjäytyneeksi määritellyiltä yleisesti puuttuu. (Helne 2004, 30, 39-40.)

Tällainen normatiivisuus syrjäytymisen määrittelyssä ei ole kuitenkaan ongelmaton. Normatiivisen ajattelun myötä näkemyksemme yhteiskuntaan kuulumisen tavoista muuttuu helposti hyvin kaipaaksi ja menetämme kyvyn nähdä ja hyväksyä syrjäytyneiden ryhmän monimuotoisuuden ja yksi-

löiden erilaisuuden keskenään. Normaaliuden määritysten myötä ajattelemme yhteiskuntaan integroitumisen voivan tapahtua vain tietyllä tavalla. (Raunio 2006, 13–14.) Tällaisen normatiivisen näkemyksen avulla perustelemme yhteiskunnassamme myös syrjäytyviin kohdistuvat integroivat toimenpiteet. Syrjäytymisen ja syrjäytyneiden määrittely tapahtuu tällöin yhteiskunnallisen järjestelmän näkökulmasta, ei syrjäytyneiksi määrittyvien näkökulmasta. Syrjäytyneet nähdään tällöin tietynlaisen, normalisoivan toiminnan kohteina ja he joutuvat tilanteeseen, jossa heidät nähdään yhteiskunnan toimijoiden silmin poikkeavina. (Mt. 14–15.)

Syrjäytymisen ja syrjäytyneiden määrittäessä näin yhteiskunnallisen järjestelmän toimijoiden näkökulmasta sivuutetaan syrjäytyneiksi määrittyvien ihmisten oma kokemus ja näkemys omasta tilanteestaan sekä heille sopivasta tavasta kuulua yhteiskuntaan. Syrjäytyminen määrittyy yhteiskunnan näkökulmasta kielteisesti, jolloin syrjäytyneen identiteetti on myös yksilöä leimaava. Tilanteessa, jossa yksilölle tarjolla oleva identiteetti on valmiiksi kielteinen ja leimaava, harva ihminen haluaa tätä identiteettiä ottaa vastaan ja määrittää itsensä tällaiseen ryhmään kuuluvaksi ja ottaa osaa keskusteluun ja ryhmän uudelleenmäärittelyyn omista kokemuksistaan käsin. (Raunio 2006, 15–16.) Syrjäytymisen tarkastelussa suurena haasteena näyttäytyykin tutkimuksen kyvyttömyys saavuttaa nämä syrjäytyviksi määritettyjen ryhmät, jotta heidän oma äänensä saataisiin kuuluviin (mt. 15–16, Oljemark 2013).

Tässä tutkielmassa onkin pyritty tarkastelemaan yhtä ihmisryhmää, joka määrittyy yhteiskunnallisesta näkökulmasta helposti riskiryhmäksi ja viime vuosien keskustelujen valossa myös syrjäytyneiden ryhmäksi, ja antamaan heille ääni ja mahdollisuus ottaa kantaa nuorista aikuisista käytävään keskusteluun ja tuomaan esille oma kokemuksensa siitä, kuinka he itse itsensä määrittelevät. Ennen näitä analyysin kautta näkyväksi tulevia jäsennyksiä tarkastellaan vielä kuitenkin sitä, millaisia asemointeja nuorille ja nuorille aikuisille annetaan syrjäytymisdiskurssiksi tunnistamassani yhteiskunnallisessa keskustelussa.

Nuorten asemointi osana syrjäytymisdiskurssia

Järvinen ja Jahnukainen (2001) ovat todenneet syrjäytymisestä tulleen tänä päivänä niin yleinen diskurssi nuorisotyön ja -tutkimuksen kentällä, että syrjäytymistä ja syrjäytyneiden nuorten olemassaoloa pidetään itsestäänselvyytenä. Puheen ollessa niin yleistä syntyy myös vaikutelma, että syrjäytyminen on laaja ilmiö ja syrjäytyneitä nuoria paljon. (Mt. 126.) Syrjäytymisen tarkastelussa tilastolliset lähestymistavat ovatkin olleet viime vuosina hyvin näkyvästi esillä pyrkien määrittämään tätä epämääräistä syrjäytyneiden nuorten joukkoa. Pekka Myrskylän (2012) mukaan Suomessa oli vuonna 2010 noin 51 300 syrjäytynyttä 15–29 -vuotiasta nuorta, mikä on noin 5 % kaikista kyseisen ikäluokan nuorista. Myrskylä luokittelee syrjäytyneiksi nuoret, jotka ovat työvoiman ja

opiskelun ulkopuolella ja joilla ei tämän lisäksi ole peruskoulun lisäksi muuta koulutusta (mt. 1). Myrskylän (2012) tutkimus syrjäytyneistä nuorista onkin yksi harvoista nuorten syrjäytymistä koskevista tarkasteluista, joissa syrjäytynyt määritellään selkeästi.

Myrskylän määritelmä jättää kuitenkin paljon kyseenalaistettavaa sen suhteen, riittävätkö hänen nimeämänsä määreet siihen, että yksilö voidaan määrittää syrjäytyneeksi. Järvisen ja Jahnukaisen (2001, 141–143) mukaan yhteiskunnan reunalla eläminen jollakin elämän ulottuvuudella - kuten työ- ja koulutusmarkkinoiden reunalla - voi olla yksilön oma valinta eikä siihen välttämättä liity laajempaa huono-osaisuutta, kuten syrjäytymiseen yleisesti nähdään liittyvän. Kotimaisessa nuorten syrjäytymistä koskevassa tutkimuksessa tilastollisissa tarkasteluissa työ- ja koulutusmarkkinoiden ulkopuolisuuden ohella tarkasteluun ovat nousseet muun muassa toimeentulotuen asiakkuus, lastensuojelun asiakkuus, psyykenlääkkeiden käyttö tai terveystalouden asiakkuus (esim. Aaltonen, Berg & Ikäheimo 2015, Harkko, Lehikoinen, Lehto & Ala-Kauhaluoma 2016). Näissä tarkasteluissa syrjäytynyttä ei kuitenkaan välttämättä suoraan määritellä, vaan nimetään mieluummin kyseisten tekijöiden olevan syrjäytymisen riskitekijöitä tai kerrotaan tutkimuksen tarkastelevan nuorten syrjäytymistä tiettyjen väestöryhmien, kuten sijoitettujen nuorten, kautta. Tällöin lukijan annetaan ymmärtää lastensuojelun sijoituksen olevan olennainen tekijä syrjäytymisen tai syrjäytymisvaaran tutkimuksessa.

Paju ja Vehviläinen (2001) ovat tunnistanee nuorten syrjäytymistä koskevasta keskustelusta neljä erilaista tapaa asemoida nuoria: 1) nuorten syrjäytymisen yhteiskunnalliset kustannukset, 2) nuoret tuotannollisena resurssina eli työvoimaresurssina, 3) nuoret kasvatuksen ja normalisoinnin kohteina ja 4) nuoret yksilöinä oikeuksineen ja velvollisuuksineen. Mielestäni nämä neljä tarkastelutapaa ovat edelleen toimivia ja löydettävissä myös tämän päivän syrjäytymiskeskustelusta.

Tarkasteltaessa nuorten syrjäytymistä yhteiskunnallisten kustannusten näkökulmasta tarkastelussa korostuu nuorten yhteiskuntaan kiinnittymisen haasteista aiheutuva talouspoliittinen taakka (Paju ja Vehviläinen 2001, 12–13). Syrjäytyminen määritty taloudellisenä riskinä ja yhteiskunta sen uhri-
na. Syrjäytyneiden nuorten tilanteen tarkastelun sijaan keskitytään siihen, paljonko syrjäytyminen yhteiskunnalle maksaa tai paljonko syrjäytymisen ehkäiseminen kustantaa. (Juppi 2011, 211.) Tarkastelussa korostetaan ehkäisevän työn merkitystä yhteiskunnan taloudellisen taakan hallitsemiseksi (Paju ja Vehviläinen 2001, 12–13).

Samaa kansantaloudellista näkökulmaa lähestytään myös näkökulmassa, jossa nuoret nähdään pääasiassa tuotannollisena resurssina. Tällöin tarkastelussa korostuvat muodolliset yhteiskuntaan kiinnittymisen tavat eli työ- ja koulutusmarkkinakansalaisuus. (Paju ja Vehviläinen 2001, 13.) Tällaisesta tarkastelutavasta esimerkkinä toimivat useat tilastolliset tarkastelut nuorten työ- ja koulutus-

markkina-asemasta. Erityisesti Iso-Britanniassa käyttöön on noussut NEET-nuoren käsite, joka tarkoittaa nuorta, joka ei ole työssä, koulutuksessa tai kurssilla (not in Employment, Education or Training) (Kiilakoski 2014, 25). Suomessa nuorten syrjäytymiskeskustelussa, jossa nuoret nähdään tuotannollisena resurssina ja potentiaalisena työvoimana ja työttömyys syrjäytymistä kuvaavana tekijänä, tarkastelu on keskittynyt NEET-tilastojen sijaan työttömyystilastoihin, kuten työttömyysasteeseen.

Nuorisotyöttömyyden kuvaaminen yksiselitteisesti on kuitenkin haastavaa useista laskennallisista mittareista ja kaavoista johtuen. Mittaamisen haastavuuteen vaikuttaa mittaamisen ajankohta sekä tavat määritellä nuorten päätoiminen toiminta - työssäkäynti, työttömyys, opiskelu, eläkeläinen, varusmies vai näiden ryhmien ulkopuolisuus. Asplund ja Vanhala (2013) huomauttavatkin nuorten koulusta työelämään siirtymien ja niihin liittyvien ominaispiirteiden ymmärtämisen vaativan pitkitäisaineiston käyttöä - seurantaa yli ajan ja tarkasteltavien henkilöiden pääasiallisessa toiminnassa tapahtuvien muutosten tunnistamista. Näin saataisiin aikaiseksi todellisuutta paremmin vastaavaa tietoa syrjäytymisvaarassa olevista nuorista ja niistä poluista, jotka tähän riskitilanteeseen yleensä johtavat. (Mt. 3.) Tähän mittaamisen tapojen kirjavuuteen onkin syytä kiinnittää huomiota, sillä kuva työttömien nuorten määrästä muuttuu huomattavasti laskentatavasta riippuen ja näin ollen se, millaisia lukuja valitaan tarkasteluun vaikuttaa siihen, millainen kuva nuorten työttömyydestä ja näin ollen myös syrjäytymisriskissä olevista nuorista yhteiskunnassa luodaan, millaisia diskursseja yhteiskunnassamme vallitsee ja millaisia poliittisia toimenpiteitä tehdään.

Tarkasteltaessa syrjäytymistä vain taloudellisten ja tuotannollisten silmälasien läpi keskittyen työ- ja koulutusmarkkinajäsenyyteen menetetään kuitenkin syrjäytymiskeskustelun monialaisuus (Kiilakoski 2014, 25). Syrjäytyminen tulee nähdä kokonaisuudessaan sosiaalisen osallisuuden toteutumattomuutena, mihin kuuluu institutionaalisten suhteiden ohella harrastusten ja kulttuurielämän ulkopuolisuus (Juhila 2006, 53). Nuorilta itseltään kysyttäessä sosiaalisten suhteiden ulkopuolisuus ja väärään seuraan joutuminen nousevatkin syrjäytymisen merkittävimiksi tekijöiksi ja ovat olleet sitä Nuorisobarometrin selvityksien mukaan jo yli 15 vuoden ajan (Myllyniemi 2015, 50, 52). Syrjäytymisen pelkistäminen koulutus- ja työmarkkinoiden ulkopuolisuuteen jättää huomiotta sen, että nuori ei ole tällöin välttämättä syrjässä elämän muilta alueilta, vaan esimerkiksi sosiaaliset suhteet perheeseen ja ystäviin, osallistuminen vapaa-ajan kentillä tai suhteet palvelujärjestelmään pitävät nuoret vielä kiinni yhteiskunnassa. Suhteet perheeseen ja ystäviin mahdollistavat sosiaalisen, materiaalsen ja emotionaalisen tuen sekä kokemuksen kuulumisen tunteesta. Suhde palvelujärjestelmään puolestaan mahdollistaa taloudellisen tuen ja itsenäisen selviytymisen. Osallisuus näissä suhteissa mahdollistaa nuoren kokea itsensä tärkeäksi ja osaksi yhteiskuntaa, vaikkakin kääntöpuolena syntyy myös riippuvuutta ja rajoitteita velvollisuuksien ja pakkojen muodossa. Marginaalissa elä-

minen määrittyykin osittain tasapainoiluna riippuvuuden ja riippumattomuuden välillä, pyrkimyksenä eroon riippuvuudesta ja kohti mahdollisimman itsenäistä selviytymistä. (Suutari 2001, 182–184.)

Kiinnittymisen ja kuulumisen tunteen ohella nämä suhteet sosiaaliseen verkostoon ja palvelujärjestelmään myös osaltaan rakentavat näiden nuorten minäkuva ja identiteettiä, aivan kuten marginaalinen asema työ- ja koulutusmarkkinoillakin. Nuorten sosiaalisten suhteiden ja vapaa-ajan kentän huomioiminen ovat olennaisia tarkasteltaessa nuorten hyvinvointia ja osallisuutta yhteiskunnassa kokonaisuutena. Suurpää yms. (2009, 14–15) huomauttavatkin nuorten syrjäytymistä koskevaan tietoon ja tietämisen politiikkaan liittyvän selkeää ristiriitaa nuoriso- ja aikuisnäkökulman välillä. Tällä hetkellä syrjäytymisen tarkastelussa korostuvat viralliset indikaattorit ja tilastolliset tarkastelut tavoittavat huonosti näitä epävirallisia osallistumisen kenttiä ja sosiaalisten suhteiden merkityksiä nuorten hyvinvoinnille, minkä vuoksi olisikin tärkeää pyrkiä jatkossa tuottamaan laajemmin tietoa nuorten hyvinvointiin liittyvistä ja sitä edistävästä elämän osa-alueista. (Mt. 12–16.)

Nuorten asemoiminen kasvatuksen ja normalisoinnin kohteiksi osana syrjäytymiskeskustelua kääntää katseet kansantaloudellisesta näkökulmasta kohti yhteiskunnan moraalialue ja järjestystä. Tarkastelun keskiöön nousevat elämäntapojen ja elämäntapojen määrittävät normit ja niiden noudattaminen (Paju ja Vehviläinen 2001). Syntyy jaottelu normaaliin ja poikkeavaan. Nuoret, jotka eivät pysty noudattamaan normaaliksi määritettyjä elämäntapoja, näyttäytyvät uhkana yhteiskunnalle ja ratkaisuksi määrittyvät riskien hallinta ja kontrollipolitiikka. Syrjäytyminen nähdään yhteiskunnan ja yksilön moraalin rappeuttajana ja yksilön ominaisuudet keskeisinä syrjäytymisen syinä (Juppi 2011, 209–210). Tällaisiksi syrjäytymistä aiheuttaviksi ominaisuuksiksi tunnistetaan nuoren passiivisuus, aloitekyvyttömyys ja avuttomuus. Näiden ominaisuuksien nähdään johtavan koulutuksen ja työn puutteeseen, huonoihin elämäntapoihin ja laajempaan elämäntapojen puutteeseen. Ongelmien ehkäisemisen ja hallinnan keinoiksi nimetään puolestaan nuorten kasvattaminen ja heidän elämäntapojen kehittäminen. (Mt.)

Yhteiskunnallinen mielenkiinto kohdistuu nuoriin heidän tulevaisuutensa vuoksi. Kysymykseksi nousee se, millaisia aikuisia ja tulevaisuuden tekijöitä heistä tulee. Yhteiskunnallisen puuttumisen tavoitteeksi asettuu nuorten oikeanlaisen sosiaalistumisen, oma-aloitteisuuden ja vastuullisuuden tukeminen. Yhteiskunnallisella puuttumisella pyritään ehkäisemään kehitystä, jossa nuoret oppisivat saavuttamaan asiat liian helpolla ja vastikkeettomasti ja näin sosiaalistuisivat yhteiskunnan elänteiksi. (Ks. Paju ja Vehviläinen 2001, 31–32.) Koulutuksen ulkopuolisuus on yksi helposti tunnistettava poikkeavuus suhteessa kulttuurisesti jaettuun rooliodotukseen, normeihin ja moraalikäsitteisiin. Sen voidaan nähdä liittyvän myös vastikkeettomuuden ja nuoren oman vastuullisuuden teemoihin.

Koulutuksen ulkopuolisuus on helppo tulkita siirtymävaiheen epäonnistumisena ja normaalin elämänkulkumallin rikkoutumisena, johon voidaan nähdä liittyvän laiminlyöntiä ja kouluvastaisuutta sekä ongelman laajetessa koko elämäntyylin holtittomuutta ja pitkäjänteisyyden ja tulevaisuudenorientaation puuttumista. (Komonen 2012, 33–34.) Yksilölähtöisten syiden ja ominaisuuksien ohella syrjäytymisen taustalla nähdään olevan myös kasvatuksen puutetta ja sosiaalisten instituutioiden, kuten perheen, koulun ja lähiyhteisöjen, kiinnekohtien heikkenemistä (Suurpää yms. 2009, 10).

Tarkasteltaessa syrjäytymistä nuorten kasvatuksen ja normalisoinnin näkökulmasta syrjäytyminen ymmärretään yhteiskunnalle haitallisena ilmiönä. Sen lisäksi, että riskiksi tunnistetaan mahdollinen kehityskulku yhteiskunnan elätin rooliin, nuoret nähdään myös yhteiskunnan turvallisuutta uhkaavina, arvaamattomina riskiyksilöinä. Syrjäytyminen ymmärretään kaksisuuntaisena prosessina, jossa epäsosiaalinen ja poikkeava käyttäytyminen aiheuttaa syrjäytymistä tai toisin päin. Turvallisuuden ja moraalien näkökulmasta väkivalta, rikollisuus ja päihteiden käyttö nousevat tunnistettaviksi syrjäytymisen osatekijöiksi. Suhtauduttaessa syrjäytyneisiin nuoriin turvallisuusuhkana varautumisen keinoksi määrittyy yhteiskunnallinen kontrolli - valvonta sekä rangaistus- ja kasvatuslaitokset. (Juppi 2011, 206–208.)

Yhteiskunnallisen kontrollin teema on esillä myös käsiteltäessä syrjäytymistä nuorten oikeuksien ja velvollisuuksien näkökulmasta. Keskeisenä kysymyksenä näyttäytyy tällöin yhteiskunnan tarjoaman taloudellisen tuen ja yksilöä koskevien velvollisuuksien suhde (Paju ja Vehviläinen 2001, 101). Viime vuosikymmeninä Suomen sosiaalipolitiikka on muuttunut universaalisuuden ajatukselta kohti vastikkeellisuuden ajatusta. Työttömyysetuuksiin on liitetty velvoitteita ja sanktioita liittyen yksilön omaan aktiivisuuteen ja osallistumiseen. Asiakkaan kanssa yhdessä tehtävien suunnitelmien rooli palvelujärjestelmässä on kasvanut ja nuoriin kohdistuvat velvoitteet opintoihin hakeutumisen ja työllistymistä edistävien palveluiden osalta ovat lisääntyneet (mt. 102–109). Koska nuorten syrjäytymisen ehkäiseminen on yhteiskunnallisessa keskiössä, on nuorille pyritty luomaan myös järjestelmiä ja palveluita, jotka lisäävät heidän mahdollisuuksiaan saada tukea. Esimerkiksi vuonna 2013 voimaan tulleen nuorisotakuun kautta kaikille alle 25-vuotiaille tai alle 30-vuotiaille vastavalmistuneille nuorille aikuisille tarjotaan työ-, työkokeilu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikka viimeistään kolmen kuukauden kuluessa työttömäksi ilmoittautumisesta (ks. ”Tietoa nuorisotakuusta”, nuorisotakuun [www-sivut](http://www.sivut.fi)). Myös koulutusjärjestelmän nähdään helposti tarjoavan kaikille samat mahdollisuudet, jolloin koulutuksen ulkopuolisuus ja siitä aiheutuva mahdollinen syrjäytyminen näyttäytyvät yksilön omista ominaisuuksista johtuvana ongelmana (Komonen 2012, 34–35). Tosi-asiassa koulutus etenkin toisen asteen ja korkeakoulutuksen osalta keskittyy yhä voimakkaammin

kohti isompia kaupunkeja ja toimipisteitä katoaa pieniltä paikkakunnilta, mikä aiheuttaa lisähaasteita koulutukseen hakeutumiseen ja siihen osallistumiseen.

Syrjäytymistä ehkäisevässä politiikassa painopiste onkin usein yksilössä ja interventiot on suunniteltu tuomaan muutos yksilössä ja tämän henkilökohtaisissa olosuhteissa yhteiskuntaan liittymisen mahdollistamiseksi. Ongelmat ymmärretään näin ollen yksilöllisinä ja yksilöllä nähdään olevan vastuu kehittää omia persoonallisia taitoja ja näin edistää mahdollisuuksiaan integroitua työvoimaan ja pärjätä yhteiskunnassa. (Ward 2009, 240–241.) Syrjäytymiskeskustelun ja syrjässä olevien tukemisen kannalta ongelmallisena näyttäytyvätkin haasteet rakenteellisten esteiden tunnistamisessa ja huomioonottamisessa. Tarkastellessamme syrjäytymistä keskitymme helposti syrjäytymisen materiaaliseen ulottuvuuteen, joka näyttäytyy esimerkiksi varallisuutena tai sosioekonomisena asemana. Varallisuus mahdollistaa osallisuuden tietyillä sosiaalisen toiminnan kentillä, mutta ei takaa täysivaltaista osallisuutta yhteiskunnassa. Sosiaalinen kontrolli ja kuulumisen tunne toteutuvat sosiaalisissa suhteissa. Sosiaalisen toiminnan ja käyttämiemme diskurssien kautta annamme ihmisille tietynlaisia leimoja ja liitämme heitä tiettyihin kategorioihin. Se, kuinka syrjäytyminen koetaan ja määritellään, on aika- ja tilannesidonnaista, jolloin sama yksilö voi kokea samanaikaisesti toisessa tilanteessa ja ympäristössä olevansa syrjässä ja toisessa kuuluvansa joukkoon. (Mt., 242–243, 245.) Näin esiin nousee sosiaalisen osallisuuden rajallisuus. Tiettyjen vallitsevien arvojen ja kulttuurien kieltäminen sulkee tiettyjä osallistumisen mahdollisuuksia ja tiettyjä marginaaliryhmiä rakenteellisesti ulos yhteiskunnasta. (Ferguson 2007, 290–292.) Syrjäytymistä ei myöskään yleisesti kuvata sattumanvaraisena, vaan tiettyihin kohderyhmiin liittyvänä riskinä, jolloin yhteiskunnallinen huoli ja toimenpiteet kohdistetaan näihin (Juhila 2006, 56). Nuorten syrjäytymisen näkökulmasta marginaaliryhmään kuuluminen näyttäytyykin ristiriitaisena - toisaalta marginaaleista löytyy yhteiskunnan normistoa haastavaa valtaa ja alakulttuurista yhteisöllisyyttä, mutta toisaalta myös vallan puutetta, osattomuutta ja toimenpiteiden kohteeksi asemoitumista (ks. Suutari 2001).

Vastaiskuna yksilölähtöiselle ja yksilöä syyllistävälle syrjäytymiskeskustelulle toimii näkökulma syrjäytymisen uhriksi joutumisesta. Tämä näkökulma nousee julkisessa tarkastelussa harvemmin esille, mutta on kuitenkin sieltä aika ajoin tunnistettavissa. Tässä tarkastelutavassa syrjäytyminen nähdään nuoren sosiaalisen taustan ja elämänolosuhteiden aiheuttamana prosessina. Syrjäytymistä kuvaa tällöin kohtalonomaisuus ja apuna nähdään psykososiaalinen tuki ja yhteisöllisyys. Tällaisessa keskustelussa esiin nousevat myös hyvinvointivaltion turvaverkkojen aukot, jolloin hallinnan keinoiksi nousevat myös universaalien palveluiden turvaaminen ja ennaltaehkäisevä toiminta. Kaiken kaikkiaan nuorten syrjäytymisestä käytävää keskustelua voidaan nähdä hallitsevan hyvinvointipolitiikan ja riskipolitiikan kaksinkamppailu. (Juppi 2011, 212–215, 217.)

4.3 Yksilön vastuun diskurssi

Luvussa 4.1 loin katsauksen yhteiskunnallisiin olosuhteisiin ja muutoksiin, joita yksilön ja valtion välisessä suhteessa on ollut tunnistettavissa viime vuosikymmeninä. Valtion roolin muuttuessa myös odotukset kansalaisia ja heidän toimintaansa kohtaan ovat muuttuneet. Tässä tutkielmassa kutsun tätä yksilön aktiivisuutta ja vastuullisuutta korostavaa keskustelua yksilön vastuun diskurssiksi ja kiinnitän huomioni erityisesti siihen, miten kansalaisuutta ja kansalaisia yksilöinä tässä diskurssissa määritetään. Pyrin tunnistamaan sen, millaisia asemointoja ja määritelmiä kansalaisiin tässä diskurssissa liittyy sekä sen millaisia vaikutuksia tällä mahdollisesta kansalaisen osalta on. Luvun lopuksi tarkastelen sitä, millaisia yhteiskunnallisia toimenpiteitä yksilön vastuun diskurssiin näen liittyvän.

Aktiivinen ja vastuullinen kansalainen

Yksilön vastuun diskurssissa kansalaisen asemaa kuvaaviksi tekijöiksi määrittyvät vastuu, vapaus ja valinnat sekä itsenäinen selviytyminen ja velvollisuudet. Julkisen hallinnon rooli määrittyy passiivosta ja riippuvuutta aiheuttavasta hyvinvointivaltiosta kohti valtiota, joka ottaa uudenlaisia vastuita kansalaisten voimaannuttamisesta ja toimintamahdollisuuksien kasvattamisesta niin yksityisessä elämässä kuin laajemmin lähiyhteisöissäänkin (Newman & Tonkens 2011, 182). Lähtökohtaisesti kansalaiset ymmärretään aktiivisiksi, omaa elämää koskevia valintoja tekeviksi yksilöiksi, jotka rakentavat valinnoillaan omaa elämänpolkuaan ja hallinnoivat omaa elämäänsä (Kemshall 2008, 23; Walkerdine & Bansel 2010, 494). Samalla tavoiteltaviksi ominaisuuksiksi määrittyvät yritteliäisyys ja aloitteellisuus, sillä näin toimivien kansalaisten nähdään selviytyvän elämästä itsenäisesti ja saavuttavan parempia suorituksia sekä oman ja läheistensä edun mukaisia ratkaisuja (Juhila 2008a, 52; Walkerdine & Bansel 2010, 494). Kansalaisten voidaan näin ollen ajatella olevan vapaita rakentamaan elämäänsä haluamansa kaltaisilla valinnoilla.

Aktiivinen kansalaisuus toteutuu osallisuuden myötä ja osallisuuden ajatellaan toteutuvan erityisesti työmarkkinoiden kautta. Aktiiviseen kansalaisuuteen kuuluu velvollisuus yhteiskunnan rakentamiseen osallistumisesta ja toimeentulon hankkimisesta työnteolla (Toikko 2014, 171–172). Tällaisessa ajattelutavassa, jossa korostetaan yksilön omaa aktiivisuutta ja itsenäistä selviytymistä, palkkatyö nähdään ensisijaisena yhteiskuntaan kiinnittymisen väylänä ja keinona itsenäiseen selviytymiseen. (Clarke 2005, 448–451; Juhila 2008a, 50). Palkkatyön ja työn tekemisen ajatellaan tarjoavan kansalaisille niin taloudellisia kuin moraalisia hyötyjä ja sosiaalistavan heitä yhteiskunnalliseen todellisuuteen (Komonen 2008a, 169; Thompson 2011, 793).

Valinnanvapauden myötä kansalaisilta odotetaan myös vastuullisuutta toimissaan (Clarke 2005, 448–451; Juhila 2008a, 49–54; Keskitalo 2013, 48; Walkerdine & Bansel 2010, 494). Yritteliäällä,

aktiivisella kansalaisella odotetaankin olevan valmiudet ottaa huomioon ja hyväksyä valintoihinsa ja tekemiinsä päätöksiin liittyvät riskit ja mahdollisuudet (Juhila 2008a, 52; Juhila, Raitakari & Hansen Löfstrand 2017a, 29–30; Kemshall 2008, 23). Yksilöiden odotetaan sijoittavan itseensä pysyäkseen takaamaan sekä itselleen että perheelleen paremmat lähtökohdat elämään (Juhila, Raitakari & Hansen Löfstrand 2017a, 26).

Valtion puolestaan ajatellaan ohjaavan ja kannustavan näitä yritteliäitä kansalaisia kohti parempia valintoja ja saavutuksia tarjoamalla tietoa ja mahdollisuuksia omien resurssien hyödyntämiseen elämän eri osa-alueilla (Juhila 2008a, 51–52). Aktiivisten kansalaisten odotetaankin etsivän ja käyttävän hyväkseen eri asiantuntijoiden ja palvelujärjestelmän tuottamaa ja tarjoamaa tietoa ja ohjauksellista tukea. Koska kansalaisten oman vastuun lisääntymiseen nähdään liittyvän myös riskejä, on yhteiskunnallisesti koettu syntyneen tarve erilaisille julkisen ja yksityisen ohjauksen keinoille, kuten kansallisille terveyssuosituksille ja oma-apuoppaille, kansalaisten vastuullisen päätöksenteon ja valinnan tukemiseksi. (Juhila, Raitakari & Löfstrand 2017a, 29.) Vaikka kansalaisten odotetaan tekevän valintoja mahdollisimman itsenäisesti, asetetaan toiminnalle kuitenkin kulttuurisesti ja yhteiskunnallisesti tiettyjä rajoituksia ja raameja lainsäädännön ja asiantuntijatietoon pohjautuen ja mikäli kansalainen ei kykene valintoihinsa toteuttamaan vastuullisesti hyvää elämää edistäen, voidaan häneen kohdistaa erinäisiä vastuullistamisen tekniikoita, jotka voivat aiheuttaa kontrollointia ja leimautumista (Juhila, Raitakari & Löfstrand 2017a, 25–26).

Muutos valtion ja yksilön välisessä suhteessa heijastuu myös ajatukseen siitä, kuinka kansalaisen tulee toimia hyvinvointipalveluiden asiakkaana ja kuinka toisaalta työntekijän tulee tukea asiakkaansa aktiivista kansalaisuutta. Kuten jo aiemmin on mainittu, kansalaiselta odotetaan vastuullisia valintoja ja ylipäättään valintoja omien hyvinvointipalveluidensa suhteen, tämän lisäksi kansalaiselta odotetaan osallistumista ja aktiivisuutta itsensä voimaannuttamisessa ja vahvistumisessa. Ammattilaisten puolestaan odotetaan holhoamisen sijaan rohkaisevan, tukevan ja ohjaavan asiakkaitaan parempaan elämänhallintaan ja itsenäiseen selviytymiseen. Tukemisen ja rohkaisemisen ohella myös kontrollointi nähdään olennaisena työskentelyn välineenä, vaikkakin uudenlaisen työskentelyotteen ja asiakassuhteen odotetaan vähentävän ammatillisen vallan käyttöä. Ammatillisen työskentelyn tavoitteena pitkällä aikavälillä tulisikin olla työskentelyn tarpeettomaksi tekeminen tai tuen tarpeen selkeä väheneminen ja yksilön riippuvuussuhteen katkaiseminen yhteiskunnallisiin tukijärjestelmiin. Varjopuolena tällaisessa ajattelutavassa on sekä asiakaskansalaisen että työntekijän leimautuminen ja syyllistäminen, mikäli avun tarve pitkittyy ja jatkuu. Tämän vuoksi tulisikin ottaa huomioon, ettei kansalaisten muuntautuminen rationaalisiksi kuluttajiksi ja voimaantuneiksi kansalaisiksi ole mahdollista ilman sitä kohti tukevia yhteiskunnallisia olosuhteita, yhteiskunnallista oikeuden-

mukaisuutta ja tasa-arvoa sekä riittäviä palveluresursseja ja taloudellisia resursseja. (Juhila, Raitakari & Hansen Löfstrand 2017b, 48–49.)

Aktivoitava ja vastuuton kansalainen

Tällaisella aktiivisen ihannekansalaisen konstruktiolla on myös kääntöpuolensa. Yksilön käyttäytyminen, ohjaaminen ja koulutus asettuvat mielenkiinnon ja tarkastelun kohteeksi rakenteellisten ja taloudellisten ongelmien sijaan (Juhila, Raitakari & Hansen Löfstrand 2017a, 19). Omillaan pärjäämisen ihanteen myötä riippuvuus hyvinvointivaltiosta ja sen etuusjärjestelmistä näyttäytyy kielteisenä (Juhila 2008a, 49). Haasteet ihmisten elämässä ymmärretään yksilöllisiksi, henkilön omasta toiminnasta riippuviksi ongelmiksi, sillä valinnanmahdollisuuksia ja valmiuksia valintojen tekemiseen nähdään lähtökohtaisesti olevan kaikilla. Kansalainen, joka ei kykene vastaamaan yhteiskunnan asettamiin haasteisiin ja normeihin, nähdään aktiivisen sijaan passiivisena ja vastuullisen sijaan vastuuttomana. (Clarke 2005, 451; Juhila 2008a, 52.) Aktivoitavat ja vastuuttomat kansalaiset näyttäytyvät kyvyttöminä hallinoimaan omaa elämäänsä ja mahdollisesti vaarallisina yhteiskunnalle (Juhila, Raitakari & Hansen Löfstrand 2017a, 20).

Tällaisen kansalaisen ajatellaan myös helposti olevan tuottavasta toiminnasta syrjäytynyt ja elämäänsä hallitsematon yksilö (Juhila 2008a, 54–55). Mitä enemmän yksilöä syyllistetään vaikeuksistaan ja painotetaan huonoja valintoja, sitä enemmän leimautumista nämä yksilöt joutuvat kohtaamaan ja kansalaiset jakautuvat yhteiskunnallisessa toiminnassamme yhä voimakkaammin pärjääviin ja pärjäämättömiin (Juhila, Raitakari & Hansen Löfstrand 2017a, 22). Nämä pärjäämättömäksi leimautuvat kansalaiset näyttäytyvätkin yksilön vastuun diskurssissa poikkeavina ja määrittyvät poliittisen toiminnan ja palvelujärjestelmän näkökulmasta tarkemman tarkastelun ja mielenkiinnon kohteiksi (ks. Juhila 2008b, 93–94). Kansalaisen osallisuus palvelujärjestelmässä määrittyykin näissä tilanteissa oikeuden sijaan velvollisuudeksi ja valtion tehtäväksi kansalaisten aktivointi vastuunottoon omassa elämässään. (Toikko 2014, 170–173.) Koska valtion roolia kansalaisten hyvinvoinnin turvaamiseksi pyritään pienentämään, kohdennetaan palveluita nimenomaan juuri tietyille riski- ja kohderyhmille, jolloin jo itse asiakkuus voi olla yksilöä leimaava (Juhila, Raitakari & Hall 2017a, 3).

Yksilön vastuu yhteiskunnallisten toimenpiteiden valossa

Vastuullisen kansalaisen ihanne ei ole vain ammatillisen työskentelyn tavoite, vaan yksilön vastuu on rakennettu sisään myös käytännön toimenpiteisiin ja työskentelyyn ammattilaisten ja asiakkaiden välillä. Aktivointi ja kuntouttaminen perustuvat sopimukselliseen työskentelyyn, jossa asiakkaan rooli nähdään aktiivisena. (Juhila 2008a, 55.) Sopimuksellisuus sisältyy myös ajatuksen suunnitte-

lun neuvoteltavuudesta ja yksilöllisten elämäntilanteiden huomioimisesta, mikä sopii yksilön vastuun ja valinnan ideaan tarjoten asiakkaalle mahdollisuuden vaikuttaa vaihtoehtoihin ja niiden välillä tehtävään valintaan (Keskitalo 2013, 63–65). Aiemmin esitellessäni starttipajatoimintaa toin esille myös pajatoimintaa koskevan suunnitelmallisuuden lähtökohdan sekä nuorten osallisuuteen kohdistuvat odotukset. Nuorten odotetaan ottavan oman elämänsä asiantuntijan roolin ja osoittavan aktiivisuutta oman tilanteensa kohentamista kohtaan pajajakson suunnitelmaa tehtäessä.

Asiakkaan päästessä osalliseksi aktivointi- tai kuntoutussuunnitelman tekemiseen häneltä odotetaan myös sitoutumista tehtyihin suunnitelmiin (Juhila 2008a, 55). Suunnitelman jäädessä toteutumatta voi seurauksena olla sanktioita asiakkaan saamiin etuuksiin (Keskitalo 2013, 56). Koska työllistyminen avoimille työmarkkinoille ja ansiotyö ovat aktivoinnin päätavoitteita, lainsäädäntö myös asettaa raamit yksilöllisyydelle ja valinnanvapaudelle ja poistaa aidon valinnan mahdollisuuden sosiaaliturvan ja ansiotyön välillä, jos työtä on tarjolla (Keskitalo 2013, 65). Toisin sanoen, aktivoinnin tukitoimiin itseensä on rakennettu sisään aktiivisuuden ja osallisuuden vaatimukset, joiden mukaisesti apua ansaitseviksi yksilöiksi määrittyvät ne, jotka pystyvät näihin vaatimuksiin vastaamaan ja asettavat aktiivisen kansalaisuuden omaksi tavoitteekseen. (Juhila 2008a, 58–59.) Foucault’n ajattelun mukaisesti aktivoitavien kansalaisten odotetaan tulevan tietoisiksi omasta poikkeavuudestaan ja sisäistävän normien mukaisen elämän, minkä myötä he alkavat ohjata toimintaansa siihen suuntaan. Tämän odotetaan tapahtuvan kansalaisen osallistumisen ja sopimuksellisuuden myötä, mutta jos näin ei tapahdu yritetään normalisointia muilla toimenpiteillä eli sanktioilla.

Nämä aktivointitoimenpiteet ovat muuttuneet ajanvirrassa. 1990-luvun lamavuosien jälkeisessä kannustus- ja aktivointipolitiikassa painotettiin avoimille työmarkkinoille suuntautuvaa työnhakua ja sen aktivointia, jonka tukemiseksi lisättiin työhallinnon kapasiteettia, samoin kuin työnhakukursitusta ja yksilöohjausta. Työttömistä ryhdyttiin tuolloin muokkaamaan kokopäiväisiä työnhakijoita. (Julkunen 2013, 34–35.) Palveluita ja sosiaaliturvan tasoa on pyritty kehittämään työelämään ja palkkatyöhön kannustavaan suuntaan, sillä riippuvuus hyvinvointivaltiosta on määrittynyt negatiiviseksi ja poikkeavaksi itsenäisyyttä ja palkkatyötä korostavassa yhteiskunnassa (Juhila 2008a, 53). Käytännössä tämä on tarkoittanut palvelujen karsimista, tarveharkinnan yleistymistä ja sosiaalietuuksien leikkaamista ja niiden ehtojen tiukentamista (Julkunen 2001).

Aktiivisen työvoimapolitiikan rinnalle on kehittynyt aktiivista sosiaalipolitiikkaa, jonka tavoitteena on edistää sosiaalitoimen asiakkaiden työelämäkelpoisuutta ja siirtää heitä sosiaaliturvalta ansiotyöhön. Tämän saavuttamiseksi toimeentuloetuuksiin, kuten työmarkkinatuki ja toimeentulotuki, liitettiin vastikkeet ja sanktiot. Työttömille määritettiin velvollisuudet olla työmarkkinoiden käytettävissä, hakea aktiivisesti työtä sekä ottaa vastaan tarjottu työ tai työllistämistoimenpide. (Julkunen

2013, 35–38.) Myös Suomen nykyinen hallitus on hallitusohjelmassaan (Ratkaisujen Suomi 2015, 14–22) sitoutunut jatkamaan samaa aktiivisen sosiaalipolitiikan ja aktivoinnin linjaa, joka kannustaa kohti työelämää ja palkkatyötä. Tammikuussa 2018 astuikin voimaan työttömyysturvan aktiivimalli, joka mahdollistaa työttömyysturvan yksilökohtaiset leikkaukset tietyin määraajoin, mikäli työnhakija ei täytä mallin mukaisia aktiivisuusehtoja työnhaussa, työllistymisensä edistämisessä tai työnteossa (ks. ”Työttömyysturvan aktiivimalli”, Sosiaali- ja terveysministeriön [www-sivut](#)). Nuoret ovat näiden toimenpiteiden osalta usein erityistä huomiota saava ryhmä, sillä erilaiset määrääjat ja velvoitteet aktiivisuuteen kannustavissa toimenpiteissä ovat nuorten osalta tiukempia tai selkeämmin määriteltyjä (ks. esim. laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2.3.2001/189; laki toimeentulotuesta 30.12.1997/1412, 10§; työttömyysturvalaki 30.12.2002/1290, 12–16§).

5 Tutkimuksen toteutus

Tutkielmani on laadullinen tutkimus, jossa ollaan kiinnostuneita starttipajatoimintaan osallistuvien nuorten tavoista määritellä identiteettiään. Tutkielmani voidaan ajatella olevan luonteeltaan tapaus-tutkimus, sillä tutkimuskohteena on vain pieni tapausjoukko kaikista suomalaisista starttipajatoimintaan osallistuvista tai siihen osallistuneista nuorista (Laine, Bamberg & Jokinen 2007, 9). Tutkielman aineisto koostuu haastatteluaineistosta, jonka olen kerännyt haastattelemalla yhden itäsuomalaisen starttipajan nuoria. Analyysimetodina olen käyttänyt diskurssianalyysia, kuten edellä on tuotu esille. Seuraavaksi siirryn esittelemään tämän tutkielman tutkimuskysymyksiä ja tutkimuksen tavoitteita, aineistonkeruuta sekä analyysin etenemistä unohtamatta tutkimuksen tekemiseen liittyviä eettisiä kysymyksiä.

5.1 Tutkimusasetelma ja tutkimuksen tavoitteet

Tämän pro gradu -tutkielman tarkoituksena on tutkia starttipajatoimintaan osallistuneiden nuorten haastattelupuheessa itselleen tuottamia identiteettejä sekä sitä, kuinka nämä identiteetit ovat suhteessa edellä esiteltyihin yhteiskunnallisiin diskursseihin. Lisäksi nuorten identiteettien rakentumista tarkastellaan suhteessa heihin kohdistuvaan tukitoimenpiteeseen eli starttipajatoimintaan keskittyen siihen, kuinka nuorten itselleen kuvaamat identiteetit ovat suhteessa työpajalle yhteiskunnallisesti annettuihin merkityksiin ja tavoitteisiin. Tutkimuskysymyksiksi aseteltuna tutkimustehtäväni on seuraava:

1 Millaisia identiteettejä nuoret haastattelupuheessa itsellensä rakentavat?

1.1 Millaisia kielellisiä keinoja käyttämällä nämä identiteetit tehdään ymmärrettäviksi?

1.2 Kuinka nämä identiteetit ovat suhteessa syrjäytymisen ja yksilön vastuun diskursseihin sekä yhteiskunnallisesti työpajalle annettuihin merkityksiin ja tavoitteisiin?

Syy, miksi haluan nostaa esiin nuorten itsensä antamat identiteettimääritelmät löytyvät jo aiemmin esiin tuomastani Suurpään ja kumppaneiden (2009) mainitsemasta ristiriidasta suhteessa nuorten syrjäytymistä koskevaan tietoon. Heidän mukaansa tämän tiedon tuottamiseen ja tietämisen politiikkaan liittyy selkeä ristiriita nuoriso- ja aikuisnäkökulman välillä. Tällä hetkellä tutkimuksellinen painopiste kohdistuu aikuisvetoiseen tietoon ja nuorten omat määritelmät syrjäytymiselle, sen kokemuksille ja merkitykselle omalle minuudelle jäävät syrjään. Tämän vuoksi haluan antaa tälle viime vuosien keskustelujen valossa syrjäytyneiksi määrittyvien nuorten ryhmälle itselleen mahdollisuuden määrittää itse itsensä ja tuoda näin osittain näkyväksi myös sen, tunnistavatko he itse heille ulkoapain annettua syrjäytyneen määritelmää.

Tällä tarkastelutavalla haluan myös osittain haastaa vallalla olevat nuorten syrjäytymisen käsittelytavat, joissa nuoret määritetään usein passiivisiksi yhteiskunnan jäseniksi ja toiminnan kohteiksi. Diskurssianalyttisen tutkimusotteen kautta nuoret nähdään tässä tutkielmassa aktiivisina toimijoina, sillä kielenkäyttö on aina toimintaa ja tätä toimintaa tarkasteltaessa tarkastellaan sitä, kuinka nuoret itse määrittävät itseään sekä ympäröivää maailmaa.

5.2 Aineiston kuvaus ja tutkimuksen eettiset kysymykset

Tutkielmani aineisto on kerätty haastattelemalla nuoria, jotka haastatteluhetkellä osallistuivat starttipajatoimintaan tai olivat osallistuneet siihen viimeisen puolen vuoden aikana. Haastateltavat nuoret tavoitin erään starttipajatoimintaa toteuttavan yhdistyksen kautta. Aineistonkeruuprosessini alkoikin tutustumiskäynnillä starttipajalle ja keskustelulla tutkielmani aiheesta yhdessä starttipajan työntekijöiden kanssa. Heidän kiinnostuttua tutkielmani aiheesta hain yhdistykseltä tutkimuslupaa ja varsinaiset haastattelut yhdistyksen starttipajalla olevien nuorten kanssa toteutuivat vuoden 2016 alkupuolella. Yhdistyksen nimeä, tarkkaa paikkakuntaa tai haastattelujen toteuttamisen ajankohtaa en tutkielmassani kerro haastattelemieni nuorten yksityisyyden ja anonymiteetin suojaamiseksi (ks. Kuula 2006).

Kaiken kaikkiaan haastatteluja toteutui lopulta yhdeksän kappaletta. Toteutuneet haastattelut olivat kestoltaan 22 minuutista 69 minuuttiin. Haastattelut nauhoitettiin ja syntyneet äänitiedostot litteroitiin. Nauhoitettua aineistoa syntyi kuusi tuntia ja litteroituna aineistoa oli 178 sivua. Litterointivaiheessa poistin aineistosta haastateltavien nimitiedot, kaikki paikkatiedot sekä mainittujen palveluntuottajien nimitiedot nuorten yksityisyyden suojaamiseksi. Nuoren iän olen jättänyt haastatteluaineistoon näkyviin kohtiin, joissa ikä on tullut keskustelussa ilmi. Muutoin tarkat vuosiluvut ja päivämäärät olen poistanut aineistosta, jos olen kokenut niiden mahdollistavan nuoren tunnistamisen käytetyn aineisto-otteen perusteella ja jos ne eivät ole olleet aineiston analysoinnin kannalta olennaisia.

Haastattelutilanteen alussa kerroin nuorille poistavani otteista tarkat nimi- ja paikkatiedot ja toin ilmi, ettei heidän haastatteluitaan tule kokonaisuudessaan luettavaksi tutkielmani yhteyteen, vaan hyödynnän haastatteluista tehdessäni analyysia ja tuon tekstiin joitakin sellaisia otteita haastatteluista, jotka kuvaavat parhaiten tekemiäni tulkintoja. Kerroin nuorille myös rehellisesti sen, etten tutkijana voi taata täydellistä tunnistamattomuutta anonymisoinnista huolimatta, vaan on mahdollista, että heille läheiset ihmiset tunnistavat heidät käytetyistä haastatteluotteista niissä esiin tulevien henkilökohtaisten kokemusten ja kertomusten perusteella varsinkin, jos ovat tietoisia siitä, että nuori on kyseisen tutkielman tekoon osallistunut. Kerroin nuorille syntyneen aineiston olevan ainoastaan minun hallussani ja säilytettävänä niin, ettei se joudu kolmansien osapuolien käyttöön. (Ks. Kuula

2006, 127–131, 133.) Toin nuorille esiin tutkielman tekemiseen liittyvän ohjauksen yliopiston opetushenkilökunnan toimesta ja kerroin olevan mahdollista, että tarkastelen syntynyttä anonymisoitua aineistoa myös ohjaajani kanssa.

Nuorten valikoituminen haastateltavaksi

Näistä yhdeksästä nuoresta kahdeksan oli parhaillaan starttipajalla ja yksi oli päättänyt starttipajakson ja siirtynyt jatkotukitoimena työkokeiluun samaan yhdistykseen. Nuoret olivat iältään 19–29-vuotiaita ja he eivät olleet haastatteluhetkellä työelämässä. Koulutuspolut haastattelemillani nuorilla olivat vaihtelevia. Heistä kolme oli suorittanut lukion, yksi toisen asteen ammatillisen tutkinnon ja viidellä nuorella opinnot olivat päättyneet toistaiseksi peruskouluun. Haastatteluhetkellä kaksi nuorista osallistui toisen asteen opintoihin, kuusi oli koulutuksen ulkopuolella ja yhdellä korkeakouluopinnot olivat keskeytettyinä. Nuoren pohjakoulutuksella, työkokemuksella tai sen hetkiselä asemalla työ- ja koulutusmarkkinoilla ei ollut merkitystä haastatteluun osallistumiselle. Ainoa itse asettamani rajaava tekijä nuoren haastatteluun osallistumiselle oli heidän pajalla viettämänsä aika. Toivomuksenani oli, etteivät haastateltavat nuoret olisi aivan pajajaksonsa alussa, jotta heille olisi jo ennättänyt syntyä käsitys pajan toimintaympäristöstä ja tarkoituksesta, sillä lähtökohtaisesti uskoin tämän vaikuttavan haastattelukeskustelun sisältöön. Jo suoritettun pajajakson pituudet vaihtelivatkin haastattelemillani nuorilla neljästä kuukaudesta puoleentoista vuoteen.

Starttipajalla vietetyn jakson vaikuttaessa nuorten mahdollisuuksiin osallistua haastatteluun tarvitsin starttipajan henkilökunnan avustusta sopivien nuorten löytämiseksi. Pajan ohjaajat eivät kuitenkaan valikoineet nuoria haastatteluihin, vaan kertoivat minulle, ketkä pajalla olevista nuorista olivat olleet pajalla jo pidemmän aikaa, jotta pystyin itse lähestymään heitä tutkielmaani ja haastatteluun liittyen. Sen lisäksi, että ohjaajat osoittivat minulle mahdollisesti haastatteluun sopivia ja halukkaita nuoria, he myös ylläpitivät keskustelua ja muistuttivat tutkielmaprojektistani silloin, kun en itse ollut paikalla starttipajalla. Haastattelut toteutettiin lopulta kuukauden aikana starttipajan tiloissa niin, että haastattelupäiviä oli yhteensä viisi. Näitä haastattelupäiviä ennen olin käynyt starttipajalla kahtena päivänä tutustumassa sen toimintaan ja siellä oleviin nuoriin. Sekä tutustumis- että haastattelupäivinä osallistuin pajan toimintaan keskustelemalla nuorten kanssa heidän tekeillä olevista töistään, auttamalla niissä sekä osallistumalla nuorten esiin nostamiin keskusteluihin. Starttipajalla ollessani esittelin nuorille itseni sosiaalityön opiskelijana ja kerroin heille tutkielmastani ja siihen kuuluvista haastatteluista ja esitin heille toiveeni heidän osallistumisestaan niihin. Sen lisäksi, että olin itse paikalla kertomassa tutkielmastani, oli starttipajalla nähtävissä myös kirjallisia haastattelupyyntöjä, joissa oli yhteystietoni mahdollista yhteydenottoa varten (liite 1). Nuoret pystyivät siis kertomaan halukkuudestaan osallistua haastatteluun joko suoraan minulle pajalla ollessani, lähettä-

mällä minulle sähköpostia tai ilmoittamalla mielenkiinnostaan starttipajan henkilökunnalle. Lopulta kaikki haastattelut toteutettiin pajalla toteutuneiden kohtaamisten seurauksena nuorten kertoessa mielenkiinnostaan tutkielmaani kohtaan keskustellessamme kasvotusten.

Pääsääntöisesti haastattelu toteutui aina samana päivänä, jona olin kyseisen nuoren kanssa keskustellut tutkielmastani ja pyytänyt osallistumista haastatteluun. Joidenkin nuorten kanssa sovin myös alustavia haastatteluajkoja päiville, joihin tiesin olevani pajalla, mutta nämä haastattelut jäivät lopulta toteutumatta nuorten kohdatessa omassa elämässään tilanteita ja haasteita, jotka vaikeuttivat starttipajan toimintaan osallistumista ja siellä käymistä. Kaiken kaikkiaan starttipajalla viettämieni päivien aikana mielenkiintoa tutkielmaani ja sen aihepiiriä kohtaan osoitti useampi nuori kuin mitä lopulta pystyin haastattelemaan. Joidenkin nuorten kohdalla esteenä osallistumiselle oli se, että he olivat vasta aloittaneet starttipajakaksonsa. Osa nuorista puolestaan koki ajatuksen haastatteluun osallistumisesta epämiellyttävänä, vaikka aihe olisikin kiinnostanut ja minun kanssa pystyttiin keskustelemaan pajalla muiden nuorten läsnä ollessa ja työnteon ohessa. Osa nuorista toi myös haastattelusta kieltäytyessään esiin ajatuksensa siitä, että eivät kokeneet heillä olevan mitään sanottavaa aiheeseen tai että omat ajatukset eivät mahdollisesti olisi tutkielmaani sopivia tai kelvollisia. Vaikka starttipajan ohjaajat eivät suoraan valinneet haastateltavia nuoria, toimivat he eräänlaisessa portinvartijan roolissa arvioidessaan, keitä nuoria suosittelivat haastateltaviksi. Ohjaajien kanssa käytyjen keskustelujen perusteella heidän valintansa perustuivat toteutuneen starttipajakakson pituuden ohella muun muassa nuoren elämäntilanteen yleiseen tuntemukseen, nuoren sosiaalisiin ja kielellisiin taitoihin sekä käytännöllisesti starttipajalle osallistumisen aikatauluihin.

Vaikka starttipajan ohjaajat autoivatkin haastatteluun sopivien nuorten löytämisessä, oli tutkimukseen osallistuminen jokaisen nuoren oma, vapaaehtoisuuteen perustuva päätös. Pysin tarjoamaan nuorille mahdollisimman paljon tietoa tutkimuksen ja haastattelun toteuttamisen tavoista, aiheista ja käyttötarkoituksesta, jotta nuoret pystyivät tekemään valintansa osallistumisesta tai osallistumatta jättämisestä tietoisena näistä sekoista (ks. Kuula 2006, 136). Koska tutkimushaastattelun tarkoituksena on kerätä tietoa tutkimuskäyttöön, on motivaation haastatteluun osallistumiselle myös pohjauttava haluun olla osallisena tieteellisen tiedon tuottamisen prosessissa. Tutkimuseettisesti tarkastellen olisi ollut väärin motivoida nuorta osallistumaan haastatteluun tarjoamalla haastattelua terapeuttisena tai empaattisena kohtaamisena ja keskusteluna (Kuula 2006, 134). Sen lisäksi, että olin kertonut haastatteluista ja tutkimuksen aiheesta starttipajalla nuorten kanssa käydyissä keskusteluissa ja pyytänyt suullisesti luvan haastatteluun jokaiselta haastatteluun osallistuvalla nuorelta, näytin jokaiselle nuorelle kirjallisen haastattelupyynnön (liite 1) ennen haastattelua ja kävin heidän kanssaan suullisesti läpi sen, millaisesta haastattelusta on kyse, kuka aineistoja käsittelee ja miten ja missä tarkoituksessa (ks. Kuula 2006, 127–131). Nuoret saivat myös esittää tutkielmaani ja haastat-

teluun liittyviä kysymyksiä. Haastattelutilanteen aluksi pyysin myös jokaiselta nuorelta kirjallisen suostumuksen haastatteluun, sen nauhoittamiseen ja tallentamiseen myöhempää käyttöä varten (liite 2). Ennen suostumuksen allekirjoittamista olin kertonut nuorille aineiston litteroinnista ja anonymisoinnista sekä haastattelun luottamuksellisuudesta.

Päädyimme yhdessä starttipajan työntekijöiden kanssa ratkaisuun toteuttaa haastattelut yhdistyksen tiloissa, joissa starttipajakin toimii, sillä starttipaja oli nuorille tuttu tila ja samalla myös luonnollinen ympäristö starttipajasta ja siihen liittyvistä yhteiskunnallisista teemoista keskustelemiseen. Näin minun oli myös mahdollista olla itse läsnä starttipajalla haastattelupäivinä ja saada henkilökohtainen kontakti nuoriin jo ennen haastattelutilannetta. Haastattelutilan valintaan en pystynyt yhdistyksen toiminnan asettamien rajoitusten vuoksi vaikuttamaan, vaan minulle osoitettiin käyttöni yksi yhdistyksen neuvotteluhuoneista, jossa pystyin olemaan haastateltavan nuoren kanssa kahden ja nauhoittamaan haastattelun. Tila oli suurimmalle osalle haastateltavista nuorista vieras ja kahdenkeskiseen tapaamiseen hieman suurehko. Pyrin kuitenkin huomioimaan haastattelutilaan ja -tilanteeseen asettumisessa haastateltavan nuoren näkökulman mahdollisuuksien mukaan, jotta tilanne olisi nuorelle mahdollisimman luonnollinen eikä ulkoiset tekijät tai muut häiriötekijät lisäisi haastateltavan epävarmuutta tilanteessa (ks. esim. Eskola & Vastamäki 2015, 30–31). Kerroinkin nuorille ennen haastatteluun suostumista tilasta, jossa haastattelut toteutettiin ja tilaan saapuessamme annoin nuoren itse päättää, mihin huoneessa käy istumaan. Osa nuorista olisi halunnut toteuttaa haastattelun heille tutuissa starttipajan tiloissa, mutta ymmärsivät tilavalinnan kertoessani haastattelun nauhoittamiseen ja luottamuksellisuuteen liittyvistä seikoista. Yksikään nuori ei perustellut haastattelusta kieltäytymistään haastattelutilalla eikä kukaan haastatelluista nuorista tuonut esiin haastattelun yhteydessä tilanteen tai tilan epämukavuutta.

Haastattelumuotona teemahaastattelu

Vuorovaikutustilanteena tutkimushaastattelu eroaa arkielämässämme tavallisesti kohtaamistamme vuorovaikutustilanteista siinä, että se on tiettyyn tutkimusaiheeseen perustuva ja ennalta suunniteltu (Hirsjärvi & Hurme 2000, 43). Tätä tutkielmaa tehdessäni päädyin valitsemaan haastattelumuodoksi yksilöhaastatteluina toteutetut teemahaastattelut. Haastattelumuotona teemahaastattelu on puoli-strukturoitu eikä se noudata tarkkaa kysymysrunkoa. Haastattelijalla on haastattelutilanteessa tukeaan luettelo teemoista, jotka kaikkien haastateltavien kanssa käsitellään tavoitteena synnyttää aitoa keskustelua haastateltavan ja haastattelijan välille käsiteltävistä aiheista. Näin ollen kysymysten muotoilu ja järjestys voivat muuttua haastattelusta toiseen. (Eskola & Vastamäki 2015, 35–37.) Haastateltavalla on myös oikeus päättää itse, mihin teemoihin ja kysymyksiin hänellä on kerrottavaa ja millä ehdoin (Eskola & Vastamäki 2015, 38; Kuula 2006, 125–126). Haastatteleman nuoret

saivatkin itse rajata sen, mitä ja kuinka tarkasti he omista kokemuksistaan ja ajatuksistaan kertovat. Yhdessäkään haastattelussa en kuitenkaan kohdannut tilannetta, jossa nuori olisi suoraan kieltäytynyt vastaamasta esitettyihin kysymyksiin. Nuoret toivatkin ilmi haluttomuuttaan vastata kysymyseen ennemmin toteamalla, etteivät tiedä, muista tai osaa sanoa. Minun haastattelijana tuli myös pyrkiä asettautumaan haastattelutilanteessa aina jokaisen nuoren omaan tapaan olla vuorovaikutuksessa pystyäkseen viemään haastattelut läpi aiheuttamatta haastateltavalle aiheetonta stressiä jo valmiiksi vieraassa tilanteessa.

Haastattelun teemoiksi olin valinnut koulutuksen ja työelämän, arjen ja sosiaaliset suhteet, starttipajan sekä nuoria koskevan yhteiskunnallisen keskustelun (liite 3). Näihin teemavalintoihin olin päätenyt tutustuttuani tutkimusaiheeseeni liittyvään teoriaan ja aiempaan kirjallisuuteen sekä haastattelurunkoihin, joita oli käytetty samankaltaisia aiheita koskevissa haastattelututkimuksissa. (Ks. Eskola & Vastamäki 2015, 35–37.) Teemojen sisälle rakensin myös joitakin apukysymyksiä oman muistini tueksi ja helpottamaan haastattelutilannetta. Apukysymykset tukivat keskustelun avaamista ja varmistivat omasta mielestäni olennaisimpien asioiden käsittelyn jokaisen teeman ja haastattelun kohdalla. Ne auttoivat myös haastattelutilanteen viemistä eteenpäin erityisesti tilanteissa, joissa nuoren kerronta oli vähäsanaista ja selkeästi haastattelijan aloitteesta lähtevää.

Oma kokemattomuuteni tutkijana ja jännittyneisyyteni haastattelujen onnistumisen suhteen näkyikin haastattelutilanteissa juuri suunniteltuun haastattelurunkoon tukeutumisena. Toteutuneet haastattelut noudattivat lopulta hyvin samankaltaista kaavaa jokaisen haastateltavan nuoren kohdalla ja teemahaastattelun pyrkimys aitoon keskusteluun ei kaikkien nuorten kohdalla täytynyt, vaikkakin kysymysten asettelu ja järjestys eri teemojen käsittelyyn vaihteli. Syntyneitä aineistoa tarkastelllessani huomasin myös olleeni haastattelutilanteissa hyvin keskittynyt omiin, teoreettiseen tietoon pohjautuviin käsityksiini tutkielman aiheista, mikä puolestaan ohjasi selkeästi sitä, millaisiin kertomuksiin nuorten puheessa tartuin ja mitä toivoin heidän kertovan. Tällainen teoreettisen tietopohjaan ja suunniteltuihin kysymyksiin turvautuminen korostui erityisesti niiden nuorten kohdalla, joilla oma aloitteinen kerronta oli niukempaa ja jotka olivat selkeämmin orientoituneet perinteiseen strukturoidun haastattelun kysymys-vastaus-malliin. Tutkimusaineistoni olisikin voinut olla mahdollisesti monivivahteisempaa, runsaampaa ja yllätyksellisempää, jos haastattelut olisivat olleet kokeneeman ja kyseisen haastattelumuodon käyttöön tottuneemman tutkijan toteuttamia. Kaiken kaikkiaan olen kuitenkin tyytyväinen saamaani aineistoon ja kiitollinen jokaiselle nuorelle, joka avasi omaa maailmaansa minulle haastattelun verran.

5.3 Analyysin eteneminen

Analyysin aluksi lähdin lukemaan aineistoani läpi haastatteluteemojen mukaisesti palauttaen samalla mieleeni tutkielmalle asettamani tutkimuskysymykset. Huomio kiinnittyi tällä lukutavalla nuorten tapoihin selittää ja kuvata elämäntilanteitaan ja analyysia olikin luontevaa jatkaa tulevilla luku-kerroilla etsimällä näistä selitystavoista niitä, jotka olivat yhteisiä useammalle nuorelle tai puolestaan selkeästi poikkeavia tai erilaisia muiden antamiin selityksiin nähden. Löydettyäni näitä selitysmalleja nimesin ne ja järjestelin niitä sisältävät aineisto-otteet kokonaisuuksiksi tarkempaa pilkkomista ja analysointia varten.

Löytääkseni aineistosta nuoria määrittäviä identiteettidiskursseja lähdin etsimään näistä jaotelluista aineisto-otteista kohtia, jotka pystyisivät vastaamaan kysymykseen ”kuka minä olen”. Etsin aineisto-otteista kohtia, joissa nuoret tuottivat jonkinlaisia itseään kuvaavia ominaisuuksia tai joissa he määrittivät itsensä jonkin selkeän kategorian mukaan. Pyrin myös löytämään aineistosta kohtia, joissa nuoret liittivät itsensä johonkin ryhmään kuuluvaksi tai tekivät puolestaan selkeästi eron johonkin ryhmään. Löydettyäni aineistosta näitä ominaisuuksia, kategorioita ja ryhmäjäsenyyksiä ryhdyin tarkastelemaan tarkemmin kontekstia, joissa niitä oli käytetty. Kiinnitin huomiota ensiksi lauseyhteyteen sekä kyseistä lausetta tai puheenvuoroa ympäröiviin lauseisiin; mitä muuta kyseisessä lauseessa oli sanottu ja miten lause oli suhteessa ympäröiviin lauseisiin. Tämän lauseyhteyden ja lauseiden välisten suhteiden tarkastelun kautta alkoi hahmottua esimerkiksi se, liittyivätkö tietyt ominaisuudet tai kategoriat tietynlaisiin elämäntapahtumiin, toimintaympäristöihin tai käytäntöihin. Tässä vaiheessa analyysia kiinnitin myös huomiota siihen, oliko kyseessä suoraan nuoren itsensä tekemä määrittely vai määrittely, jonka nuori kertoi saavansa jonkin toisen osapuolen suunnasta. Tämän tarkastelun kautta eri puhetapojen erilaisuus tuli yhä näkyvämmäksi ja niistä alkoi rakentua selkeämmin kokonaisuuksia. Olin saavuttanut analyysin vaiheen, jossa olin löytänyt vastauksia diskurssianalyttiseen mitä-kysymykseen eli siihen, millaisia identiteettejä nuoret itselleen määrittivät. Nämä kokonaisuudet olen nimennyt tässä tutkielmassa identiteettidiskursseiksi.

Tunnistettuani aineistosta näitä selkeitä kokonaisuuksia eli identiteettidiskursseja, aloin kiinnittää huomiota siihen, miten näitä identiteettidiskursseja haastattelupuheessa rakennettiin. Tässä kohtaa otin tarkasteluun laajemman vuorovaikutuskontekstin kiinnittäen huomiota siihen, mitä haastateltavalta oli edeltävästi kysytty ja miten se vaikutti annettuun vastaukseen. Esimerkiksi ajoittain kysymykset ohjasivat nuoria hyvin selkeästi ottamaan jonkin tietyn teeman käsittelyyn, jolloin kysymykseen ”kuka minä olen” vastaava puhe oli jo tietyn teeman ohjaamaa. Tärkeää oli myös huomioida se, miten minä haastattelijana tulkitsin nuoren puheenvuoroja tai kuinka nuori tulkitsi minun tekemiäni kysymyksiä tai kommentteja. Vuorovaikutuskontekstia tarkastelemalla pääsin kiinni myös kielenkäytön funktionaalisuuden tarkasteluun eli siihen, mitä kyseisellä puheenvuorolla ja

sosiaalisella toiminnalla saatiin aikaiseksi. Tarkastelin sitä, oliko funktio tilannesidonnainen eli pyrittiinkö lausumalla saamaan aikaiseksi jotakin käsillä olevassa vuorovaikutustilanteessa vai oliko lausumalla vuorovaikutustilanteen ylittäviä seurauksia. Erityisesti tarkastellessani identiteettidiskurssien suhdetta yhteiskunnallisiin yksilön vastuun ja syrjäytymisen diskursseihin sekä kulttuurisesti jaettuun elämäntilanteeseen tuli vuorovaikutustilanteen ylittävät seuraukset näkyviksi.

Analyysiprosessin aikana pyrin löytämään aineisto-otteista kohtia, joissa edellä esitellyt yhteiskunnalliset diskurssit aktivoituivat tai tulivat hyödynnetyiksi nuoren tai haastattelijan puheessa. Tunnistettuani näitä kohtia aineistosta, siirryin tarkastelemaan sitä, miten ne olivat suhteessa nuorten identiteettidiskursseihin ja miten niitä hyödynnettiin nuorten puheessa. Tarkastelin esimerkiksi sitä, haastoivatko nuoret näitä vallitsevia diskursseja, pyrkivätkö selittämään niiden kautta heille syntyviä määritelmiä vai hyväksyivätkö he nämä määritelmät. Koska valitsemani syrjäytymisen ja yksilön vastuun diskurssit ovat vain osa yhteiskunnassamme vallitsevaa diskurssien joukkoa, oli analyysia tehtäessä tärkeätä muistaa nuorten pystyvän aktivoimaan ja hyödyntämään puheessaan myös muita diskursseja. Alkuperäisten oletusten vastaisesti kulttuurisesti jaettu käsitys elämäntilanteesta nousikin analyysin aikana yhteiskunnallisia diskursseja merkittävämmäksi tarkastelun kohteeksi suhteessa nuorten identiteettidiskursseihin.

Lähtökohtana analyysissa oli löytää aineistosta ensin puhettavat, joilla nuoret itseään kuvaavat ja vasta tämän jälkeen tarkastella niitä suhteessa yhteiskunnalliseen keskustelu-ympäristöön. Analyysini ei ole kuitenkaan missään vaiheessa voinut olla täysin vapaa yhteiskunnallisen keskustelu-ympäristön vaikutuksesta, sillä olen tutkijana osa tutkimaani todellisuutta ja osana tuottamassa merkityksiä tarkastelemilleni asioille. Koska mielenkiintoni tutkimusta kohtaan on ollut selkeästi tiettyjen teemojen ohjaamaa, on aineistoksi tuotettu puhe myös näiden teemojen ohjaamana tuotettua ja esiin nousevat identiteettidiskurssit riippuvaisia omasta roolistani haastattelijana ja haastattelurungon suunnittelijana. (Ks. esim. Honkatukia, Nyqvist & Pösö 2006, 313.)

Vaikka haastatteluissa nuorilla oli mahdollisuus laajentaa kerrontaansa koskemaan enemmän omaa arkeaan, sosiaalisia suhteitaan ja vapaa-aikaansa ja näin monipuolistaa esiin tulevia identiteettidiskursseja, orientoituivat nuoret selkeästi paremmin koulutukseen, työhön ja starttipajaympäristöön liittyviin keskusteluihin, jolloin myös esiin tulleista identiteettidiskursseista on selkeästi löydetty yhteyksiä tarkasteluun valitsemini yhteiskunnallisiin diskursseihin. Syitä kerronnan ohjautumiseen näin voi olla useita, kuten halu suojella omaa yksityisyyttä vieraan haastattelijan edessä tai tapani toimia haastattelijana. Luettaessa jäljempänä esitettäviä analyysin tuloksia onkin pidettävä mielessä, ettei tulosteni ole tarkoitus olla kaiken tyhjentävä kuvaus siitä, kuinka starttipajatoimintaan osallistuvat nuoret identiteettiään määrittävät, vaan toisenlaisessa ympäristössä, toisenlaisilla

haastattelukysymyksillä tai toisenlaisella lähestymistavalla tulokset voisivat olla hyvin erilaisia. Analyysin raportoinnissa pyrin ylläpitämään hyvän tutkimusetiikan mukaista haastateltuja nuoria ja heidän kerrontaansa kunnioittavaa kirjoitustapaa. Se ei tarkoita, että olisin itse aina samaa mieltä nuorten kertomasta ja heidän rakentamastaan todellisuudenkuvasta, mutta tutkielman tarkoituksena on ymmärtää ja selittää heidän kertomaansa ja sen kautta syntyvää todellisuudenkuvaa eikä arvioida sitä. (Ks. Kuula 2006, 137.)

6 Starttipajanuorille rakentuvat identiteetit

Tässä luvussa tarkastellaan aineistosta analyysin kautta esiin rakentuneita identiteetidiskursseja, jotka nuoret ovat itselleen antaneet. Kaiken kaikkiaan aineistosta löytyi seitsemän erilaista identiteetidiskurssia, joita voi tarkastella toisistaan erillisinä, mutta jotka rakentavat yhdessä myös jatkuvuutta erilaisten itsensä määrittelyn tapojen välille. Löytyneistä identiteetidiskursseista uupuneen sairastajan ja toiveikkaan kuntoutujan identiteetit rakensivat selkeästi identiteettiparin, jotka olivat suhteessa toisiinsa ja rakensivat keskenään jatkuvuutta eri puhetapojen välille. Toinen selkeä identiteettipari syntyi vastuullisen aikuisen ja huolettoman nuoren identiteeteistä. Nämä identiteetit eivät esiintyneet aiemman identiteettiparin tavoin samojen nuorten kerronnassa, vaan nuoret jakautuivat kahteen ryhmään sen mukaan määrittelivätkö he itsensä aikuiseksi vai nuoreksi. Suunnanetsijän, ulkopuolisen ja passiivisen laiskurin identiteetit ovat puolestaan löytyneistä identiteeteistä selkeästi voimakkaimmin suhteessa tässä tutkielmassa esiin nostettuihin yhteiskunnallisiin diskursseihin ja näitä identiteettejä tarkastellessa myös diskurssianalyttinen miten-kysymys eli identiteettiä rakentavien kielellisten keinojen tarkastelu nousi selkeimmin esiin. Analyysiluvuissa esiintyvissä aineisto-otteissa H merkitsee haastattelijaa ja N nuorta. Numero N:n perässä on kyseiselle nuorelle annettu numerokoodi, jonka avulla tunnistan, kenen nuoren haastattelusta on kyse. Numero perustuu haastattelulitteraatioille annettuun numeroon, joka näkyy analyysiluvuissa esitettyjen aineisto-otteiden kohdalla otteen numeron perässä esim. OTE 1. (haastattelu 3) Numeroiden lisäksi olen jättänyt tunnistetiedoista sukupuolen näkyviin. Aineisto-otteiden litteraatioissa ja analyysitekstiin nostetuissa otelainauksissa käytetyt erikoismerkit löytyvät liitteestä 4.

6.1 Sairaasta kuntoutujaksi

Haastatteluaineistossa yhtenä selkeimmistä identiteetidiskursseista näyttäytyi sairauteen ja sairastamiseen liittyvä puhetapa, jonka olen nimennyt *uupuneen sairastajan identiteetiksi*. Sairauden ja sairastamisen kautta itseään määrittä jopa kuusi haastatelluista nuorista. Uupuneen sairastajan identiteetin kautta pyrittiin selittämään omaa elämäntilannetta ja sen ristiriitaisuutta suhteessa kulttuurisesti jaettuun käsitykseen nuoruudesta ja elämänkulusta. Sairaudella perusteltiin oman elämänpolun katkonaisuutta ja vaihtelevuutta. Sairastamisen kerronnan kautta pyrittiin myös haastamaan yksityisen vastuun diskurssia antamalla perusteluja sille, miksi tämän diskurssin ylläpitämiin normeihin ja vaatimuksiin ei ole pystytty vastaamaan odotetulla tavalla.

Nuoret kuvasivat sitä, kuinka merkittävästi sairaus oli vaikuttanut siihen, että opinnot eivät edenneet toivotulla tavalla eivätkä edes sovitut erityisjärjestelyt riittäneet varmistamaan opintojen etenemistä ja niissä kiinni pysymistä. Uupuneen sairastajan identiteettiä erityisesti suhteessa koulunkäyntiin määrittivät voimattomuus, väsymys, jaksamattomuus ja kyvyttömyys olla läsnä koulussa, kuten alla olevista aineisto-otteista käy ilmi. Itseään sairastamisen kautta määrittävät nuoret toivat pääsääntöi-

sesti aina jossain vaiheessa haastattelua esiin itselleen asetetut diagnoosit tai sairaudet, jota he sairastivat.

OTE 1. (haastattelu 3, mies)

- 1 H: Neljä vuotta kävit, mutta ei edenny ne opinnot.
- 2 N3: Tai kyllä ne niin ku pikkuhiljaa eteni mut hyvin hyvin niin kun hitaalla tahdilla ja sit se
- 3 et siellä välillä oli tai no koko ajan lähes tulkoon niin ku olin tasasesti poissa
- 4 H: Ymm
- 5 N3: tai oli sairaslomia. Niin silleen niitä aina pähkäiltiin ja suunniteltiin ja sitten kävin
- 6 jossain välissä kakkosvuotelaisten kanssa yhteisiä aineita ja sitten näyttöjä suorittelin aina
- 7 sillon ku sovittiin et se oli koko ajan sanotaanko ensimmäisen ja toisen vuoden jälkeen
- 8 semmosta niin ku et soviteltiin aina niin ku aina sen jaksamisen mukkaan
- 9 H: Yym aivan.
- 10 N3: et se on aina niin ku keskiössä ollu tuossa se että miten se on ensinnäki vaikee keskittyä
- 11 ja sitten toiseksi se, että et ei vaan niin ku jaks. Et se aamulla kouluun lähteminen ei, et
- 12 yleinen jaksamattomuus ja no masennusta nyt on ollu taustalla aina ala-asteen loppupuolelta
- 13 asti.

OTE 2. (haastattelu 8, nainen)

- 1 N8: Ymmm no sillon kun mä olin seittämäntoista tai kuustoista-seittämäntoista niin sairastin
- 2 syömishäiriötä.
- 3 H: Joo
- 4 N8: Ja sitten oli muita mielenterveydenongelmia, niin kun masennusta ja ahdistusta. Ja
- 5 sitten perheessä oli veli sairastu tohon skitsofreniaan niin oli semmonen kriisi päällä ja
- 6 H: Joo
- 7 N8: Ja sitten lopulta meni voimat, että en sitten jaksanu käyä enää sitä koulua.

Alla olevassa otteessa kolme esille nousee se, kuinka nuori pyrkii säilyttämään omat kasvonsa kertoessaan koulu-uran katkonaisuudesta suhteessa sairastamiseen. Nuori toteaa yläasteen sujuneen loppuun “sitkuttelemalla” masennukseen liittyvän psykoosioireilun vuoksi (rivit 2-3). Nuori kertoo sairauden vaikuttaneen koulunkäyntiin myös tämän jälkeen ja tuo esiin, että “oon pystynyt käymään sen mitä oon käynyt” (rivit 5-6) ja että koulua ei ole käyty, koska “ei oo jaksanut eikä oo pystynyt” (rivit 6-7), koska “oon ollut sairas” (rivit 12–13). Näin ollen ennen kyseisen otteen alkua haastattelussa esiin tulleet ammattiopintojen keskeytykset ja niissä tapahtuneet muutokset saavat perustelunsa muualta kuin nuoren haluttomuudesta käydä koulua, johon syrjäytymiskeskustelussa usein vedotaan määriteltäessä nuorten syrjäytymistä koulutuksen ja työn ulkopuolisuutena. Nuori tunnistaa ja tuo esiin tunnistavansa yhteiskunnassa vallitsevat näkemykset nuorten odotetusta elämäntilasta: “Silleen jotenkin kokkee, että kun on tämän ikänen, että pitäis olla jo tietyt asiat, ammattia ja työpaikkaa mahdollisesti” (rivit 10–11). Tunnistaessaan tämän nuorelle syntyy myös tarve selittää oma asemaansa suhteessa näihin odotuksiin ja nuori pyrkii pitämään yllä positiivista itsensä esittämisen

tapaa tuomalla esiin oman pettymyksensä siitä, että ei ole pystynyt koulua käymään yrityksestä huolimatta: “Se harmittaa tosi paljon - - - sitten kun ei käytännössä oo mittään niin kyllä se tuntuu kurjalta” (rivit 10–12).

OTE 3. (haastattelu 1, nainen)

- 1 N1: No siis 2009 sairastuin masennukseen ja mulla oli silloin alussa ihan psykoosioireita ja
- 2 psykoosilääkitystä ja et mä olin silloin kasiluokalla et niinkun se meni ihan se loppuyläaste
- 3 siinä että ihan sitkutteleamalla pääsin läpi. Sitten kuntoutuskotiin muutin tänne ja kävin sitten
- 4 niinkun ysiluokan loppuun sairaalakoulussa. Sitten nuo koulut, mitä oon käynyt niin on
- 5 ollut noi HOJKsit eli ne kevennetyt oppimissuunnitelmat ja oon pystynyt käymään sen mitä
- 6 oon käynyt, mutta tota että oon. Mutta on sen verran haitannut sitä opiskelua ihan se, että ei
- 7 oo jaksanut eikä oo pystynyt eikä. On ahdistanut ja ollu tosi väsynyt.
- 8 H: Joo.(tauko) Mitä sä itte ajattelet siitä, että sun että ne koulut on jäänyt kesken tai siitä sun
- 9 historiasta niitten koulujen käynnin kanssa?
- 10 N1: Se harmittaa tosi paljon. Silleen jotenkin kokkee, että kun on tämän ikänen, että pitäis
- 11 olla jo tietyt asiat, ammattia ja työpaikkaa mahdollisesti, ja sitten kun ei käytännössä oo
- 12 mittään niin kyllä se tuntuu kurjalta mutta sitten oon yrittänyt aatella silleen, että niinkun mä
- 13 oon ollu sairas ja että (tauko) et koko ajan parempaan ja kyl mä ehin ne koulut käymään

Uupuneen sairastajan identiteetti ei linkity nuorten kertomassa ainoastaan koulunkäyntiin ja sen haasteisiin. Sairastaminen koettiin hyvin kokonaisvaltaisena kokemuksena ja omaa arjen toimintakykyä muokkaavana tekijänä. Kuvatessaan arjen toimintakykyään nuoret nostivat esiin ahdistuksen ja jaksamattomuuden. Nuorten kuvausten perusteella heidän elämänpiirinsä ja toimintakykynsä näyttävät kaventuneen sairauden myötä:

OTE 4. (haastattelu 3, mies)

- 1 H: Ni, mitä sä aattelet mikä siinä on se haastavuus sulle?
- 2 N3: Yyyymh varmaan just se että se (tauko) no siis jaksaminen loppuu kesken eli se, että
- 3 kiinnostas aika paljonki tehdä kaikenlaisia asioita ja just se, että niin ku kiinnostaa suunnitella
- 4 tulevaisuutta eli miettiä, että missä vois olla töissä ja mitä vois tehdä ja opiskella
- 5 H: Yymm
- 6 N3: mut just se, että vaikka sen aluks sais tosi hyvin tosin hyvin lähtemään tosi silleen et saa
- 7 niin ku pinnistettyä sen yli. Niin ku ton pajahomman kanssa et aluks lähti tosi hyvin ja sitten
- 8 alko just tulemaan sitä että et jäi joitakin päiviä välistä ja sitten nytten on taas jäänyt
- 9 enemmän
- 10 H: Yym
- 11 N3: Et tuntuu niin ku, et loppuu semmonen no siis sanoin jaksaminen yksinkertaisesti vaan,
- 12 että on silleen vaan että ei riitä voimat ihan kaikkeen

Alla olevassa otteessa numero viisi nuori kuvaa tätä toimintakyvyn ja elämänpiirin kaventumista toteamalla ajattelun olleen hidasta (rivi 4), puheluiden soittamisen ja liikkumisen mahdotonta (rivit 21, 23) ja elämän saamatonta, pientä, normaalia elämää (rivi 20). Peilattaessa tätä kuvausta arjen

toimintakyvystä nuoren koko haastattelun kontekstiin tulee hyvin näkyväksi se, kuinka nuori tällä tavallisen arjen haastavuuden kuvauksella pyrkii selittämään sitä, kuinka opiskelu ei ole ollut hänelle mahdollista ja korkeakouluopinnot ovat keskeytyneet tilanteessa, jossa voimavarat ovat olleet rajalliset jo arjen normaalia toiminnallisuutta ajatellen. Toisaalta huomio aineisto-otetta tarkasteltaessa kiinnittyy juuri nuoren toteamukseen saamattomasta, pienestä, normaalista elämästä. Nuori ei avaa haastattelussa tarkemmin, mitä normaali elämä hänelle tarkoittaa eikä sitä voida lukea myöskään laajemmasta haastattelukontekstista nuoren pyrkiessä toistuvasti selittämään sitä, miksi hänen elämänsä on ollut poikkeava suhteessa kulttuurisesti jaettuun elämänsä malliin. Normaali sanavalintana on ristiriidassa haastattelussa syntyvään kuvaan arkeen laajasti vaikuttavista toimintakyvyn vajeista.

OTE 5. (haastattelu 4, nainen)

- 1 N4: Mut että oli siis silleen, että vaikutti selkeesti enemmän nää niin ku kaikki, että päässä ei
- 2 oo asiat okei
- 3 H: Ymm
- 4 N4: Niin ku, että kaikki kulkee, siis on tosi hitaalla
- 5 H: Mm
- 6 N4: tai silleen
- 7 H: Mm
- 8 N4: ahistuu hirmu äkkii hommista ja sitten ei siis niin ku ei pysty ajattelemaan kunnolla.
- 9 Siis niin ku semmosta
- 10 H: Ymm
- 11 N4: eläny niin ku semmosta ihan hurussa sen
- 12 H: Minkälaista se arki oli silloin?
- 13 N4: Öööö no mulla ei ollu minkäänäköstä päivärytmiä, sen mä tiän niin ku järjellä.
- 14 H: Ymm
- 15 N4: Mutta tota siis varmaan ja mulla oli niitä nukkumishommia ja silleen
- .
- .
- .
- 16 N4: Ni se oli sellast niin ku nukuin, jotenkii lellin siellä kotona ja näin. Ja sit mä asuin
- 17 solussa kämppiksen kanssa, et se kämppis oli sit semmonen, et mä en ollu ihan täysin siellä
- 18 ilman mitään ihmiskontaktia. Et sit mä
- 19 H: Njoo
- 20 N4: elin semmosta saamatonta, pientä, normaali elämää just
- .
- .
- .
- 21 N4: Että se oli semmonen, ei pysty niin ku soittamaan puheluita
- 22 H: Ym
- 23 N4: Liikkuminen on ahistavaa ja näin. Mä en oikeen muista, mikä siinä oli sit se, et mikä
- 24 parans sitä hommaa, mutta semmosta

- 25 H: Ymm
26 N4: pientä.

Uupuneen sairastajan identiteetti ei näyttäytynyt aineistossa ainoastaan nuorten itsensä heille antamana määritelmänä. Seuraavassa haastatteluotteessa käsitellään sitä, kuinka nuoren ympärillä toimiva viranomaisverkosto näkee hänen elämäntilanteensa ja millainen identiteetti nuorelle hänen mielestään rakentuu tämän verkoston toimesta. Otteen perusteella viranomaisten välillä tapahtuva tiedonsiirto ja viranomaisten toimesta tehtävät asiakirjat ovat olennaisia välineitä määritettäessä nuorelle identiteettiä viranomaisten toimesta (rivit 8-9, 16–17). Nuoren kertomasta käy ilmi, että hän itse kokee uupuneen sairastajan identiteetin kuuluvan menneeseen ja viranomaisten hänelle tarjoaman “psykoosipotilaan leiman” (rivi 18) puolestaan pitävän yllä tätä identiteettidiskurssia. Näin ollen nuoren oma kokemus ja viranomaisten näkemys hänestä ovat ristiriidassa keskenään. Kommenteissaan “tuntuu, että mut nähhään sinä ihmisenä siellä, mikä mä olin silloin nuorisopsykiatrialla ollessa elikkä siis että voin tosi huonosti, mulla on tosi paha olla, mä oon tosi väsynyt” (rivit 10–11) ja “mulle tuli semmonen olo, että mut nähhään sinä, mitä siinä paperissa lukkee eikä sinä, mitä minä oon nyt” (rivit 14–15) nuori rakentaa itselleen uupuneen sairaan identiteettiä menneeseen tuoden samalla esiin, kuinka viranomaiset yhä edelleen määrittävät ja näkevät hänet hänen aiemman vointinsa perusteella ohittaen hänen tämän hetkisen tilanteensa. Nuoren kertomassa rakentuu myös valta-asetelma hänen vointiaan arvioivien viranomaisten ja hänen itsensä välille. Nuori tuo esiin viranomaisten asiakirjojen leimaavuuden toteamalla: “se on kyllä pahin, mitä paperilla lukkee, sillä leimautuu kyllä” (rivi 16). Nuoren kokemus on, ettei hän pysty omalla kertomallaan vastustamaan tai haastamaan sitä, mitä viranomaisen asiakirjassa hänen voinnistaan sairaushistoriaan pohjautuen todetaan: “et vaikka sanoo vastaan, niin sillä ei oo mitään vaikutusta” (rivi 25). Pyrkiesään tuomaan esiin omaa vastustustaan suhteessa viranomaisen tekemään asiakirjaan nuori ei kiistä viranomaisen esiin tuomia faktoja “Kyl mä sen silleen ymmärrän, et ne asiat on ihan totta, mitä siinä paperilla sanotaan” (rivi 29), vaan kyseenalaistaa viranomaisen näkemyksen siitä, missä vaiheessa hänen kuntoutumisprosessinsa on tällä hetkellä: ”et miks ei voi uskoos sitä, et asiat on nyt hyvin” (rivi 30).

OTE 6. (haastattelu 1, nainen)

- 1 H: Joo, miten sää ajattelet, kuinka ne siellä viranomaisverkostossa näkee sut tai sun tilan
2 teen?
3 N1: No must tuntuu, et ne näkee jotenkin huonompana kun mitä mä tai että siis voin
4 huonommin kun mitä voin nyt tai monesti mulla on semmonen kokemus, että kun on
5 vuosien sairastamistaustaa ja aina kun mä olin niin kun nuorisopsykiatrialla eli siis mikä on
6 niin kun nuorien tämä
7 H: Joo
8 N1: niin sitten kun siirryin psykiatrian keskukselle ni siel-, sieltä nuorisopsykiatrialta siirty

9 tiedot sinne psykiatrian keskukselle ja tota tuntuu, että mut nähhään sinä ihmisenä siellä,
10 mikä mä olin silloin nuorisopsykiatrialla ollessa elikkä siis että voin tosi huonosti, mulla on
11 tosi paha olla, mä oon tosi väsynyt, että jotenkin tuntuu, että se (tauko) ei niin kun ja siis se
12 mun B-lausunto esimerkiksi siinä lukee kaikki mun historia ja kaikki mun asiat, mitä mull on
13 ollu. Niin sitten esimerkiksi kun oli ammatillisen kuntoutuksen kurssi ja sinne meni mun B-
14 lausunto, niin mulle tuli semmonen olo, että mut nähhään sinä, mitä siinä paperissa lukkee
15 eikä sinä, mitä minä oon nyt

.
.
.

16 N1: Mutta se on kyllä pahin, mitä paperilla lukkee, sillä leimautuu kyllä (vaimeasti
17 naurahtaen). Siinä on koko sairaushistoriikki, et se ei oo vaan sitä et on syrjäytynyt, vaan
18 entinen psykoosipotilas ja kaikkee tämmöstä niin se tuntuu kyllä oikeesti kurjalta.

19 H: Ymm. (tauko) Mut miten sä sit tai joudut sä tilanteisiin, joissa sä joudut sitä paperia
20 vastaan sitten niin kun

21 N1: Joo et esimerkiksi siellä ammatillisen kuntoutuksen paikassa ihan sanoin suoraan sitä,
22 että tuntuu kurjalta se niin kun, et siellä aateltiin, et mun ei kannata vielä hakee kouluun, et
23 mun ei kannata hakee lasten kanssa töihin sen takii, koska niissä papereissa lukee asioita,
24 miten mä oon voinu joskus ja oon voinu tosi huonosti ja oon jotenkin sitä vastaan itekkin. Ja
25 sit tuntuu vielä kurjemmalta se, et vaikka sanoo vastaan, niin sillä ei oo mitään vaikutusta, et
26 se on semmonen (huokaisu, naurahtaen) kurja

27 H: Ymm. Et se sun oma kokemus siitä, miten sä voit ei sitten kohtaa sitä, mitä muualla
28 paperissa sanotaan tai

29 N1: Kyl mä sen silleen ymmärrän, et ne asiat on ihan totta, mitä siinä paperilla sanotaan,
30 mutta sit taas se tuntuu kurjalta, et miks ei voi uskoo sitä, et asiat on nyt hyvin.

Kuten edellä olevasta haastatteluotteestakin kävi ilmi, uupuneen sairastajan identiteetti on jotakin, jonka nuoret määrittivät mielellään menneeseen kuuluvaksi. Samalla tämä identiteetti oli usein suhteessa identiteettidiskurssiin, jonka olen nimennyt *toiveikkaan kuntoutujan identiteetiksi*. Nämä kaksi identiteettiä rakensivat yhdessä jatkuvuutta nuorten vaihtelevien identiteettidiskurssien välille sairastajan identiteetin kiinnittyessä menneeseen ja kuntoutujan tähän hetkeen sekä tulevaan. Toiveikkaan kuntoutujan identiteettiä kuvasikin yleisesti tulevaisuuteen suuntaava orientaatio, tavoitteellisuus, suunnitelmallisuus, toiveikkaus ja oman itsen näkeminen aktiivisena toimijana.

OTE 7. (haastattelu 4, nainen)

1 N4: Ä-ää, et mull on niin ku ööö elämänlaatu on niin ku parantunu hirveesti

2 H: Joo

3 N4: et niin ku nyt mä oikeesti pystyn tekemäänkin asioita

OTE 8. (haastattelu 3, mies)

1 N3: et tällä hetkellä on itelläni suhteellisen niin kun optimistinen näkemys siitä, mitä vois

2 H: Yym

- 3 N3: tulevaisuudessa olla ja silleen jossain vaiheessa, kun on ollu kotona pelkästään ja ainoot
4 sosiaaliset tilanteet, mitä on ollu niin kaupassa käyminen ja tämmönen.
5 H: Yym
6 N3: Että siitä kuitenkin niin paljon etteenpäin tultu, että et tällä hetkellä ite ainakin nään sillä
7 tavalla tai ainakin yritän positiivisella mielellä.

Toiveikkaan kuntoutujan identiteetti löytyi yhteensä viiden nuoren haastatteluista. Kuten uupuneen sairastajan, myös toiveikkaan kuntoutujan identiteetti liitettiin nuorten kerronnassa laajasti elämän eri osa-alueisiin. Kun sairastajan identiteettiä kuvasi toimintakyvyn selkeä heikentyminen, näyttäytyi toimintakyky puolestaan roimasti kohonneena kuntoutujan identiteetissä. Alla olevassa otteessa yhdeksän nähdään, kuinka viranomaisten silmissä ja asiakirjoissa hyvin voimakkaasti sairaaksi määrittynyt nuori rakentaa itselleen kuntoutujan identiteettiä kuvaamalla itseään hyvinvoivana ja kyvykkäänä. Nuoren kerronnassa hyvinvointi - itsestä ja arjesta huolehtiminen, elämästä nauttiminen ja asioista kiinnostuminen - liittyvät selvästi tähän hetkeen ja nykyiseen elämäntilanteeseen (rivit 3-5). Nuoren itsensä antama määrittely näyttääkin olevan ristiriidassa ulkopuolelta tulevan identiteetin kanssa, sillä nuori itse kokee jättäneensä sairastamisen elämänvaiheen taakse ja viranomaisten haluavan pitää itsepintaisesti kiinni nuorelle annetusta sairastajan identiteetistä. Nuori toteaa tuntuvan ”kurjalta”, kun häntä ”määrittelee se, mitä on aiemmin ollu ja mitä lukee mustaa valkosella” (rivit 5-6).

OTE 9. (haastattelu 1, nainen)

- 1 H: Jos sä peilaat ittees vasten sitä, mitä sä ajattelet heiän siellä ajattelevan, niin miten sä itte
2 toisin sanoen ajattelet omasta tilanteesta nyt?
3 N1: Mä ajattelen, että mä voin nyt hyvin. Että tota, jaksan pitää itestäni huolta ja arjen
4 kunnossa ja nautin elämästä ja oikeesti oon kiinnostunut asioista, että se, että mä koen
5 paremmin, kun mitä mä oon ikinä koskaan voinu. Ja jotenkin sit se tuntuu kurjalta se, että
6 määrittelee se, mitä on aiemmin ollu ja mitä lukee mustaa valkosella, niin jotenkin tuntuu,
7 että ihmiset aattelee, että ei semmosista asioista selviä niin kun silleen, et ei voi voida enää
8 hyvin tai ainakaan niin nopeesti, jos on joskus ollu tämmöstä.

Yllä olevassa otteessa nuori kuvaa kokemiaan positiivisia muutoksia omassa voinnissaan. Tällaiset positiiviset muutkokokemukset olivatkin yksi selkeä osa toiveikkaan kuntoutujan identiteetdiskurs-
sia. Positiivisia muutoksia kuvattiin tapahtuneen niin suhteessa koulunkäyntiin, sosiaalisiin suhteisiin, vuorokausirytytiin kuin palveluiden ja tuen tarpeisiin. Kertoessaan positiivisista muutoksista nuoret viittasivat usein menneeseen ja toivat esiin asioita, jotka liittyivät uupuneen sairastajan identiteettiin. Näin näiden kahden identiteetdiskurssin välille syntyvä jatkuvuus tuli selkeästi näkyväksi, kuten alla olevassa otteessa kymmenen, jossa nuori kuvaa paluutaan opintojen pariin ja sen kautta herännyttä positiivisuutta suhteessa tulevaisuuteen. Otteen ulkopuolella nuori on kertonut toisen

asteen opintojen etenemisen olleen hidasta ja opintojen jopa ajoittain kesken. Tässä otteessa nuori kertoo, kuinka paluu näihin opintoihin on saanut toivon jatko-opinnoista heräämään, vaikka aiemmin hän oli jo ollut valmis luovuttamaan kokonaan opintojen suhteen: ”et ajatteli aikasemmin, että eiköhän ne opinnot oo siinä, että tuo jäi kesken ja et vähän niin kun turha lähtee yrittämään - - - toisaalta nytten taas kun on jatkanu nuita, ni on tullu vähän semmonen olo, että jos kuitenkin jossain vaiheessa ois semmosessa kunnossa, et pystys (tauko) opiskelemaan” (rivit 2-3, 5-7). Oteessa herää näin ollen henkiin niin toivottomuuden ja kyvyttömyyden kokemuksen valtaama sairastajan identiteetti kuin toiveikkuuden ja pärjäävyyden kokemusten kuntoutujan identiteetti.

OTE 10. (haastattelu 3, mies)

- 1 N3: Njoo kyllä. Et tuo (tauko) tuo ku on saanu nyt nuo opiskelut jatkumaan ja näin ni se on
- 2 tuonu semmosen, et ajatteli aikasemmin, että eiköhän ne opinnot oo siinä, että tuo jäi kesken
- 3 ja et vähän niin kun turha lähtee yrittämään.
- 4 H: ym
- 5 N3: Et ku se on niin vaikeeta. Ni sit toisaalta nytten taas kun on jatkanu nuita, ni on tullu
- 6 vähän semmonen olo, että jos kuitenkin jossain vaiheessa ois semmosessa kunnossa, et pystys
- 7 (tauko) opiskelemaan. Että sillon kun se onnistuu ja sillon kun jaksaa, niin kyllä siitä on niin
- 8 ku ihan hyvän kokemuksen saanu, mutta sitten kun se on suurilta osin ollu sitä, että ei
- 9 jaksanu.

Muutokset tuen ja palveluiden tarpeessa tulivat näkyväksi niin palveluiden päättymisenä kuin tarjotun tuen luonteen muutoksina. Oteessa 11 nuori kuvaa terapiakäyntejään ”monitorointikäynneiksi” (rivi 2), jolloin työskentelyn tarve näyttäytyy nuoren kerronnassa harventuneena aiempaan verrattuna ja alkaneen positiivisen muutoksen ja vallitsevan hyvinvoinnin tukemisena, kun taas menneeseen työskentelyyn nuori liittää kokemuksen akuuttien asioiden läpikäymisestä (rivi 2-3). Samalla nuori myös tunnistaa oman edelleen jatkuvan tarpeen tälle harvemmin tapahtuvalle työskentelylle (rivi 5-6) ja tuo näin näkyväksi sen, ettei toiveikkaan kuntoutujan identiteettiin kuulu valmiiksi tuleminen, vaan positiivisen muutoksen kierre ja sen ylläpitäminen. Oteessa 12 nuoren positiivinen muutos tuen tarpeessa tulee esille nuoren kertoessa muutosta tuetusta asumisesta itsenäiseen asumiseen (rivi 1-2). Siirtyminen sairastajasta kuntoutujaksi tulee näkyväksi kommentissa: ”itelläänkin on se olo, et hitto nyt mä pärjään. Ni se on kyllä ihan paras fiilis ikinä, kun tuntee, että on silleen nitistänyt jotta sairautta pois, ni tuntuu hyvältä” (rivit 6-8). Muutto tuetusta asumisesta itsenäiseen asumiseen tarkoittaa nuorelle myös ulkopuolelta tulevaa tulevaa hyväksyntää kuntoutujan identiteetille: ”se on ihan hirveen ihana se fiilis, kun ihmiset ympärillä antaa silleen sen, että sä voit nyt niin hyvin et sä pärjää” (rivit 5-6).

OTE 11. (haastattelu 2, mies)

- 1 N2: Äää no mä käyn terapeutin l-, luona yleensä joku kerran kolmeen viikkoon. Mut ne on
- 2 tällä hetkellä semmosia monitorointikäyntejä, että tällä hetkellä ei oo mitään semmosta

- 3 akuuttia, mistä ois tarvinnu puhua hänen kanssaan niin ku pitkään aikaan
4 H: Mm jhoo
5 N2: mutta ei oo vielä kuitenkaan ei oo ollu semmonen olo, että ois tarv- tai että ois tuntunu
6 hyvältä vielä lopettaa kokonaan se terapeutilla käynti.
7 H: Mmm.
8 N2: Ehkä sitten myöhemmin, jos tää jatkuu näin hyvänä tää tilanne, miten se on nyt jatkunu.

OTE 12. (haastattelu 1, nainen)

- 1 N1: Että tota nyt ite asiassa tammikuussa muutin pois tuetun asumisen yksiköstä, että nyt
2 oon ihan kuukauden, reilun asunu omillani.
3 H: Joo. Mikä se on se kokemus siitä omillaan asumisesta?
4 N1: No kyllä se merkihtee tosi paljon, kun ollu tosiaan monta vuotta niissä
5 kuntoutuskodeilla ja osastoilla niin se on ihan hirveen ihana se fiilis, kun ihmiset ympärillä
6 antaa silleen sen, että sä voit nyt niin hyvin et sä pärjää ja itelläänkin on se olo, et hitto nyt
7 mä pärjään. Ni se on kyllä ihan paras fiilis ikinä, kun tuntee, että on silleen nitistänyt jottain
8 sairautta pois, ni tuntuu hyvältä.

Toiveikkaan kuntoutujan identiteettiin sisältyvät positiiviset muutokset sosiaalisissa suhteissa näyttäytyivät nuorten elämän avartumisena kotoa ulospäin (ote 13), kykynä sietää sosiaalisia tilanteita (ote 14) sekä avoimuutena toisten ihmisten suuntaan (ote 15). Muutokset olivat hyvin eritasoisia riippuen nuorten tilanteista ja olemassa olevista haasteista. Olennaisinta kuntoutujan identiteetin kannalta onkin kaikissa otteissa esiin tuleva nuorten oma tyytyväisyys nykytilanteeseen sekä tapahtuneen muutoksen tunnistaminen ja positiiviseksi arvottaminen.

OTE 13. (haastattelu 3, mies)

- 1 N3: et ei niitä kavereita aina niin
2 H: ymm
3 N3: niin ussein tuu nähtyä. Mutta siis sillein, että et jossain vaiheessa on ollu enemmän
4 vähän niin kun omissa oloissani. Että en oo hirveesti, että on just se sosiaalinen
5 kanssakäyminen sitä, että käy lähinnä kaupassa ja ketä nyt siinä matkalla sattuu ihmisiin
6 törmäämään ja näin
7 H: Ymm
8 N3: Mut et siihen oon niin ku ihan tyytyväinen, mitä itelläni hetkellä nyt on ihmisiä.

OTE 14. (haastattelu 7, nainen)

- 1 N7: Et sillen alussa, kun tulin tänne, niin olin kyllä lähinnä ihan omissa oloissani
2 H: Joo
3 N7: täysin. Et en kyllä puhunu juuri kellekkään mittään.
4 H: Nii just. Et siitä on tultu kuitenkin aika paljon eteenpäin.
5 N7: Kyllä.
6 H: Tossakin äsken ni sä kuitenkin istut siinä, missä on paljon muitakin ihmisiä ja
7 N7: No on ihan ollu mulle silleen tai että pakotan ihteni siihen

- 8 H: Joo
9 N7: Et ei se mitenkään mieluista oo (naurahtaa) siinä istua mutta
10 H: Joo
11 N7: yritän kuitenkin.

OTE 15. (haastattelu 4, nainen)

- 1 N4: Ä-ää, et mull on niin ku ööö elämänlaatu on niin ku parantunu hirveesti
2 H: Joo
3 N4: et niin ku nyt mä oikeesti pystyn tekemäänkin asioita ja ää tää tämmönen millanen mä
5 täällä pajalla oon, et höpötän jollekin ihan tuntemattomille
4 H: Yym
5 N4: ni se on siis täysin päinvastanen, kun millanen mä olin niin ku vuos sitten.

Toiveikkaan kuntoutujan identiteettidiskurssissa myös starttipaja sai usein merkittävän roolin nuorten kokemien muutosten osalta. Starttipaja tunnistettiin paikaksi, jonne sai tulla sellaisena kuin oli ja niine haasteineen, joita sillä hetkellä koki. Starttipajajakson seurauksena nuoret kokivat saaneensa vahvistusta omalle pärjäävyyden kokemukselleen. Starttipajajakson aikana nuoret pystyivät siirtymään sairastajan identiteetistä kuntoutujan identiteettiin ja kokemaan itsensä kyvykkäiksi toimijoiksi:

OTE 16. (haastattelu 1, nainen)

- 1 H: Miten sä ajattelet, et sun elämä on muuttunu kun oot ollu pajalla?
2 N1: On siis muuttunu. Et kun aattelee vaikka sitä viime kevättä, kun tulin tänne ni tuntu et
3 mä en pysty käymään koulua, mä en pysty enkä jaksu tehdä mitään, että ei tästä tuu ikinä
4 mittää. Mut tää on jotenkin semmonen niin matalan kynnyksen paikka, et tänne on helppo
5 tulla ja täällä voi olla semmonen kun on, vaikka on vähän paha olo ja paha päivä, niin niin
6 kun silti on tervetullu ja tekee sen minkä pystyy ja jaksaa. Ja jotenkin tuntuu, et on saanu
7 jotenkin hirveesti vahvistusta sille, että kyllä mä jaksan ja kyllä mä pystyn ja että mulla on
8 lupa olla semmonen kun mä oon ja niin kun monella osa-alueella on tullu semmosta niin
9 kun, että tää on ainakin mulle ollu ihan hyvä ja paikallaan.

6.2 Suunta hukassa

Haastatteluaineistossa seitsemän nuoren puheesta nousi esiin kerrontaa, jossa he kuvasivat jonkinlaista hukassa olemisen tai suunnan etsimisen tilaa. Nimesin tällaisen kerronnan yhteydessä rakentuvan identiteettidiskurssin *suunnanetsijän identiteetiksi*, jota kuvasivat pohdinnat tulevan ammatin valinnasta, sen valinnan vaikeudesta tai yleisemmin oman elämänsuunnan ja tulevaisuudensuunnitelmien etsimisestä. Kaiken kaikkiaan suunnanetsimisen identiteettidiskurssi aktivoitui haastateltavien puheessa nimenomaan suhteessa työelämään ja opintoihin. Yksikään nuorista ei pohtinut omaa tulevaisuudensuuntaa laajemmin suhteessa esimerkiksi perhesuhteisiin tai harrastuksiin. Määrittäessään itseään suunnanetsijöiksi nuoret korostivat alan valinnan merkityksellisyyttä itselle. Nuoret

pyrkivät haastamaan kulttuurisesti jaettua näkemystä kaikenlaisen työn tai koulutuksen paremmuudesta ja kannattavuudesta suhteessa tekemättömyyteen. Työ ei näyttäytynyt suunnanetsijöiden puheessa toimeentulon ja itsenäisen selviytymisen välineenä, vaan itsensä toteuttamisen välineenä, jolloin myös oman mielenkiinnon ja motivaation merkitys alavalintaa tehtäessä korostui. Nuorten kerronnasta on tunnistettavissa kulttuurista ja yhteiskunnasta kumpuava paine suoraviivaiseen elämänpolun eteenpäin viemiseen ja vastuulliseen itsestä huolehtimiseen kouluttautumisen ja työllistymisen kautta ja nuoret suhteuttivat omaa polkuaan tähän kulttuuriseen näkemykseen.

OTE 17. (haastattelu 3, mies)

- 1 H: Ymm. Mut et se on selkeesti, et se on sua ittee varten se, et sä valmistut siitä koulusta?
- 2 N3: Jjoo, et se oli ehkä se se hirvee niin kun paine jossain vaiheessa kun sitä pitäis miettiä,
- 3 et mikä ala ja mikä ammatti ja kaikkee muuta ja mulla ei ollu semmosta mitä ois oikeesti
- 4 halunnu tehdä ja semmonen mikä ois tosi realistista oikeesti silleen
- 5 H: Yym
- 6 N3: niin ku siihen hetkeen ja muutenkin mikä itteeni kiinnostas ni mä en sitten hakenu
- 7 mihinkään enkä. Mä niin kun etin semmosta alaa, et mikä löytys
- 8 H: Yym
- 9 N3: ja sit siinä välissä aina tietysti mietin sitä asiaa ja sitten taas tuli yhteishakua ja muuta.
- 10 No sitten olin ehkä myös vähän, et oisin tarvinnu sielläkin vaiheessa kaheksantoista vuoden
- 11 jälkeen pientä semmosta tukkee siihen, että ois ollu ehkä (tauko) niin kun rohkeutta lähtee
- 12 johonkin hakemaan ja muuta että
- 13 H: Ymm
- 14 N3: et just silleen mietin, että oon ajatellu aina, että en lähe silleen, et niin kun vanhemmat
- 15 ajattelee, että nyt sitten lukioon yläasteen jälkeen ja sitten sen jälkeen
- 16 H: Yym
- 17 N3: että en lähe itteeni pakottamaan johonki semmoseen ihan vaan sen takia, että ois
- 18 ammatti ja nyt niin ku. Et se ammatti on ollu mulle semmonen, et mä haluan sen ite valita ja
- 19 sillä tavalla ja tarkkaan tehdä niin kun sen mukkaan mikä on realistista ja muuta ni
- 20 H: Yym
- 21 N3: että tuo oli ensimmäinen semmonen tuo sisustusala, mikä tuntui siltä, että niin ku
- 22 kiinnostui siitä ja näistä jatkamahollisuuksista mitä on.
- 23 H: Yym
- 24 N3: Että sen takia se on välillä harmittanu, että on ollu niin haastavaa siinä eteneminen sitten
- 25 mutta
- 26 H: Yym
- 27 N3: mutta koko ajan parempaan suuntaan

Yllä olevassa haastatteluotteessa tämä kulttuurisesti jaetun elämän etenemisen malli tulee esiin puheenvuoroissa “et niin kun vanhemmat ajattelee, että nyt sitten lukioon yläasteen jälkeen ja sitten sen jälkeen” (rivit 14–15), “ihan vaan sen takia, että ois ammatti” (rivit 17–18) ja “se oli ehkä se se hirvee niin kun paine jossain vaiheessa kun sitä pitäis miettiä, et mikä ala ja mikä ammatti ja kaikkee muuta” (rivit 2–3). Tätä kulttuurisesti hallitsevaksi miellettyä ajatustapaa nuori haastaa juuri

korostamalla ammatinvalinnan tärkeyttä itselle: “mulla ei ollu semmosta mitä ois oikeesti halunnu tehdä ja semmonen mikä ois tosi realistista oikeesti silleen”(rivit 3-4), “Et se ammatti on ollu mulle semmonen, et mä haluun sen ite valita ja sillä tavalla ja tarkkaan tehdä niin kun sen mukkaan mikä on realistista ja muuta ni” (rivit 18–19) ja “Että tuo oli ensimmäinen semmonen tuo sisustusala, mikä tuntu siltä, että niin ku kiinnostui siitä ja näistä jatkumahdollisuuksista mitä on” (rivit 21–22). Korostaessaan alan valinnan merkityksellisyyttä itselleen nuori luo itsestään samalla kuvaa vastuullisena toimijana tuomalla esiin alan valinnan ja opiskelun realistisuuden. Sen lisäksi, että hänellä ei ole ollut ajatusta siitä, mikä ala olisi hänelle hyvä, nuori näkee myös, ettei koulutukseen osallistuminen ole ollut aiemmin mahdollista. Kyseisessä otteessa nuori puolustautuu myös mahdollisia kriittisiä puheenvuoroja vastaan tuomalla esiin myös oman pettymyksensä siitä, että opinnot eivät ole edenneet toivotulla tavalla ja nostamalla esiin positiivisen muutoksen, joka mahdollistaa yhteiskunnallisesti tärkeänä pidetyn koulutuksen etenemisen. Tämä itsensä puolustaminen ja asemoituminen suhteessa mahdolliseen kritiikkiin tulee esiin kommentoissa: “Että sen takia se on välillä harrmittanu, että on ollu niin haastavaa siinä eteneminen sitten mutta” (rivit 24-25) ja “mutta koko ajan parempaan suuntaan” (rivi 27).

Suunnanetsijän identiteettiä rakentavissa haastatteluotteissa nuoret kuvasivat myös opintojen keskeyttämisen kautta rikkoutuneita opintopolkuja. Näissä puheenvuoroissa korostuivat erityisesti motivaation ja oman kiinnostuksen merkitys koulutuksen loppuun saattamiselle. Yrityksiä aloittaa tai suorittaa loppuun jotkin toisen asteen opinnot saattoi olla useitakin. Oman itsensä toteuttaminen näyttäytyi tällaisessa kerronnassa toiminnassa kiinni olemista olennaisempana. Seuraavassa otteessa nuori kuvaakin opintopolkuaan, johon mahtuu yhdet kokonaan keskeytyneet opinnot, toiset tauolla olevat opinnot sekä pohdintaa siitä, mitä tulevaisuudessa haluaisi oikeastaan tehdä. Keskeytyneisiin lukio-opintoihin viitattaessa nuori tuo esille tunnistavansa häneen oppilaitoksen suunnalta kohdistetut odotukset opintojen suorittamisesta kertomalla, kuinka motivaation puuttuessa ja poissaolojen kasvaessa jo näyttäytyminen oppilaitoksella tuotti häpeää (rivit 8-9). Nuori kuitenkin perustelee tätä tiedostamaansa “väärin toimimista” opintojen aikana syntyneellä ajatuksella itselle mieleisestä opintosuunnasta ja sen hetkisten opintojen tarpeettomuudella suhteessa tähän tavoitteeseen (rivit 2-3, 5-6). Keskustelun edetessä nuori toi kuitenkin esille, ettei tuo nyt tauolla oleva opintosuunta olekaan enää välttämättä se mieluinen, vaan starttipajalla ollessa hänelle on herännyt ajatus “käsillä työskentelystä”, joka on ollut haaveena jo yläasteella ennen edellä mainittuja kariutuneita ja tauolle jääneitä opintoja (rivit 14–15, 17–18). Perustellessaan opintopolkuunsa liittyviä ratkaisuja nuori näyttäytyy aktiivisena toimijana, jonka oma motivaatio ajaa tehtyihin ratkaisuihin. Näin nuori puhuu vastoin yhteiskunnallisesti jaettua käsitystä passiivisista ja aloitekyvyttömistä nuorista, joilla on riskinä syrjäytyä ja jäädä ilman koulutusta (vrt. Juppi 2011).

OTE 18. (haastattelu 2, mies)

- 1 N2: Yläasteen jälkeen menin lukioon, kävin ja ensimmäinen vuosi sujuu oikein hyvin ja
2 toisena vuotena alkoi sitten motivaation kanssa ongelmat. Että silloin niin kun tuli selville, että
3 mä haluan pelisuunnittelua aloittaa opiskelemaan
4 H: Mm
5 N2: mutta lukiossa sitä ei pystynyt sinänsä niin kun sen eteen tekemään mitään, se oli
6 tavallaan kävin sitä lukiota sen takia, että sen saisi vaan niin kun käytyä läpi
7 H: Ymm
8 N2: mutta siihen ei sitten motivaatio riittänyt ja tuli poissaoloja koulusta ja ei kehannu enää
9 nähdä opettajia kun oli liikaa poissaoloja
.
.
.
10 N2: Mä sain koulupaikan pelisuunnittelua niin kun varten
11 H: Joo-o.
12 N2: mutta että tällä hetkellä otin sen ois pitänyt alkaa nyt syksyllä
13 H: Ymm
14 N2: mutta mä nyt välivuotta pidin ja tällä hetkellä kanssa on sitten sen kanssa pitää miettiä,
15 että haluanko mä sitä jatkaa sitä
16 H: Ymm
17 N2: että onks se toiveena. Kun mulla on kans täällä starttipajalla käynnin jälkeen tullu taas
18 tämmönen niin kun käsillä työskentely ammattihaaveena. Se oli jo silloin yläasteella.
19 Puukäsityötä oli silloin yläasteella ni silloin aatteli, että tekee mieli puuartsaaniks ryhtyä

Haastattelemillani nuorilla ei ollut juurikaan työkokemusta opintoihin tai peruskouluun liittyvien työharjoittelujen tai työelämään tutustumisen jaksojen lisäksi. Työkokemuksen puuttumisella perusteltiin myös osittain oman alavalinnan vaikeutta ja opintoihin kiinnittymisen haasteita. Alla olevasta haastatteluotteesta 19 käy ilmi, kuinka nuori kuvaa nyt tauolla olevan alan kiinnostavan ajatuksen tasolla, mutta toisaalta tietämättömyys siitä, millaisia työtehtäviä koulutuksen kautta tosiasiaassa on saatavilla aiheuttaa ristiriitaisia ajatuksia suhteessa alavalintaan. Tämä ristiriita käy ilmi nuoren puheenvuoroissa “se pelisuunnittelu kiinnostaa just sinä suunnitteluna että saa niin kun suunnitella ja tämmöstä. (rivit 10–11, 13)” ja “Mutta mä luulen, että se ois niin kun oikeesti tämmösenä työnä paljon enemmänkin niin kun tämmöstä 3D-mallinnusta --- silloin niin kun joku muu on suunniteltu ja sitte minulle annetaan työtehtävä ja minun pitäis tehdä se” (rivit 13-14, 16-17). Haastatteluotteessa nuori osaltaan hyväksyy häneen yhteiskunnallisesti kohdistetut ja haastattelijan sanallisesti esiin tuomat (rivit 2) odotukset työelämään osallistumisesta hänen ikäisenään kertomalla työkokemuksen puutteen myös hänelle itselleen harmillisena asiana ja tärkeänä puuttuvana elämäkokemuksena oman suunnan valitsemisen suhteen (rivit 3-4). Nuori kuvaa itsensä kuitenkin vastuullisena toimijana ristiriitaisten koulutusvalintojen keskellä tuomalla esiin pohdinnat nykyiseen alavalintaan liittyvistä paremmista työllistymismahdollisuuksista suhteessa alaan, joka vastaisi mahdollisesti paremmin

omaa mielenkiintoa: “Ja se on niin ku alkanu mietityttämään niin ku haluanko mä just sellasta työtä vai että haluanko mä ehkä tämmöstä, jossa on mahdollisesti huonompi työllis- huonompi työllistymis- tämä mahdollisuus --- mutta että se kiinnostas ittee enemmän” (rivit 19-21, 23).

OTE 19. (haastattelu 2, mies)

- 1 H: Jhoo. Onks se työelämään pääseminen semmonen asia mitä sä miettisit tai joka olis niin
- 2 kun tai mitä sä aattelet siitä, että sulla ei vielä ole kakskytys vuotiaana työkokemusta?
- 3 N2: Se harmittaa itteeni vähän. Se on mä luulen, että se olis hirveen hyvä tämmönen niin ku
- 4 elämäkokemus ja sitte osais niin ku osais ajatella niin ku työtä vähän tarkemmin, että
- 5 millasta se niin ku on
- 6 H: Ymm.
- 7 N2: Mut ku sitä ei oo sitä kokemusta niin se on edelleen semmonen vähän outo asia itelleen
- 8 H: Mmm. Vaikuttaaks se siihen, mitenkä sä mietit sitä sun ammatinvalintaa esimerkiksi? Ku
- 9 ei oo sitä kokemusta sieltä työelämästä?
- 10 N2: Mahollisesti joo. En mä oikein osaa selittää mutta se pelisuunnittelu kiinnostaa just sinä
- 11 suunnitteluna
- 12 H: Ymm
- 13 N2: että saa niin ku suunnitella ja tämmöstä. Mutta mä luulen, että se ois niin ku oikeesti
- 14 tämmösenä työnä paljon enemmänki niin ku tämmöstä 3D-mallinnusta niin ku pelejä tai
- 15 mainoksia tai elokuvia tai tämmösiä varten, mutta se ois varmaan hirveen paljon
- 16 suunnittelua siihen liittyen vaan just semmosta silleen niin ku joku muu on suunnitellu ja
- 17 sitte minulle annetaan työtehtävä
- 18 H: Ymm
- 19 N2: ja minun pitäis tehdä se. Ja se on niin ku alkanu mietityttämään niin ku haluanko mä just
- 20 sellasta työtä vai että haluanko mä ehkä tämmöstä, jossa on mahdollisesti huonompi työllis-
- 21 huonompi työllistymis- tämä mahdollisuus
- 22 H: Ym
- 23 N2: mutta että se kiinnostas ittee enemmän
- 24 H: Ymm joo.
- 25 N2: Että se on ollu nyt lähiviikkoina silleen jonkin verran tullu mietittyä.

Suunnanetsijänuorten vahva toimijuus ja vastuullisuus puhuttiin näkyväksi opintopolkuja koskevien valintojen ohella myös keskusteluissa suhteessa työelämään ja viranomaisiin. Alla olevassa otteessa 20 nuoren kanssa keskustellaan työvoimaviranomaisten suhtautumisesta hänen elämäntilanteeseensa. Nuori kuvaa työvoimaviranomaisten toimintaa “olkapäähän koputteluna” (rivi 3) ja “töihin potkimisena” (rivi 4), joiden kautta nuorelle kuvautuu asema toiminnan kohteena. Nuori kuitenkin tuo puheessa esiin haastaneensa hänelle tarjottua roolia kieltäytymällä ehdotetusta toiminnasta (rivit 4-5). Nuoren kieltäytyminen työstä tai työhön ohjautumisesta on toimintana vastoin hänelle yhteiskunnan suunnalta asetettuja odotuksia työelämään osallistumisesta ja aktiivisesta kansalaisuudesta. Nuori perusteleekin toimintaansa oman motivaation ja arvomaailmansa kautta - nuorelle työssä tärkeämpää on rahan ja itsensä elättämisen sijaan työn sisältö. Samoin kuin koulutukseen ja alavalin-

taan liittyvissä pohdinnoissa myös puheessa työssäkäymisestä ja työnteosta nousee esille toiminnan mielekkyyden merkitys: “mä niin kun jaksan panostaa siihen enemmän, jos se niin kun on semmosta miellyttävää tekemistä ja tälle --- Minun mielestä sen pitäskin olla silleen, että ei nyt ainakaan joka päivä olis silleen, että voi nyt vittu, että taas töihin ja tälle” (rivit 9-10, 13-14). Toisaalta työn taloudellisen kannattavuuden ja työn mielekkyyden välisen vertailun ohella nuori myös selkeästi kyseenalaistaa yhteiskunnassa havaitsemaansa työlähtöisyyttä - nuori kyseenalaistaa sen, että työ on elämän keskiössä, kun hänen ajatusmaailmassaan työ on vain osa elämää ja muitakin tärkeitä asioita on (rivit 20–21).

OTE 20. (haastattelu 6, mies)

- 1 H: No mitäs se työkkäri on sun elämästä tai tilanteesta sitten tuumannu, kun siellä kerran
- 2 on pitäny käyä?
- 3 N6: No tota nyt viimesimmällä kerralla tota siellä koputeltiin aika paljon olkapäähän niin
- 4 sanotusti, että periaatteessa ne melekein meinas potkia minut töihin, mutta sitten minä olin
- 5 vähän silleen, että ei. Mä työnkin ajattelen vähän enemmän silleen niin kun, et niin kun
- 6 mulla ei tule sitä motivaatiota työhön, jos se työ ei oo semmosta niin kun mikä mua
- 7 kiinnostaa
- 8 H: Ymm
- 9 N6: Tai jos se kiinnostaa niin mulla on enemmän motivaatiota siihen asiaan ja mä, m-, mä
- 10 niin kun jaksan panostaa siihen enemmän, jos se niin kun on semmosta miellyttävää
- 11 tekemistä ja tälle
- 12 H: Yym
- 13 N6: Minun mielestä sen pitäskin olla silleen, että ei nyt ainakaan joka päivä olis silleen, että
- 14 voi nyt vittu, että taas töihin ja tälle
- 15 H: Nii, että pelkän sen elantosa takia
- 16 N6: Nii
- 17 H: sinne raahautus sitten.
- 18 N6: Nii.
- 19 H: Joo.
- 20 N6: Se on tietysti sitten siinä mielessä vähän ikävää kuulla, että moni niin kun käy sen rahan
- 21 takia töissä, koska onhan niin kun elämässä paljon muutakin kun työ niin kun monethan niin
- 22 kun matkustellee ja tälle. Ja itellekin suurena haaveena elämässä on, että pääsis niin kun
- 23 matkustelemaan jonnekin, että se se kuva maailmasta ei tulis vaan tästä kylmästä ja kolkosta
- 24 Suomesta, että tota sitä on muutakin maailmaa olemassa kun Suomi ja tota nii.

Kuten jo aiemmista haastatteluotteista on käynyt ilmi, suunnanetsijänuoret tunnistavat yhteiskunnassa jaetut käsitykset elämänkulun etenemisestä sekä sen kautta nuorille rakentuvista toimijarooleista yhteiskunnassa. Yksi koulutus- ja työuran poikkeavuutta puolustava ja samalla suunnanetsijän identiteettiä rakentava selittävä tekijä oli nuoren sairastuminen, joka samalla myös vaikutti siihen, millaista suuntaa omalle tulevaisuudelle ylipäättään pystyi etsimään. Seuraavassa aineisto-otteessa nuori kuvaa tilannetta, jossa hän on odotusten mukaisesti edennyt peruskoulusta ammattiopintoihin,

mutta sairastuminen on tehnyt hankitun ammatin harjoittamisen mahdottomaksi. Nuori kuvaa tunnistaneensa jo opintojen aikana tulevan ammatin harjoittamisen mahdottomuuden kertomalla harjoittelun aikana ilmenneistä oireista “mutta sitten en niin kun en pystysi sen alan hommia tekemään - - - Et ne oli viimesen harjoittelun tein, niin oli aika pahat masennusoireet ja ahistusoireet ja kaikki” (rivit 6, 8-9). Toisaalta nuori rakentaa itselleen pystyvän ja vastuullisen toimijan identiteettiä toteamalla “mutta jotenki vaan sitten aattelin, et on pakko tehdä tämä että --- saa ne paperit” (rivit 9, 11), vaikka tutkinnon jälkeen valitulla uralla etenemiseen ei selvästikään ollut mahdollisuuksia.

Tutkinnon suorittaminen loppuun kuvautuu nuoren kerronnassa toivottavampana toimintana suhteessa opintojen keskeyttämiseen, mikä kuvastaa myös vallitsevan sosiaaliturvajärjestelmän ja yhteiskunnan ajattelutapaa. Tämä yhteiskunnan odotusten sisäistäminen osaksi identiteetdiskurssia ja elämänkulkua heijastuu myös tulevaisuudensuuntaa kartoitettaessa. Haastattelijan kysyessä nuoren omia haaveita tai tavoitteita oman työ- ja koulutusuran suhteen (rivit 14–15), nuoren vastaus antaa ymmärtää koulutukseen hakeutumisen olevan enemmänkin velvollisuus, joka täytyy täyttää kuin hänen oma haaveensa: “Ei mitään sellasia varsinaista, mutta tietysti kyllä sitä varmaan jossain vaiheessa pitää johonkin kouluun lähteä (rivit 16–17)”. Suunnanetsijän identiteetin tässä sairastumisen värittämässä poikkeavuuden kerronnassa alleviivaa nuoren viimeinen toteamus kouluun lähtemiseen liittyen: ”Et kuhan löytyy se oma ala” (rivi 19).

OTE 21. (haastattelu 7, nainen)

- 1 N7: Ja sit hain tonne lähihoitajakouluun. Ja halusin nimenommaan siihen ensihoitoon
- 2 H: Joo
- 3 N7: suuntautua. Ja tota no siinä meni nelisen vuotta. Nelisen vuotta meni siinä, että sain
- 4 paperit.
- 5 H: ymm
- 6 N7: Mutta sitten en niin kun en pystysi sen alan hommia tekemään
- 7 H: Okei
- 8 N7: Et ne oli viimesen harjoittelun tein, niin oli aika pahat masennusoireet ja ahistusoireet ja
- 9 kaikki, mutta jotenki vaan sitten aattelin, et on pakko tehdä tämä että
- 10 H: Ymm
- 11 N7: saa ne paperit ja
- 12 H: Sait koulun käytyä kuitenkin.
- 13 N7: Kyllä
- 14 H: Aivan. Ni tuli masennus ja sit ei pystynyt siirtyyn niin kun koulusta työelämään. Onks
- 15 sulla koulun tai töitten suhteen jotain haaveita tai toiveita tai sillai ajatuksia, mikä?
- 16 N7: Ei mitään sellasia varsinaista, mutta tietysti kyllä sitä varmaan jossain vaiheessa pitää
- 17 johonkin kouluun lähteä
- 18 H: Ymm

Suunnanetsijöiden identiteettidiskurssia leimaa voimakkaasti kuvaukset elämänsä polveilusta. Opintoalat ovat vaihtuneet, opintoja on keskeytynyt tai työhön siirtymistä on hankaloittanut sairastuminen tai oman arvomaailman ristiriitaisuus suhteessa yhteiskunnan asettamiin odotuksiin. Seuraavassa haastatteluotteessa nuori ja haastattelija rakentavat yhdessä suunnanetsijänuoren identiteettidiskurssia yksilöllisen elämänsä kautta. Haastatteluotteessa nuori tuottaa itselleen hyvinkin voimakkaan erilaisuuden identiteetin hylkiöksi määrittelyn kautta. Nuoren kuvaama hylkiön identiteetti pitää sisällään epäonnistumisen kokemuksen suhteessa nuorille asetettuihin odotuksiin: ”ite aina ajatellu, että on hylkiö --- että ei oo saanu mitään aikaseks ja kaikkee tämmöstä ni (rivit 3-4, 6)”. Toisaalta nuori täydentää ja pehmentää kuvausta hylkiöstä starttipajan kautta syntyneellä kokemuksella siitä, että elämänsä kulku on yksilöllistä ja että ”kaikilla on omanlaiset taustansa ja omat ongelmansa” (rivi 11) ja ”että ei oo yleisolettamus, että et joku koulunkäynti tai muu et se ois hirveen helppo asia” (rivi 12). Näiden kuvausten kautta nuori myös rakentaa itselleen ja muille nuorille tavallisen nuoren identiteettiä. Starttipajanuoret kuvautuvat kyseiselle nuorelle merkityksellisenä vertaisryhmänä, jonka kautta oma kokemus epäonnistumisesta on lieventynyt ja normaaliuden kokemus mahdollistunut: ”sitten jotenkin tuntee ittesä semmoseks niin ku suht normaaliks ja tasa-arvoseks kaikkien muittenkin kanssa tuolla. Että totta kai se sitten niin ku vähän buustaa itseensäkin”(rivit 8-9).

Tämän vertaisuuden kokemuksen ohella haastattelija ja nuori rakentavat tavallisuutta ylläpitävää suunnanetsijän identiteettiä jakamalla käsityksen siitä, että yhteiskunnassa laajasti vallitsevaa suoraviivaisen elämänsä kulun mallia voidaan kyseenalaistaa. Tätä tavallisuuden määrittelyä edeltää ensin yhteiskunnallisten odotusten näkyväksi tekeminen ja sanoittaminen, joka alkaa haastattelijan tekemästä tulkinnasta (rivit 13, 15). Nuoren nostettua esille ”yleisolettamuksen siitä, että et joku koulunkäynti tai muu et olis hirveen helppoo” (rivi 12) haastattelija tulkitsee nuoren tarkoittavan yleisolettamuksella sitä, että kaikkien nuorten odotetaan etenevän elämänsä kulussaan samoin ”kaikki mennee siinä samassa putkessa --- Peruskoulusta amiskaan ja sieltä töihin”. Nuori hyväksyy haastattelijan tekemän tulkinnan hyvin lyhyesti toteamuksella ”Niin” (rivi 14) ja laajentaa yleisolettamuksen tarkoittavan myös mahdollisesti sitä, että yhteiskunnallisesti nähdään olevan vain kaksi mahdollisuutta elämänsä kulun toteutumiseen, joista ensimmäinen on se, että ”mennään ensin kouluun ja sen jälkeen töihin” ja toinen se, että ”ei tehä mittään ja ollaan loppuelämä silleen” (rivit 16–17). Nuori rakentaakin edelleen sekä omaa että oman viiteryhmänsä starttipajanuorten tavallisuutta ”välivaihtoehtojen” (rivi 18) kautta. Tämän välivaihtoehtoksi nimeämänsä elämänsä kulun mallin nuori määrittelee tarkoittavan eräänlaista ”vaikeuksien kautta voittoon -mentaliteettiä” toteamalla ”vaikka

ois jossain vaiheessa ollu, näyttäny vähän huonommalta se elämä sieltä kuitenkin pystyy silti niin kun edelleen nousemaan” (rivit 19–20). Konkreettisesti tämä tarkoittaa sitä, että tavallisuuden voi saavuttaa muutenkin kuin etenemällä suoraviivaisesti jompaakumpaa ääripäätä menestystä tai syrjäytymistä kohti: ”ei tarvii olla täysin kotona tai sitten jossain uraohjuksena” (rivi 23).

OTE 22. (haastattelu 3, mies)

- 1 N3: - - no jollain tavalla itsevarmuutta tai jotakin semmosta saanu siitä, että on ensin tullu
- 2 hirveen vähän silleen peloissaan tuonne, että mitä siitä tulee ja että minkälainen paikka, niin
- 3 sitten siellä oppii, että niin kun toiset nuoret ja työntekijät ni nekin, ite aina ajatellu, että on
- 4 hylkiö
- 5 H: (naurahtaa)
- 6 N3: että ei oo saanu mitään aikaseks ja kaikkee tämmöstä ni
- 7 H: mmm
- 8 N3: ni sitten jotenkin tuntee itesä semmoseks niin ku suht normaaliks ja tasa-arvoseks
- 9 kaikkien muittenkin kanssa tuolla. Että totta kai se sitten niin ku vähän buustaa itteensäkin
- 10 H: Ymm
- 11 N3: Just auttaa näkemään sitä, että kaikilla on omanlaiset taustansa ja omat ongelmansa. Että
- 12 ei oo yleisolettamus, että et joku koulunkäynti tai muu et se ois hirveen helppo asia
- 13 H: Yym. Että kaikki mennee siinä samassa putkessa
- 14 N3: Nii
- 15 H: Peruskoulusta amiskaan ja sieltä töihin.
- 16 N3: Tai sitten just se, että on tasan vaan ne kaks polkua. Että toinen on se, että mennään
- 17 ensin kouluun ja sen jälkeen töihin tai sitten ei tehä mittään ja ollaan loppuelämä silleen että
- 18 H: Mmm
- 19 N3: on niitä välivaihtoehtojakki. Että vaikka ois jossain vaiheessa ollu, näyttäny vähän
- 20 huonommalta se elämä sieltä kuitenkin pystyy silti niin kun edelleen nousemaan. Että on
- 21 paljon semmosia välivaihtoehtojakkii että
- 22 H: Ymm
- 23 N3: ei tarvii olla täysin kotona tai sitten jossain uraohjuksena että

Edellisessä otteessa nuori määritteli starttipajanuorten viiteryhmän itselleen tavallisuuden kokemusta tuottavaksi ryhmäksi elämänkulun yksilöllisyyden kokemuksen kautta. Seuraavasta haastatteluotteesta käy ilmi, kuinka toinen nuori määrittelee samantapaisesti starttipajan nuoret itselleen merkitykselliseksi viiteryhmäksi ja heille yhteisen suunnanetsijän identiteetin paikalle annettavien määrittelyjen kautta. Nuori toteaa starttipajan olevan paikka, jossa ”kaikki miettii, et mitä tekee seuraavaks” (rivit 7-8). Nuori on omaksunut starttipajatoiminnalle yhteiskunnallisestikin määritetyn paikan palvelujärjestelmässä väliaikaisena pysäkkinä matkalla tulevaisuuteen. Koska starttipajalla saa luvallisesti olla etsimässä omaa paikkaansa, nuoren näkemyksen mukaan omaa tulevaisuutta ja sitä määrittäviä valintoja ”tavallaan ironisesti tulee kaikkee vähiten ajateltua” (rivit 6-7). Oman tulevaisuudensuunnan etsiminen määritty näin ollen yhteiseksi ja hyväksytyksi kokemukseksi, jota korostaa vielä haastatteluotteen lopussa toteamus ”täällä on sillai kiva ku ei niin ku ei tarviikaan tietää

sitä”(rivi 24). Toisaalta samanaikaisesti nuori määrittää itsensä ja muut starttipajanuoret osittain negatiivissävytteisesti erilaiseksi suhteessa muihin omiin kavereihinsa toteamalla omilla kavereilla kaikilla olevan “elämä sillai niin ku enemmän kondiksessa” (rivit 9-10). Elämän “kondiksessa oleminen” linkittyy nuoren kerronnassa taas suoraviivaiseen, työelämään tähtäävään elämänkulkumalliin nuoren kertoessa omiin kavereihin vertaamisen nostavan pintaan pohdinnat omasta epäonnistumisesta opintojen suhteen “tulee automaattisesti ajateltua sitä niin ku, että no en oo koulussa ja näin” (rivit 12–13). Toisaalta omat kaverit määrittyvät erilaisen elämänvaiheen vuoksi myös nuorelle hyödyttömiksi suhteessa nuoren pohdintoihin ja kipuuluihin oman suunnan etsimiseksi (rivit 16, 20, 22).

OTE 23. (haastattelu 4, nainen)

- 1 H: Joo. Sä sanoit tossa, että elämänlaatu on parantu kovasti, mut et se yks kysymys on vielä
- 2 se tulevaisuudensuunta ni onks se semmonen asia, et tuleeks siitä puhuttua ihmisten kanssa,
- 3 ketä sulla on tässä ympärillä vai?
- 4 N4: No siis tää on niin ku
- 5 H: Ajattelet sä sitä paljon tai?
- 6 N4: No siis tää on ainoo paikka, missä niin ku tavallaan ironisesti siis tulee kaikkee vähiten
- 7 ajateltua asiaa. Tää on niin ku semmonen paikka, missä kaikki miettii, et mitä tekee
- 8 seuraavaks. Mut sitte täällä on kaikki samanlaisessa tilanteessa ni sitte ei tuu semmosta niin
- 9 ku ku omat kaverit niillä on kaikilla niin ku eri tasosesti mutta ni ni ni niillä on niin ku elämä
- 10 sillai niin ku enemmän kondiksessa
- 11 H: Ymm
- 12 N4: ku mulla ni sitte tulee automaattisesti ajateltua sitä niin ku, että no en oo koulussa ja
- 13 näin
- .
- .
- .
- 14 N4: mutta silleen, että et niin ku ei, on niin eri niin ku elämänvaiheessa et
- 15 H: Yym
- 16 N4: ei voi samanlailla olla semmonen niin ku mitä täällä oon vertaisohjaajana
- 17 H: Yym
- 18 N4: siis niin ku ei vertainen, mutta ku oot eri elämänvaiheessa
- 19 H: Yym
- 20 N4: vähän niin ku jos jokus jollakin on kaksytkolme ja sill on lapsi ni
- 21 H: Ymm. Arki on ihan erilaista ku sitte
- 22 N4: Nii. Et et me ei sit sillai niin ku niist ei oo niin ku apua siinä, et mitä mä haluisin tehdä
- 23 H: Joo.
- 24 N4: Tai et näi. Tääl-, täällä on sillai kiva ku ei niin ku ei tarviikaan tietää sitä

Kaiken kaikkiaan suunnanetsijöiden identiteettidiskurssissa nousee esiin pyrkimys eteenpäin suuntautumisesta. Vaikka lopullinen suunta ei vielä haastatteluhetkellä ollut selvillä, kaikissa suunnan etsimistä koskevissa otteissa on tunnistettavissa jonkinasteista pyrkimystä suunnan löytymiseen ja

elämänpolun muutokseen lähemmäs yhteiskunnallisesti jaettua elämänkulkumallia ja aktiivisen kansalaisen vaatimusta. Pyrkimyksen konkretisoituminen toimeksi vaati nuorten määritelmien mukaan selkiytymistä vielä niin omissa toiveissa kuin mielenkiinnon kohteissa, mutta myös lisää voimavaroja, että pystyy vastaamaan seuraavalla yrityksellä yhteiskunnan asettamiin odotuksiin.

OTE 24. (haastattelu 3, mies)

- 1 N3: Mut sit toisaalta toivosin, et ennen ennen sitä vuotta, et voisin kuitenkin niin ku edetä
- 2 johonkin. Et ois joku semmonen suunnitelma jo ennen sitä ja voisin sit sitä lähtee
- 3 toteuttamaan. Mut ei oo selkeetä, että on pikkusen vielä auki tuo koulu, nuo jatko-opinnot,
- 4 että et missä vaiheessa ois siihen sitten voimavaroja et se ei välttämättä ihan vielä ens
- 5 syksynä oo

6.3 Ulkopuolisena joukossa

Lähtökohtaisesti tähän tutkielmaan haastatellut nuoret voidaan määrittää palvelujärjestelmän tai yhteiskunnan näkökulmasta syrjäytyneiksi tai syrjäytymisvaarassa oleviksi nuoriksi. Haastatteluista nuorista viisi tunnisti syrjäytymisen jollakin tapaa itseään tai omaa elämänkulkua määrittäväksi tekijäksi. Pääsääntöisesti syrjäytyneen määritelmä koettiin muiden heille tarjoamaksi määreeksi ja menneeseen elämään kuuluvaksi. Koska nämäkin nuoret, jotka tunnistivat syrjäytymisen jollakin tapaa omaa elämäänsä ja itseään määrittäväksi prosessiksi, määrittelivät syrjäytymisen pääsääntöisesti sosiaaliin suhteisiin ja tavallisen arjen osallisuuteen liittyväksi haasteeksi, en näe järkevänä nimittää tätä identiteettidiskurssia syrjäytyneen identiteetiksi. Nimi “syrjäytyneen identiteetti” yhdistyy liian helposti lukijan mielessä kulttuurisesti ja yhteiskunnallisesti vahvempaan syrjäytymisen määritelmään kiinnittyen työ- ja koulutusmaailman ulkopuolisuuteen. Koska nuoret itse kuvasivat syrjäytymistä nimenomaan syrjässä olemisen ja ulkopuolisuuden kokemuksen kautta nimesin tämän identiteettidiskurssin *ulkopuolisen identiteetiksi*. Näiden viiden syrjäytymisen kautta itseään ulkopuoliseksi määrittävän nuoren lisäksi yhden muun nuoren kerronnasta oli löydettävissä kokemuksia ulkopuolisuudesta, jolloin itsensä jollakin tapaa ulkopuoliseksi määritteleviä nuoria oli kuusi.

Sosiaalisten suhteiden ja pääsääntöisesti nimenomaan kaverisuhteiden puuttuminen oli merkittävä tekijä nuorten määrittäessä omaa ulkopuolisuuttaan. Kaverisuhteita toivottiin toisaalta lisää ja toisaalta kerrottiin, kuinka kaveripiirin jäsenet olivat kasvaneet erilleen. Yksin oleminen koettiin niin itselle luontaisena kuin harmillisenakin. Seuraavassa otteessa nuori kuvaa omaa tilannettaan, jossa hän on “erakoitunut”. Nuori tekee eron syrjäytymisen ja erakoitumisen välille sen perusteella, onko sosiaalisten suhteiden ulkopuolisuus ihmisen oma valinta vai tila, johon on ajautettu. Kuvatessaan itseään ulkopuolisena nuori korostaa omaa haluttomuuttaan olla muiden ihmisten parissa (rivit 1-3). Syrjäytymisen hän puolestaan määrittää ulkopuolisuudeksi, johon ihminen ajautuu, vaikka halua

ylläpitää ihmiskontakteja olisi (rivit 5-6). Näin ollen nuori ei hyväksy itselleen syrjäytyneen nuoren identiteettiä, mutta tunnistaa elämäntarinastaan vaiheen, jossa hän määrittyy ulkopuoliseksi.

OTE 25. (haastattelu 2, mies)

- 1 N2: ni mä olin vähän niin ku semmosessa erakoituneessa tilanteessa. Että ei ollu niin ku
- 2 kiinnostusta olla muiden ihmisten parissa, mut en mä sanois, että silloin oli niin kun
- 3 syrjäytynyt vaan silloin ei vaan ollu kiinnostusta siihen.
- 4 H: Ymm.
- 5 N2: Mutta mä sanosin, että syrjäytyminen on varmaan sitä, että niin ku jos siihen on itellä
- 6 niin kun halua olla muiden ihmisten kanssa, mutta ei sitten jostain syystä pysty.

Seuraava haastatteluote lähtee puolestaan liikkeelle haastateltavan nuoren itsensä antamasta määrittelystä syrjäytymiselle. Keskustelu on lähtenyt liikkeelle otteen ulkopuolelle jäävästä haastattelijan kommentista, jossa todetaan syrjäytymisen olevan paljon esillä nuorista puhuttaessa ja pyydetään nuorta kertomaan, mitä syrjäytyminen hänen mielestään on. Otteen alussa nuori määrittelee syrjäytymisen eräänlaisena irtaallaan olona “sä et oo niin ku kiinni missään” (rivi 1), vetäytymisenä “sä oot kotona” (rivi 4) ja selviytymistaisteluna “koitat vaan selvitä päivä kerrallaan” (rivi 4). Vaikka nuori ei otteen aikana selvästi nimitä itseään syrjäytyneeksi, tunnistaa hän kuitenkin haastattelijan sitä kysyessä omasta elämänkulustaan ajanjakson “varsinkin silloin välivuonna” (rivi 7), joka sopii hänen edellä antamaansa määrittelyyn syrjäytymisestä. Syrjäytymisen elämänjaksoa on nuoren kerroksen mukaan leimannut ristiriitainen kokemus kyvyttömyydestä tehdä mitään ja pystyvyyden vaatimuksista (rivi 9-10).

OTE 26. (haastattelu 4, nainen)

- 1 N4: (tauko) Syrjäytymine no nii just sitä, että sä et oo niin ku kiinni missään, et sulla ei oo
- 2 mitään turvaverkkoo.
- 3 H: Yy
- 4 N4: Ni et se menee sit siihen, että sä oot kotona ja koitat vaan selvitä päivä kerrallaan ja sä
- 5 et ees tiiä, mitä palveluita tai mahdollisuuksia olis.
- 6 H: Joo. Voidaanks sun kohalla puhua syrjäytymisestä?
- 7 N4: Aaaaa sillo, varsinki silloin välivuonna ni oli semmonen
- 8 H: Joo
- 9 N4: siis että tota ei justiisa tehny mitään eikä pystyny tekemään mitään mutta sitä ei niin ku,
- 10 mun ois silti pitäny pystyä

Myös seuraavassa otteessa haastateltava nuori tunnistaa syrjäytymisen itseään määrittäväksi tekijäksi katsoessaan omaa elämänkulkuaan taaksepäin. Syrjässä oleminen määrittyy kuitenkin selkeästi joksikin menneeksi ja ylitetyksi haasteeksi. Nuori tuo tämän selvästi esille toteamalla “et itse en välttämättä niin kun tällä hetkellä ehkä koe, että olisin syrjäytynyt” (rivit 2-3). Toisaalta nuori myös tunnistaa, että silloin kun hänen elämässään on ollut jakso, jonka hän itse tunnistaa nyt jälkeenpäin

tarkasteltuna syrjäytymisen jaksoksi, ei yhteiskunnassa vielä välttämättä ole niin voimakkaasti puhuttu syrjäytymisestä eikä tuolloin asiaa ole välttämättä tullut niin paljon myöskään ajateltua (rivit 17–19).

Tässä otteessa kiteytyy hyvin useamman nuoren kerronnassa jollakin tapaa heijastuva määritelmä syrjäytymisestä ulkopuolisuutena. Nuori kuvaa syrjäytymistä arjen typistymisenä neljän seinän sisälle: ”et neljän seinän sisällä se koti on niin ku semmonen paikka, missä tuntee, et suurin piirtein on turvassa, mut sitten taas muualla kaikki mahdolliset kontaktit ja asioitten hoitamiset on hirveen vaikeita niin kun jopa puhelimesta, kun joutuu toisten kanssa olemaan tekemisissä ja silleen, et niin kun semmoset normaalit asiat alkaa mennä hirveen vaikeeks” (rivit 22–26). Ulkopuolisuutta määrittää sosiaalisten kontaktien aiheuttama ahdistus ja paha olo, sosiaalisten suhteiden puute ja kyvyttömyys huolehtia tavallisista, arkipäiväisistä toimista. Kontaktit tavallisuutena määrittyvään kodin ulkopuoliseen maailmaan ovat typistyneet ”kontakteiksi hoitohenkilökuntaan” (rivit 3-4) ja käyneiksi kaupassa, jos nekään edes onnistuu ”tai jättää kaupassa sen takia, et ei jaksu tai tuntuu vaikeelle lähteä ylipäätään niin ku ihmisten ilmoille” (rivit 6-7). Nuorista itsestään lähtevää ulkopuolisuuden identiteetin määrittystä leimaakin voimakas, kaiken kattava ulkopuolisuus ja arjen täyttävä turvattomuuden tunne eikä ulkopuolisuus työstä tai opiskelusta saa tässä tarkastelussa juurikaan painoarvoa.

OTE 27. (haastattelu 3, mies)

- 1 N3: Hmm no ihmisillä on tietysti erilaisia ajatuksia siitä, että mikä minkälaista on normaali
- 2 arki ja normaali elämä, mut silleen, et ite en välttämättä niin kun tällä hetkellä ehkä koe, että
- 3 olisin syrjäytynyt, mutta jossain vaiheessa elämäni ni just se, että ei oo niitä kontakteja
- 4 oikeestaan mihinkään muualle kun hoitohenkilökuntaan, et jos on terapiassa ollu
- 5 H: Ymm
- 6 N3: Just se, et käy kaupassa tai jättää kaupassa sen takia, et ei jaksu tai tuntuu vaikeelle
- 7 lähtee ylipäätään niin ku ihmisten ilmoille.
- 8 H: Yymm
- 9 N3: Et jättäytyy niin kun tavallaan asioista pois sen takia, että ei pysty tai kykene
- 10 semmosista niin kun normaalista, arkisista asioista ni
- 11 H: Mmm
- 12 N3: Tai sit just se, että on ollu niin pitkään kotona tai tekemättä mitään, että on jäänyt niin
- 13 kun niitä vaihtoehtoja tai ei oo tarjota muita vaihtoehtoja kun se, et sit on kotona tai
- 14 opiskellee tai käy töissä, mutta jos ei pysty kumpaankaan
- 15 H: Ymm. Kyllä. Sanoit, että nyt tässä hetkessä sä et ajattele, että sun kohdalla voitais puhua
- 16 syrjäytymisestä. Mutta semmonen hetki on ollu joskus?
- 17 N3: Ymm kyllähän se varmaan. Et ehkä sitä ei ite oo osannu sillee ajatella tai ei ehkä, emmä
- 18 tiiä onko siitä puhuttu silloin joskus seittemän, kuus vuotta sitten vielä niin ku niin
- 19 voimakkaasti
- 20 H: Yym paljon mahdollista
- 21 N3: Et ehkä sitä ei oo ajateltu silleen, että et se ois niin kun niin omakohtasta, mut sit kun

- 22 jälkeenpäin kattoo, minkälaista se elämä on ollut ni kyllähän se aika semmosta niin ku et
23 neljän seinän sisällä se koti on niin ku semmonen paikka, missä tuntee, et suurin piirtein on
24 turvassa, mut sitten taas muualla kaikki mahdolliset kontaktit ja asioitten hoitamiset on
25 hirveen vaikeita niin kun jopa puhelimessa, kun joutuu toisten kanssa olemaan tekemisissä
26 ja silleen, et niin kun semmoset normaalit asiat alkaa mennä hirveen vaikeeks.
27 H: Ymm
28 N3: Et on hirveen vaikee hoitaa asioita ja näin.
29 H: Ymm
30 N3: Et semmosia tilanteita on ollut joskus, et varmaan niin kun siellä vois varmaan hyvinkin
31 puhua, et on ollut.

Toisaalta nuorten tunnistessa syrjäytymisen kautta määrittyvän ulkopuolisuuden identiteetin muiden heille tarjoamana identiteettinä tulee myös työn ja koulutuksen ulkopuolisuus näkyväksi ja merkitykselliseksi tekijäksi. Alla olevassa haastatteluottessa nuori toteaa saaneensa muilta “syrjäytyneen leiman” (rivit 7-8). Ennen kyseistä otetta haastattelussa on keskusteltu yhteiskunnasta tulevasta aktiivisen kansalaisen vaateesta - kyvystä elättää itsensä ja osallistua työelämään ja siitä, kuinka nuori kokee sen kohdistuvan itseensä. Nuoren kertoman perusteella syrjäytyminen rinnastuu kykenemättömyyteen ja starttipajatoimintaan osallistumisesta kertominen synnyttää tietynlaisen selontekovelvollisuuden suhteessa omaan työelämäosallisuuteen (rivit 8-10). Syrjäytyminen määrittyy selvästi työn ja koulutuksen ulkopuolisuutena ja työhön tai koulutukseen osallistuminen normalisoituneena ja odotusten mukaisena toimintana haastatellun nuoren ikäisille kansalaisille. Tunnistaessaan tämän hänelle tarjotun syrjäytyneen leiman nuori rakentaa itselleen muiden silmissä positiiivista identiteettiä tuomalla esiin niin oman pettymyksensä kuin uskonsa siihen, että hän on etenevässä kohti hänelle yhteiskunnallisesti osoitettuja odotuksia: “kyllähän se harmittaa siis koska toivosin, et ite oisin myös ehkä semmosessa pisteessä et mun mielestä se ois kivaa niinkun - - - mutta tota niin kun sanoin niin kyl mä vielä opiskelen ja pääsen siihen pisteeseen vielä myös” (rivit 2-5). Välttääkseen muiden silmissä syrjäytyneen tai ehkä tarkemminkin omasta syystä syrjäytyneen nuoren leiman, nuori tuo esille tarvetta selittää omaa elämänpolkuaan ja nykyistä elämäntilannetta edeltäneitä vaiheita, jotta kuulija voisi ymmärtää hänen tilannettaan paremmin. Selonteon myötä nuori pystyisi säilyttämään kasvonsa toisen silmissä ja välttämään itselle tarjotun kulttuurisesti negatiivisen identiteettimääritelmän. Nuori kuitenkin tuo kerronnassaan esille, ettei selontekovelvollisuuden vastaaminen aina kuitenkaan johda toivottuun lopputulokseen eikä epätoivotulta lopputulokselta voi aina välttyä (rivit 13–15).

OTE 28. (haastattelu 1, nainen)

- 1 H: Minkälaisia ajatuksia tai tunteita se herättää sussa? Pitääks sun puolustaa ittees tai?
2 N1: No en mä tiä. No siis kyllähän se harmittaa siis koska toivosin, et ite oisin myös ehkä
3 semmosessa pisteessä et mun mielestä se ois kivaa niinkun (naurahten). Et ei ois
4 semmonen tietynlainen leima, mutta tota niin kun sanoin niin kyl mä vielä opiskelen ja

- 5 pääsen siihen pisteeseen vielä myös.
6 H: Minkälainen leima sulla on sun mielestä?
7 N1: Siis mulla on semmonen leima, et oon muitten ihmisten silmissä ehkä koen että oon
8 jotenkin syrjäytynyt tai sitten niin kun kykenemätön vaan niin kun sitten. Just jos vaikka
9 jollekin kertoo, että käy starttipajalla, jollekin uuelle ihmiselle niin sehän heti kysyy, että et
10 sä opiskele tai et sä eiks sulla oo ammattia et sä oo saanu töitä. Et sitten on aina hankala
11 rueta siinä selittämään et mitä on tapahtunu ja mitä on tehny ja miks ei oo pystyny tekemään
12 H: Koet sä et se on sun velvollisuus selittää siinä tilanteessa et miksi
13 N1: No mä pyrin selittämään, mut joskus on vaan helpompi välttää semmosia tilanteita et
14 ihmiset ei tuu kysymään, koska se on inhottavaa selittää, koska tietää et siltikään ei ihmiset
15 aina ymmärrä eikä aina tarviikaan ymmärtää

6.4 Passiivinen laiskuri

Edellä käsiteltäessä ulkopuolisuuden identiteettiä tuli näkyväksi se, kuinka nuoret kokevat syrjäytyneen leiman olevan jotakin, joka kohdistuu heihin ja määrittää heitä yhteiskunnan ja muiden ihmisten silmissä. Tämä ulkopuolelta tarjottu syrjäytyneen leima liittyi selkeästi työn ja koulutuksen ulkopuolisuuteen, mutta nuoret tunnistivat heihin kohdistuvan muiden suunnalta myös huomattavasti henkilökohtaisempaa, heitä yksilöinä arvostelevaa määrittelyä. Puhuessaan tästä muiden toimesta tapahtuvasta määrittelystä nuoret rakentavat identiteettidiskurssin, jonka olen nimennyt *passiivisen laiskurin identiteetiksi*.

Passiivisen laiskurin identiteettiä kuvaa lähtökohtaisesti kaksi määrettä: tekemättömyys ja erilaisten etuuksien varassa eläminen. Nuoret kuvasivat tällaisen itsensä määrittelyn tavan tulevan yleisesti yhteiskunnasta. Kaiken kaikkiaan passiivisen laiskurin identiteettiin luokiteltavaa kerrontaa oli löydettävissä kuuden nuoren haastatteluista. Näistä nuorista kaksi poikkesi muista tuomalla esiin läheisten heihin kohdistamaa negatiivista määrittelyä, kun muut nuoret näkivät läheiset omaa positiivista identiteettimäärittelyä tukevina ja negatiivisuuden olevan yleisemmin yhteiskunnasta kumpuaavaa. Passiivisen laiskuuruuden nähtiin nuorten mielestä olevan myös jotakin, joka voitiin yleistää koskemaan kaikkia starttipajanuoria:

OTE 29. (haastattelu 3, mies)

- 1 H: Aivan. Minkä tai minkä takia sun mielestä startille tullaan noin niin kun yleisesti tai ketä
2 startilla käy?
3 N3: Ymm. Varmaan, jos kysyttäs semmosilta ihmisiltä, jotka ei tiä minkälainen se on niin
4 siellä varmaan kävis semmoset ihmiset, jotka ei halua tehdä mittään, et ne vaan kävis siellä
5 laiskottelemassa. Mutta siis mitä nyt ite mietin niin nimenommaan just semmoset ihmiset,
6 jotka haluais tehdä jotakin, mutta ei vielä tiä, että mitä tai sitten, että. Tai emmä tiä, se on
7 vaan aika hyvä hyvä alusta lähtee tekemään jotakin. Ihan nimikin kertoo, että tavallaan niin
8 ku just startata sitten johonkin asiaan

Kyseisessä otteessa voidaan nähdä nuoren pyrkivän säilyttämään starttipajanuorten kasvojen ohella myös näitä nuoria negatiivisesti määrittävien anonyymien kanssaeläjien kasvot toteamalla, että ajatus laiskuudesta ja haluttomuudesta tehdä mitään kumpuaa siitä, ettei tiedetä, millaisesta paikasta starttipajassa on kyse (rivit 3-4). Nuori ei näin ollen hyökkää itseensä ja muihin vertaisiinsa kohdistuvaa kritiikkiä vastaan, vaan pyrkii selittämään järjellä sen, mistä tällainen määrittely voisi johtua. Peilaamalla omiin kokemuksiinsa ja omaan ajatteluunsa nuori haastaa tätä tarjottua laiskurin identiteettiä kertomalla halusta tehdä jotakin ja suunnan valinnan vaikeudesta. Starttipaja määrittyy “alus- tana lähteä tekemään jotakin” (rivi 7) ja nuoret starttipajalla suunnanetsijöiksi (rivit 5-6), joiden identiteettidiskurssia käsiteltiin tarkemmin edellä. Nuori tuo näin itseä ja muita nuoria esiin aktiivi- sina toimijoina.

Kolme nuorista käytti itseään määrittävässä puheessa termiä “pummi” tai “sossupummi”, joiden näin nuorten antamien määrittelyjen perusteella sisältyvän laajempaan passiivisen laiskurin identi- teettiin. Sossupummi määrittyi nuorten puheissa tukien varassa eläväksi, ei-veronmaksajaksi, työt- tömäksi, kouluttautumattomaksi, hyödyttömäksi ja alempiarvoiseksi ja piti näin ollen sisällään sa- mankaltaisia ominaisuuksia, mitä muut kolme nuorta myös tunnistivat ja toivat esiin nimeämättä itseään kuitenkin pummiksi. Kaikkein äärimmillään sossupummi yhdistettiin pohdintaan oman elämän tarkoituksesta, kuten alla olevassa haastatteluotteessa (rivit 3-5). Sen lisäksi, että “sossu- pummi” ei noudata yhteiskunnan pelisääntöjä eikä täytä yhteisesti jaettuja normeja, nuoren kerron- nan mukaan “sossupummilta” puuttuu myös asennetta ja hänen elämänsä on helppoa (rivit 14–15).

OTE 30. (haastattelu 6, mies)

- 1 N6: No yks haaste nyt tännää on varmaan, tämä sopimukset tehty, nii varmaan siinä on
- 2 haaste siinä arjessa ni periaatteessa tänne tuleminen ja. Oikeestaan siinä se varmaan ainoot
- 3 haasteet on, että mun elämähän on silleen aika helppoo ja mä ehkä ite ajattelen sen välillä
- 4 sillä tavallakkin niin ku niin ku tai silleen niin ku mä periaatteessa mietin niin ku, että onko
- 5 mun elämällä tarkotusta niin ku ollenkaan. Että niin kun mä nyt oon vähän tämmönen
- 6 sossupummi tai tälleen ni mul-. Mä en oikein ymmärrä sitä öö tilannetta siinä, että niin kun
- 7 et mulle tulee vähän semmonen niin ku olo, että mä oon niin ku alempi niin ku tietyllä
- 8 tavalla ihmisarvossa tai jotenki tälleen ku mulla ei niin ku oo töitä tai silleen niin kun. Et mä
- 9 niin ku oon alempana ku esimerkiks niin ku jotkut työntekijät tai tälleen näin. Että niin ku
- 10 totaa mut niin ku eihän kaikkien elämä mene silleen ku pitäs tai
- 11 H: Yym
- 12 N6: sääntöjen mukkaan.
- 13 H: Mistä se tulee se ajatus, että sä olisit jotenki alempiarvonen?
- 14 N6: No ei oo käyny kouluja tai mittään. Ja sitten kun ei oo välttämättä sitä asennettakaan
- 15 niin paljoo, ni se sitten ni tota jollain tavalla jollain tavalla se tulee sieltä

Yllä olevassa haastatteluotteessa esiintyvä nuori kutsui itseään haastattelun aikana myös elämänskoululaiseksi. Nuori kertoi veljen nimittäneen häntä näin ja nuori vertasikin itseään haastattelussa veljeensä, joka nuoren kertoman mukaan käy työssä, saa palkkaa ja suhtautuu työhön itsensä elättämisen velvollisuuden kautta. Alla olevasta haastatteluotteesta käy ilmi, kuinka sossupummi on nuoren mukaan “netissä leijuva sana”, joka koskee “vähän tämmösiä elämänskoululaisia, että ei välttämättä oo mittään koulutusta tai tälle” (rivit 3-5). Vaikka nuori aiemmin haastattelussa määritteli itsensä sossupummiksi asenteen ja elämän tarkoituksen puuttumisen sekä koulutuksen ja työn ulkopuolisuuden vuoksi, pyrkii hän tässä otteessa haastamaan tuon nyt ulkoapäin tarjottuna näyttäytyvän määrittelyn. Nuori tuo esiin, että hän ei ”itse allekirjoita” (rivi 7) annettua sossupummin määritelmää, vaikka viittaakin sanavalinnalla “tämmösiä elämänskoululaisia” (rivi 4) siihen, että hän itse lukeutuu samaan ryhmään muiden elämänskoululaisten ja sossupummien kanssa.

Nuori ei hyväksy sitä, että muut tulkitsevat hänen tämän hetkisen elämäntilanteen johtuvan hänen omasta toiminnastaan. Nuori on kuvannut aiemmin haastattelussa kokemuksiaan koulukiusatuksi tulemisesta ja nyt pyrkiessään haastamaan hänelle ulkoapäin määrittyvää negatiivista identiteettiä hän tuo asian uudelleen esiin: “Mä niin kun vähän meen siihen kiusaamisenkin piikkiin ja silleen, että se ei oo välttämättä, et se ei välttämättä oo niin kun mun vika, että niin kun mää oon tässä tilanteessa” (rivi 10–12). Tarkasteltaessa nuoren haastattelua kokonaisuutena nouseekin nuoren itselleen antamien tai hyväksymien identiteettien ristiriitaisuus esiin. Toisaalta nuori nimitti itse itseään sossupummiksi liittäen siihen hyvin laajasti negatiivissävytteisiä ominaisuuksia ja piirteitä, mutta määritelmän tullessa ulkopuolelta pyrkii nuori puolestaan kiistämään sen ja pitämään yllä positiivista minäkuva perustelemalla omaa elämäntilannettaan hänestä riippumattomilla tekijöillä tai aiemmilla kokemuksilla “se ei välttämättä oo niin kun mun vika, että niin kun mää oon tässä tilanteessa --- Että se niin kun tuntuu, että se on monen muuttujan summa tai silleen” (rivit 11-12, 14).

OTE 31. (haastattelu 6, mies)

- 1 H: Joo. Mitä sinä siitä ajattelet, että se tulee, ilmeisesti se sossupummiajatus jostain
- 2 kumpuaa?
- 3 N6: Se nyt on semmonen periaatteessa netissä leijuva semmonen sana periaatteessa kaikesta,
- 4 mitkä nyt on vähän tämmösiä elämänskoululaisia, että ei välttämättä oo mittään koulutusta tai
- 5 tälle
- 6 H: Ymm
- 7 N6: Mutta mää ite mä en silleen henkilökohtaisesti sitä silleen niin kun hirveesti allekirjota,
- 8 että
- 9 H: Yy
- 10 N6: Mä niin kun vähän meen siihen kiusaamisenkin piikkiin ja silleen, että se ei oo
- 11 välttämättä, et se ei välttämättä oo niin kun mun vika, että niin kun mää oon tässä
- 12 tilanteessa.

13 H: Yym

14 N6: Että se niin kun tuntuu, että se on monen muuttujan summa tai silleen.

Pääsääntöisesti passiivisen laiskurin identiteetti oli identiteetti, jonka nuoret tunnistivat tarjoutuvan heille jostakin ulkopuolelta ja yleisesti yhteiskunnasta. Vaikka nuoret tunnistivat täyttävänsä joitakin "sossupummin" tai yleisesti toimeettoman kriteereitä, pyrkivät nuoret haastamaan heille ulkopuolelta tarjoutuvaa identiteettiä. Yksinkertaisimmillaan positiivista identiteettiä pyrittiin pitämään yllä tuomalla esiin oma pyrkimys päästä eteenpäin ja muuttaa omaa tilannettaan parempaan.

OTE 32. (haastattelu 8, mies)

1 N8: Hmmm no joo, että oonhan mä välillä miettiny sitä, että minäkin oon vaan tämmönen
2 sossupummi ja mitäköhän ne ihmiset aattelis, jos ne sais tietää mutta mä aattelen, että ite
3 oon ainakin kiitollinen siitä ja toivon, että itekin joskus pääsisin veronmaksajaksi
4 (naurahtaa)

5 H: Nii (nauraa)

6 N8: Tai siis se on hyvä, että ihminen haluaa kuitenkin parantaa sitä tilannetta.

Oman aktiivisuuden ja nykyiseen elämäntilanteeseen liittyvän yrityksen ohella nuoret pyrkivät selittämään omaa tilannettaan kuvaamalla elämää toimintakykyyn vaikuttavan sairauden kautta. Sairastuminen ja sitä kautta rakentuva uupuneen sairastajan identiteetti asetettiin vastakkain passiivisen laiskurin identiteetin kanssa. Sairaus loi nuorille hyväksyttävän syyn sille, miksi he eivät ole pystyneet vastaamaan yhteiskunnan heihin kohdistamiin odotuksiin ja näin ollen haastoi muiden silmissä näyttäytyvän passiivisuuden. Alla oleva haastatteluote tuo tämän vastakkainasettelun selkeimmin esiin. Kyseinen ote on kuitenkin siinä mielessä poikkeuksellinen, että nuorelle negatiivisena näyttäytyvä passiivisen laiskurin identiteetti asetetaan hänelle läheisen eli isän toimesta.

OTE 33.(haastattelu 4, nainen)

1 H: Isä ei ymmärrä masennusta, mitä se tai tiiät sä mitä isä ajattelee siitä, et sulla on jäänyt
2 koulu kesken tai?

3 N4: Sen mielestä mä oon laiska.

4 H: Nii et se menee siihen samaan

5 N4: Joo että tota

6 H: kategoriaan.

7 N4: mä yritän olla vaan sossupummi niin ku mun äiti

8 H: Okei

9 N4: tai näin. Ni se on just se ei oikeesti vaan ymmärrä sitä. Et tota sit ku mä mä mä oon

10 yrittäny selittää sille, että mimmosta se on tai mimmosta semmonen on, että ei pääse niin ku
11 sängystä ylös

12 H: Ymm

13 N4: Mutta se vastas mulle siihen sillai, että kyllä, kyllä hänelläkin on joskus semmosia

14 aamuja, että hän ei halua nousta ylös, mutta kyllähän hän nousee koska hänen on pakko

15 mennä töihin.

16 H: Ymm

17 N4: Et se on selkeesti semmonen, et se ei vaan selkeesti ymmärrä sitä.

Seuraavassa otteessa haastateltava nuori kuvaa sitä, kuinka muut hänelle vieraat ihmiset ovat häntä määrittäneet ja voivat mahdollisesti edelleen määrittää tekemättömyyden ja tukien varassa elämisen kautta. Nuori haastaa tätä passiiviseksi laiskuriksi määrittelyä useilla erilaisilla keinoilla ja pyrkii näin säästämään kasvonsa ja pitämään yllä positiivista kuvaa itsestään. Nuori toteaa tällaisen itseen kohdistuvan määrittelyn aiheuttavan negatiivisia tunteita “pelottaa tai ahistaa” (rivi 23) ja “painaa alaspäin itseluottamusta ja itsekunnioitustakin” (rivit 5, 7). Lisäksi nuori korostaa oman pyrkimyksen ja aktiivisuuden merkitystä. Nuori kertoo, kuinka hänen lähellään on ihmisiä, jotka “tietää ja näkkee”, että hänen tilanteensa on kehittynyt parempaan ja että hän ei “ite aktiivisesti hae semmosta elämäntappaa”, jossa jäätäisiin kotiin ja toimeettomaksi (rivit 9-11). Oma pyrkimys on näin ollen jotakin, jonka olemassaolon myös muut ulkopuoliset nuoren itsensä lisäksi voivat todistaa. Tämä pyrkimys liitetään nuoren kerronnassa vielä aiempaan sairastumisen kerrontaan ja nostetaan esille se, että tämän hetkinen tilanne ei ole oma valinta, vaan sairauden aiheuttama seuraus: “Et siinä vaiheessa, kun ei ite kykene niille asioille tekemään mittään, ni sit se on vaan niin se vaan mennee ja ei voi mittään” (rivit 15–16). Vielä korostaakseen tätä omaa positiivista toimintaansa nuori vertaa itseään tuttavaan, jonka tietää elävän myös häneen kohdistetun ennakko-oletuksen mukaisesti jääden kotiin ja tukien varaan omasta halustaan (rivit 16–17, 19–21).

OTE 34. (haastattelu 3, mies)

1 N3: --- et joillain on ollu vähän semmonen asenne, että just se vähän niin ku se, et ai jaa, että
2 et tee mittään.

3 H: Mm

4 N3: Et päivät istut sohvalla ja näin. Jos- joista taas sitten tullee itelle se semmonen niin ku,
5 et se vähän niin kun painaa alaspäin sitä

6 H: Ymm

7 N3: itseluottamusta ja itsekunnioitustakin ehkä.

8 H: Yym

9 N3: Et sit kun on just semmosia ihmisiä ympärillä, jotka tietää ja näkkee sen, että sitä ihan
10 oikeesti kehitystä on tapahtunu ja myös se, että mä en niin ku ite aktiivisesti hae semmosta
11 elämäntappaa, et mä niin kun oisin vaan kotona enkä tee mittään

12 H: Ymm

13 N3: ja nautin siitä hirveesti ja et oon kuntoutustuella, ku saa vähän enemmän rahhaa ja onpa
14 kiva silleen niin ku, et jotenkii, et kunnioittaa sitä ja arvostaa sitä, että mitä on niin ku tehny

.

.

.

15 N3: Et siinä vaiheessa, kun ei ite kykene niille asioille tekemään mittään, ni sit se on vaan

- 16 niin se vaan mennee ja ei voi mittään. Et sitten valitettavasti on niitäkin, jotka jotka istuu
17 sitten mieluummin kotona, vaikka ei tai että vois tehdä jotakii.
18 H: Yym
19 N3: Tai silleen, sen takia pystyn sanomaan, koska itelläni on lähipiirissä ollu semmonen
20 ihminen, joka on ihan suoraan sanonu, että jos vaan pystyy saamaan vähän enemmän rahhaa
21 niin ku silleen keinottelemalla ton kuntoutustuen takia ni että tekkee sen sitten.
22 H: Ymm
23 N3: Niin niin jotenkin semmonen, et jollain tavalla pelottaa tai ahistaa se, et jos ihmiset
24 ajattellee niin ku kaikista silleen et.

Kaiken kaikkiaan nuorten kerronnassa rakentuva passiivisen laiskurin identiteetti oli negatiivisävytteinen ja jotakin, jota pyrittiin haastamaan ja vastustamaan monin eri tavoin. Kukaan nuorista ei halunnut määrittää itse itseään tähän identiteettilokeroon, mutta pohtiessaan sitä, millaisena oma minä ja elämäntilanne näyttäytyy muiden kanssaihmissen silmissä he tunnistivat heihin kohdistuvan tällaista määrittelyä. Lähtökohtaisesti läheiset ihmissuhteet nähtiin positiivista minäkuvaa tukevinä, mutta kahden nuoren kertoman perusteella myös läheiset pystyivät kyseenalaistamaan nuorten positiivisen toimijuuden ja pyrkimyksen muutokseen.

6.5 Aikuisuus vastuullisuutena

Kaikki yhdeksän nuorta osallistuivat haastatteluissaan pohdintaan aikuisuudesta ja siihen liitetystä ominaisuuksista. Ainoastaan neljä haastatelluista nuorista määritti kerronnassaan itselleen *vastuullisen aikuisen identiteetin*. Muut nuoret kuvasivat itseään jollakin tapaa *huolettoman nuoren identiteetillä*, joka määrittyi keskeneräisyyden, vastuuttomuuden ja huolettomuuden kautta. Näiden nuorten haastatteluissa jo aikuisuuden määrittely itsessään näyttäytyi haastavana - aikuisuutta kuvaavia tekijöitä ikävuosia laajemmin oli vaikea löytää ja aikuisuudelle asetetut kriteerit kuvautuivat vaikeasti saavutettavina. Näiden nuorten kerronnassa aikuisuutta määrittivät iän lisäksi sellaiset tekijät kuin oma koti ja vakituinen työ. Yleisesti ottaen niin itsensä vastuullisiksi aikuisiksi kuin huolettomiksi nuoriksi määrittävät nuoret näkivät vakauden aikuisuutta kuvaavana tekijänä. Itsensä vielä huolettomiksi nuoriksi määrittävät kokivat aikuisuuden olevan jotakin kaukaista ja osan mielestä jopa pelottavaa ja jossain määrin negatiivista:

OTE 35. (haastattelu 5, nainen)

- 1 H: Joo. Onks se aikuistuminen tai aikuisena oleminen, onks siinä joku ero siihen nuoreen tai
2 mitä sä sanoit, et sä oot vielä?
3 N5: On se mulle tolleen, ku ei oo niin ku muut ku on opiskellu ja käy töissä ja kaikkee ja
4 sitten ite on, että ei tee mitään tommosta ni sitte, että jos on aikuinen eikä nuori, ni se on
5 jotenki pahempi asia aikuisena kun sillai, että on nuori
6 H: Et nyt on vielä niin ku lupa miettiä, et mitä tekee.
7 N5: Niih kyllä

Yllä olevan haastatteluotteen perusteella aiemmin käsitellyn suunnanetsijän identiteetin voisi nähdä olevan jotakin, joka kuuluu yhteen huolettoman nuoren identiteetin kanssa. Yllä olevassa otteessa nuori toteaa koulutuksen puutteen ja työttömyyden olevan jollakin tapaa pahempi asia aikuiseksi määrittäville. Tästä toteamuksesta haastatteli ja puolestaan tekee johtopäätöksen, että nuori viittaa tällä kulttuurisesti jaettuun ja hyväksyttyyn käsitykseen nuoruudesta oman suunnan etsimisen elämänsä aikana toteamalla “nyt on vielä niin ku lupa miettiä, et mitä tekee” (rivi 6) ja kyseinen nuori näyttää hyväksyvän tämän ehdotetun tulkinnan (rivi 7). Tarkasteltaessa aineistoa kaikkien haastattelujen nuorten osalta ei tulkinta näyttäydä kuitenkaan näin yksinkertaisena. Osa nuorista, jotka kuva- si haasteita oman suunnan löytämisessä, pystyi näkemään itsensä kuitenkin myös vastuullisina ai- kuisina. Osa näistä nuorista noudatti tätä kulttuurisesti jaettua käsitystä nuoruudesta etsimisen aika- na ja määritti myös oman suunnanetsijän identiteettinsä menneeseen ja vastuullisen aikuisen identi- teetin elämäntilanteeseen, jossa ratkaisuja ja päätöksiä oman suunnan löytymiseksi oli jo tehty. It- sensä määrittäminen vastuulliseksi aikuiseksi ei kuitenkaan tarkoittanut valmiiksi tulemista, vaan enemmänkin kykyä ottaa vastuuta omasta elämästä määrittämällä itse oman elämän suuntaa:

OTE 36. (haastattelu 3, mies)

- 1 N3: olemaan. Et jos mietti, millonka minä oon ensimmäisiä kertoja ehkä jossain vaiheessa
- 2 niin kun, et on pystynyt olemaan asioista vastuussa ja tekemään jotakin ni niin kun oman
- 3 elämän kautta semmosta edistävää ni ehkä siinä vaiheessa ku oon, oon ensimmäisen kerran
- 4 päässy opiskelemaan silleen, että ja oon ehkä myös niin kun todennut sen, että ei se oo
- 5 helppoo ja silleen niin ku niitä kaikkee jotenkin. En tiä ehkä siinä vaiheessa on ollu
- 6 semmonen, että on ymmärtänyt, että ne asiat, mitkä on niin kun hirmu itsestäänselviä, et
- 7 mitä sitten tehhään kun ollaan tietyn ikäisiä ja näin
- 8 H: Yymm
- 9 N3: ja itekkin on ajatellu, että no että, kuhan pääsee opiskelemaan ja muuta ni sitten kaikki
- 10 vuorokausirytytmit ja muut mennee paremmin ja on helppoo ja sitten, että kohta on sitten
- 11 ammatti ja hirmu silleen aatellu, että no nii tästä lähtee
- 12 H: Yym
- 13 N3: ja sitten on tajunnu, ettei se niin helppoo ookaan ja jotenkin silleen. Mä oon varmaan
- 14 ehkä ollu ensimmäisen kerran aikuinen sillon 2009 (naurahtaa), en tiä.
- 15 H: (naurahtaa) Joo
- 16 N3: Jos sitä nyt voi ajatella mitenkään tuolleen, että
- 17 H: Yym. Mut et sillon teit semmosen elämää eteenpäin vievän ratkasun.
- 18 N3: Yym. Vaikka en ehkä siihen välttämättä ollu niin valmis, mut että niin kun ajattelin
- 19 oikeesti ommaa tulevaisuutta ja mietin sitä, että et jotakin niin kun haluan
- 20 H: Joo
- 21 N3: tehä ja tiesin, mitä haluan tehdä.

Suunnanetsijän identiteetin ja vastuullisen aikuisen identiteetin ei nuorten haastattelujen perusteella tarvitse kuitenkaan välttämättä muodostaa jatkumoa, vaan ne voivat olla saman ihmisen itselle mää- rittämiä identiteettejä, jotka aktivoituvat erilaisissa keskustelukonteksteissa ja erilaisia elämän osa-

alueita käsiteltäessä. Suunnanetsiminen liittyi pääsääntöisesti opiskelu- ja työelämään. Vastuullisen aikuisuuden määritelmät aktivoituivat kuitenkin laajemmin oman toiminnan vastuullisuutta koskevissa pohdintoissa sekä suhteessa arjen toimintakykyyn. Aikuisuus määrittyi laskuista, omasta taloudellisesta selviytymisestä ja asumisesta huolehtimisena. Tiivistetysti aikuisuus oli nuorten mielestä omista asioista huolehtimista ja omillaan pärjäämistä:

OTE 37. (haastattelu 7, nainen)

- 1 N7: Mmm no kyllä nyt jos miettii ommaa tilannetta niin kyllä minä koen olevani aikuinen.
- 2 Kuitenkin huolehin omista asioistani ja silleen.
- 3 H: Ymm. Nii et se, pittää omat asiansa, osaa hoitaa ne ja
- 4 N7: Nii.
- 5 H: Jhoo
- 6 N7: Tietysti joillain on se, ettei pysty mutta
- 7 H: Ymm
- 8 N7: Niin ku ite koen, et se on mulle tai et niin kun vaikka ois ollu miten hankalaa ni on aina
- 9 saanu niin ku omat asuntoasiat hoiettua ja tälleen

Ero aikuisuuden ja nuoruuden välillä nähtiin rakentuvan myös itsetutkiskelun ja oman rajallisuuden tunnustamisen kautta. Alla olevassa otteessa esiintyy nuoren itselleen antama määritelmä ”hukassa oleva aikuinen” (rivi 10). Tämä määritelmä kiteyttää hyvin sen, kuinka suunnanetsijän ja vastuullisen aikuisen identiteetit voivat aktivoitua saman nuoren puheissa olematta kuitenkaan ristiriidassa keskenään. Alla olevasta otteesta käy ilmi, kuinka nuori määrittää aikuisuuden kykynä tunnistaa oman rajallisuutensa ja avun tarpeensa (rivit 1-2, 4). Määritelmä ”hukassa oleva aikuinen” ei näin ollen vie häneltä mahdollisuutta tunnistaa itsensä ja tulla tunnistetuksi vastuullisena aikuisena vain sen vuoksi, että hänen elämänpolkunsa koulun ja työn suhteen on ollut karikkeisempi kuin kulttuurisesti jaettu virtaviivaisen elämänpolun malli, koska nuori on kyennyt toimimaan vastuullisesti ja pyytämään apua sitä tarvitessaan.

OTE 38. (haastattelu 4, nainen)

- 1 N4: Aikuinen on sit semmonen, et se osaa niin ku siis osaa pyytää apua ja tietää, mitä se
- 2 osaa.
- 3 H: Joo
- 4 N4: Tietää paremmin niin ku nää omat rajansa.
- 5 H: Joo.
- 6 N4: Joo. Ja on itsenäinen
- 7 H: No mites sä ittees suhteutat siihen, missä mennään?
- 8 N4: E-, no aikuisena mä siis itteni sillai näen
- 9 H: Nii kyllä
- 10 N4: Että aikuinen mä oon, mutta semmonen niin ku vielä hieman hukassa oleva aikuinen.
- 11 H: Ymm. Mut et sä oot osannu pyytää sitä apua, ku sä sanoit, että aikuinen ymmärtää

- 12 millonka tarttee itte
13 N4: Nii
14 H: apua.
15 N4: Nii. Nii, tietää just että mihin kykenee. Ja sit nuori on semmonen, että et saattaa luulla,
16 että hänen pitää sillai niin ku selvitä kaikesta ite

Vastuullinen aikuisuus oli nuorten puheissa toisaalta jotakin, jota jännitettiin, ehkä jopa pelättiin, mutta josta oltiin myös ylpeitä silloin, kun se koettiin saavutetuksi. Vastuullisuus ja keskeneräisyys ihmisenä eivät olleet nuorten puheissa toisensa poissulkevia tekijöitä. Vaikka aikuisuuden saavuttamisesta ja vastuulliseksi aikuiseksi määrittymisestä oltiin ylpeitä, nähtiin aikuisuuteen liittyvän myös piirteitä, joita haluttiin välttää:

OTE 39. (haastattelu 1, nainen)

- 1 H: Yym. Mutta sanoit, että et oo ihan varma, ootko ite vielä aikuinen.
2 N1: Kyllä siis jotenkin tietyllä tappaa olen, mutta sitten tulee kauheen vanha olo sanasta
3 aikuinen et se siis jotenkin silleen, että kun en mä miellä itteeni silleen. En mä oikein osaa
4 selittää. Tai että kun en mä ainakaan halua olla koskaan semmonen tylsä aikuinen, et haluan
5 säilyttää aina semmosen ripauksen lapsenomaisuutta, että asiat on silti aina hauskoja
6 (nauraa)
7 H: Mm, aivan. Sellanen lapsen vapaus tai semmonen
8 N1: Niin tai semmonen ehkä vilpittömyys ja ilo pieniinkin asioihin. Mun mielest se on
9 semmonen taito et se ois hyvä olla ihmisellä, että joka päivä ei joku tuu ja osta sulle
10 timanttisormusta, että ihan kiva osata iloita silleen pienistäkin jutuista

7 Johtopäätökset

Aloittaessani tätä pro gradu -tutkielmaa asetin itselleni tavoitteeksi nuorten äänen kuuluvaksi tekemisen osana tätä prosessia. Ajan myötä tavoite tarkentui pyrkimykseksi tuoda esille se, kuinka starttipajatoimintaan osallistuvat, yhteiskunnallisesti syrjäytymisriskissä oleviksi määrittyvät nuoret itse identiteettiään määrittävät, ja kuinka nämä identiteetit ovat suhteessa yhteiskunnallisesti voimakkaisiin diskursseihin. Analysin avulla keräämästäni haastatteluaineistosta nousi esiin seitsemän erilaista identiteetdiskurssia, jotka kaikki olivat jollakin tapaa suhteessa syrjäytymisen tai yksilön vastuun diskursseihin tai kulttuurisesti jaettuun käsitykseen elämäkulusta ja aikuisuudesta. Nämä identiteetdiskurssit on koottu vielä alla olevaan taulukkoon 1, jossa tuodaan tiivistetysti kuhunkin identiteetdiskurssiin liittyvät kuvaavat ominaisuudet sekä se mitä kyseisen identiteetdiskurssin kautta saatiin tai pyrittiin saamaan aikaiseksi.

Taulukko 1. Nuorten puheessa rakentuneet identiteetdiskurssit

Identiteetdiskurssi:	Kuvaavat ominaisuudet:	Esiin tulleita funktioita ja seurauksia:
Uupunut sairastaja	voimattomuus, jaksamattomuus, toimintakyvyn vajeet, elämänpiirin kavennuminen, kiinnittyminen menneeseen	elämäkulun poikkeavuuden ja yksilöllisyyden selittäminen erityisesti suhteessa koulutukseen → kasvojen säilyttäminen, yksilön vastuun diskurssin ja kulttuurisesti jaetun elämäkulkukäsityksen haastaminen
Toiveikas kuntoutuja	tulevaisuuteen suuntaava orientaatio, tavoitteellisuus, aktiivinen toimijuus, kohentunut toimintakyky, kyvykkyys, kiinnittyminen nykyisyyteen ja tulevaisuuteen, tyytyväisyys	ulkoapäin asettuvan sairastajan identiteetin haastaminen, positiivinen asemoituminen suhteessa yhteiskunnan asettamiin tavoitteisiin ja odotuksiin
Suunnanetsijä	ammatinvalinnan keskeneräisyys ja merkityksellisyys, itsensä toteuttaminen, motivaatio	elämäkulun yksilöllisyyden selittäminen, suoraviivaisen elämäkulkukäsityksen haastaminen, vastuullisen toimijuuden ylläpitäminen
Ulkopuolinen	sosiaalisten suhteiden ja arjen osallisuuden ulkopuolisuus, kyvyttömyyden ja pystyvyyden vaatimusten ristiriita, arjen turvattomuus, kiinnittyminen menneeseen	syrjäytyneen leiman vastustaminen sen tarjoutuessa ulkoapäin
Passiivinen laiskuri	ulkoapäin tarjottu, tekemättömyys, etuuskien varassa eläminen, hyödyttömyys, alempiarvoisuus	tämän identiteetdiskurssin haastaminen ja hylkääminen uupuneen sairastajan ja suunnanetsijän identiteetin avulla
Vastuullinen aikuinen	vakaus, vastuunotto, oman elämänsuunnan määrittäminen	
Huoleton nuori	keskeneräisyys, vastuuttomuus, huolettomuus	

Syntyneiden identiteettidiskurssien suhde syrjäytymisen ja yksilön vastuun diskursseihin sekä kulttuurisesti jaettuun elämänkulkukäsitykseen näyttäytyi ristiriitaisena. Nuoret tunnistivat heihin ulkoa päin kohdistetut normaaliuden määritelmät sekä odotukset siitä, miten tämä normaalius on saavutettavissa. Nuoret tunnistivat näin ollen oman poikkeavuutensa suhteessa yhteiskunnallisen järjestelmän näkökulmasta määrittyvään normaaliin. (Ks. Raunio 2006.) Erityisesti ulkopuolisen, uupuneen sairastajan ja passiivisen laiskurin identiteettikerronnoissa yhteiskunnallisesti tärkeät ja kulttuurisesti jaetut näkemykset koulutuksen ja työn merkityksestä yhteiskuntaan kuulumisen mittarina nousivat esiin. Nuoret tunnistivat näihin identiteetteihin sisältyvän leimaavuuden ja osittain jopa määrittivät itse itsensä leimaavien kategorioiden, kuten sossupummin kategorian kautta. Nuoret eivät kuitenkaan olleet valmiita vastaanottamaan näitä leimaavia identiteettejä tai syrjäytyneen asemaa ulkoapäin annettuina. (Ks. Raunio 2006, 15–16.)

Itsensä määrittäminen syrjäytyneeksi tai syrjäytymisen elämänjakson tunnistaminen osaksi omaa elämänkulkua vaatii syrjäytymisen määrittelyn nuorten näkökulmasta käsin. Koulutuksen ja työn ulkopuolisuuden sijaan nuoret määrittivät syrjäytymisen kokonaisvaltaisena ulkopuolisuutena normaalista arjesta ja normaaleista sosiaalisista suhteista sekä kyvyttömyyden kokemuksen ja pystyvyyden vaatimusten ristiriitana. Tässä syrjäytymisen määritelmässä onkin yhtäläisyyksiä jo useiden vuosien ajan Nuorisobarometreissä näkyneeseen nuorten antamaan määritelmään syrjäytymiselle, jossa merkittävimiksi tekijöiksi syrjäytymiselle määrittyvät sosiaalisten suhteiden ulkopuolisuus ja väärään seuraan joutuminen (Myllyniemi 2015). Tähän tutkielmaan haastatellut nuoret eivät itse lähtökohtaisesti nostaneet syrjäytymistä terminä esille, vaan heidän kokemuksissaan ja identiteettidiskursseissa määrittävämpänä näyttäytyi voimakas, kaiken kattava ulkopuolisuus ja arjen täyttävä turvattomuuden tunne, jolloin edes nuorten perhesuhteet, vapaa-ajan toiminnot tai suhteet palvelujärjestelmään eivät näyttäneet tarjoavan kuulumisen kokemusta (vrt. Suutari 2001). Ulkopuolisuus oli termi, jota nuoret itse käyttivät ja jonka kokivat tarkoittavan selkeästi muuta kuin syrjäytymisen, minkä vuoksi se päättyi myös tällaiseen puhetapaan liittyvän identiteettidiskurssin nimeksi.

Kuten nuorten poikkeavuutta suhteessa työhön ja koulutukseen tarkastelleissa aiemmissa tutkimuksissa (esim. Kojo 2012; Komonen 2001), myös tässä tutkielmassa tuli näkyväksi se, kuinka nuoret tunnistivat kulttuurisesti jaetun elämänkulun mallin ja siihen liittyvät odotukset. Kuten aiemmissa tutkimuksissa myös tässä tutkielmassa nuoret pyrkivät kuvaamaan itsensä positiivisessa valossa ja aktiivisina toimijoina tilanteissa, joissa tunnistivat heihin kohdistuvan ulkoapäin negatiivisia määritelmiä. Positiivista kuvaa pyrittiin pitämään yllä korostamalla omaa aktiivisuutta ja toiminnan vastuullisuutta. Myös pyrkimys parempaan tulevaisuuteen toimi selittävänä tekijänä ja kasvojen

säilyttämisen keinona tilanteissa, joissa nuoret tunnistivat, etteivät olleet pystyneet vastaamaan heihin kohdistuviin kulttuurisiin ja yhteiskunnallisiin odotuksiin. Yleisesti nämä tilanteet, joissa selittämisen velvollisuus nousi esiin, liittyivät koulutus- ja työmarkkinoiden osallisuutta ja nuoren ikää ja iänmukaisia odotuksia koskeviin keskusteluihin. Nuoret tunnistivat ristiriidan, joka vallitsi heidän oman kokemuksensa ja aikuisten ja yhteiskunnan asettamien odotusten ja vaatimusten välillä. Uupuneen sairastajan identiteetti aktivoitui tilanteissa, joissa nuoret pyrkivät antamaan selityksiä keskeytyneille opinnoille, työttömyydelle ja työkokemuksen puutteelle. Näin sairastamisen kertomus ei ollut suhteessa ainoastaan kuntoutumisen kertomukseen, vaan myös passiivisen laiskurin ja suunnanetsijän identiteetteihin sairastamisen antaessa hyväksyttävän syyn normaalista elämänkulusta poikkeamiselle.

Kuten aiemmissakin nuorten poikkeavuutta käsittelevissä tutkimuksissa (esim. Kojo 2012; Komonen 2001; Pietikäinen 2005), myös tässä tutkielmassa kuvastui nuorten pyrkimys kuvata itsensä ja vertaisensa normaaleina, vaikkakin jokaisen omaa yksilöllisyyttä ja valinnanvapautta korostaen. Nuoret eivät identiteettidiskursseissaan hylänneet ympäröivän yhteiskunnan arvoja ja normeja, mutta korostivat elämänkulun yksilöllisyyttä ja vaihtelevuutta haastaen kulttuurisesti jaetun suoraviivaisesti etenevän elämänkulun mallin. Nuoret toivat esiin pyrkimyksensä vastata heihin kohdistuneisiin odotuksiin itse valitsemallaan tavalla ja itseään toteuttaen. Näin ollen myös työ ja koulutus sekä niihin osallistuminen saivat merkityksensä itsensä toteuttamisen ja nuoren oman mielenkiinnon ja motivaation kautta. Nuoret haastoivatkin näin kulttuurisesti jaetun näkemyksen kaikenlaisen työn tai koulutuksen paremmuudesta ja kannattavuudesta suhteessa tekemättömyyteen.

Kaiken kaikkiaan nuorten haastatteluista rakentui esiin hyvin vivahteikkaita, kokemusrikkaita ja yksilöllisiä elämäntarinoita, jotka pitivät sisällään ainutlaatuisuudestaan huolimatta myös paljon keskenään yhtäläistä ja samankaltaista. Esiin nousseet identiteettidiskurssit oli loppujen lopuksi helppo linkittää yhteiskunnallisiin keskusteluihin syrjäytymisestä ja yksilön vastuusta nuorten kerroksen painottuessa voimakkaasti koulun ja työn teemoihin. Toisaalta nuorten kuvaukset tavallisesta arjesta, sen toiminnallisuudesta ja sosiaalisista suhteista jäivät hyvin kapeiksi. Ne pilkahdukset, joita näistä elämänalueista nyt toteutuneissa haastatteluissa nähtiin, kuvasivat hyvin karua toimintakyvyttömyyttä ja ulkopuolisuuden kokemusta. Jatkotutkimusta ajatellen näkisinkin tärkeänä kiinnittää huomiota nuorten arjen osallisuutta ja sosiaalisia suhteita tarkastelemaan tutkimukseen erityisesti niiden nuorten osalta, jotka ulkopuolelta katsottuna määrittyvät syrjäytyneiksi tai syrjäytymisriskissä oleviksi.

Starttipajatoiminta määrittyi nuorten kertomassa pääsääntöisesti positiivisena itsensä kehittämisen paikkana, jossa nuoret kokivat kuulumisen tunnetta, vertaisuutta sekä normaaliuden kokemuksia. Starttipajatoiminnassa yksilöllinen elämäntapa oli oikeutettua ja tavallista. Starttipajaa lukuunottamatta palvelujärjestelmä kuvautui nuorten haastatteluissa ongelmallisena ja kyvyttömänä tunnistamaan nuorten erityisyyttä asiakasryhmänä. Nuorten haastatteluiden perusteella olemassa olevien ja heille tarjottujen palveluiden vaatimustasot nuorten toimintakyvylle olivat aivan liian korkealla suhteessa nuorten kokemaan toimintakykyyn. Nuoret kuvasivatkin kotiin jäämisen ainoana vaihtoehtona näissä tilanteissa, joissa omat voimavarat ja toimintakyky eivät riittäneet vastaamaan järjestelmän tarjoamiin toiminnan mahdollisuuksiin. Palvelujärjestelmä näyttäytyi näin ollen ennemminkin nuorten syrjäytymistä tukevana kuin sitä ehkäisevänä. Eräs haastatelluista nuorista korostikin sitä, kuinka vaadittaessa liikaa ja kiirehdyttäessä nuoren kuntoutumisprosessissa eteenpäin liian suurin askelin, voidaan nuorelle tehdä enemmän hallaa kuin tukea kohti parempaa tulevaisuutta.

Tulevaisuudessa palvelujärjestelmää kehitettäessä lieneekin syytä kiinnittää huomiota siihen, että palvelujärjestelmässä olisi riittävästi eri vaatimustason palveluita, jotka mahdollistavat osallistumisen ja osallisuuden kokemuksia ja tarjoavat mahdollisuuksia kuntoutumiseen myös tilanteissa, joissa työelämään ja koulutukseen osallistuminen ei ole todennäköistä lyhyellä tähtäimellä ja joissa tukea tarvitaan laajasti arjen toimintakyvyn ylläpitämiseen ja edistämiseen. Starttipaja näyttäytyi nuorten kerronnassa juuri tällaisena matalan kynnyksen ja matalan lähtötason paikkana, jonka haasteena oli sinne ohjautumisen vaikeus. Osa nuorista kokikin olemassaolevia palveluita koskevan tiedon olevan pirstaleista ja jo oikeaan palveluun ohjautumisen vaativan voimavaroja, omaaloitteisuutta ja valveutuneisuutta. Nuoret toivoivatkin starttipajan parempaa näkyvyyttä ja viranomaisverkoston parempaa tietoisuutta olemassa olevista palveluista.

Palvelujärjestelmän ja koulutusverkoston muutokset ovat olleet viime vuosina voimakkaasti esillä julkisessa keskustelussa niin ammatillisen koulutuksen reformin, oppilaitosverkoston muutosten kuin sosiaali- ja terveystieteiden ja maakuntaudistuksen vuoksi. Nämä jo tehdyt ja suunnitteilla olevat muutokset vaikuttavat siihen, missä ja miten kouluttautumisen ja kuntoutumisen palveluita on jatkossa saatavilla. Tämän tutkielman tulosten perusteella näitä palveluita tarvitsevat ja käyttävät nuoret pyrkivät määrittämään itseään pääsääntöisesti vastuullisina ja aktiivisina toimijoina, jotka haluavat toteuttaa itseään, saada tukea siihen ja päästä sitä kautta osaksi yhteiskuntaa. Lieneekin syytä kiinnittää huomiota siihen, miten vastuullisena ja aktiivisena kansalaisena toimiminen ja sitä kautta oman syrjäytymisen ehkäiseminen on tulevaisuudessa mahdollista, jos mahdollisuudet valita osallistumisen keinoista ja väylistä ajautuu yhä kauemmaksi palveluiden keskittyessä maakuntakeskuksiin ja suuriin kaupunkeihin. Jo nyt Suomessa on alueita, joissa jo toisen asteen opintoja varten

on matkustettava päivittäin toiselle paikkakunnalle tai jopa muutettava pois lapsuudenkodista, jotta opinnot olisivat edes mahdollisia. Myöskään matalan kynnyksen kuntoutumisen palveluita ei ole välttämättä saatavilla pienillä paikkakunnilla ja palveluiden kehittämistyö keskittyy suuriin kaupunkeihin. Tilanne näyttää nuorten näkökulmasta haastavalta. Samanaikaisesti kun nuoret korostavat oman motivaation ja itsensä toteuttamisen merkitystä yhteiskuntaan kiinnittymiselle ja heihin kohdistettuihin odotuksiin vastaamiselle, pakenevat valinnan mahdollisuudet maantieteellisesti aina vain kauemmas. Kuinka nuori, joka ei koe pärjäävänsä edes arkiympäristössään, matkustaa saati muuttaa koulutuksen perässä saadakseen osallistumisen ja kuulumisen kokemuksia itsensä toteuttamisen kautta?

Lähteet:

Aaltonen, Sanna & Berg, Päivi (2015) Nuorten ja palveluntarjoajien kohtaamiset. Teoksessa Sanna Aaltonen, Päivi Berg & Salla Ikäheimo Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, Verkkojulkaisuja 84, 41–127.

<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/nuoretluukulla.pdf> Viitattu 15.4.2016.

Aaltonen, Sanna & Berg, Päivi & Ikäheimo, Salla (2015) Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, Verkkojulkaisuja 84.

<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/nuoretluukulla.pdf> Viitattu 15.4.2016.

Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi (2003) Näkökulmia suomalaisen nuoruuden ja nuorison historiaan. Teoksessa Sinikka Aapola & Mervi Kaarninen (toim.) Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuoruuden historia. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 32, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 909, s. 9-31.

Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi (toim.) (2003) Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuoruuden historia. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 32, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 909.

Aapola, Sinikka & Ketokivi, Kaisa (toim.) (2005) Polkuja ja poikkeamia - Aikuisuutta etsimässä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 56.

Alhanen, Kai (2007) Käytännöt ja ajattelu Michel Foucault'n filosofiassa. Helsinki: Gaudeamus.

Arnett, Jeffrey Jensen (2000) Emerging Adulthood. A Theory of Development From the Late Teens Through the Twenties. American Psychologist, vol. 55(5), p. 469–480.

Arnett, Jeffrey Jensen (2004) Emerging Adulthood: The Winding Road from the Late Teens Through the Twenties. Oxford: Oxford University Press.

Arnett, Jeffrey Jensen (2006) Emerging Adulthood in Europe. A Response to Bynner. Journal of Youth Studies, vol. 9 (1), p. 111-123.

Arnett, Jeffrey Jensen (2007) Emerging Adulthood: What Is It, and What Is It Good For? Child Development Perspectives, vol. 1 (2), p. 68-73.

Arnett, Jeffrey Jensen (2010) Oh, Grow Up! Generational Grumbling and the New Life Stage of Emerging Adulthood - Commentary on Trzesniewski & Donellan (2010). Perspectives on Psychological Science 5(1), p.89-92.

Asplund, Rita & Vanhala, Pekka (2013) Nuorten työllisyydestä ja työttömyydestä hyvin vaihteleva kuva. ETLA Muistio No 19. < <https://www.etla.fi/wp-content/uploads/ETLA-Muistio-Brief-19.pdf>> Viitattu 5.11.2018.

Benwell, Bethan & Stokoe, Elizabeth (2006) Discourse and Identity. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Benwell, Bethan & Stokoe, Elizabeth (2010) Analysing Identity in Interaction: Contrasting Discourse, Genealogical, Narrative and Conversation Analysis. Teoksessa Margaret Wetherell & Chandra Talpade Mohanty (eds.) The SAGE Handbook of Identities. Los Angeles: Sage, s.82-103.

Burr, Vivien (2003) Social Constructionism. Lontoo: Routledge, 2.edition.

- Chen, Jing & Forsyth, Craig J. & Burstein, Karen (2018) Determining Normal Deviance: Adolescent Drug Use? *Deviant Behaviour* 39 (7), p.926-935.
- Clarke, John (2005) New Labour Citizens: Activated, Empowered, Responsibilized, Abandoned? *Critical Social Policy* 25(4), p. 447-46.
- Eastman, Jason T. (2015) The wild (white) ones: comparing frames of white and black deviance. *Contemporary Justice Review* 18(2), p. 231–247.
- Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana (2015) Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Raine Valli & Juhani Aaltola (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalla tutkijalla. Jyväskylä: PS-kustannus, 4.painos, s. 27–44.
- Euroopan tilintarkastustuomioistuin (2017) Nuorisotyöttömyys - ovatko EU:n toimintapolitiikat tuottaneet tulosta? Nuorisotakuun ja nuorisotyöllisyysaloitteen arviointi sekä komissiovastaukset. Erityiskertomus nro 5/2017. <
https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR17_5/SR_YOUTH_GUARANTEE_FI.pdf>
 Viitattu 5.11.2018.
- Ferguson, Iain (2007) Increasing User Choice or Privatizing Risk? The Antinomies of Personalization. *British Journal of Social Work* 37(3), 387–403.
- Foucault, Michel (2005) Tiedon arkeologia. Suom. Tapani Kilpeläinen. Tampere: Vastapaino.
- France, Alan (2007) Understanding Youth in Late Modernity. Berkshire: Open University Press.
- Franzese, Robert J. (2015) The sociology of deviance: differences, tradition and stigma. Springfield, Illinois: Charles C Thomas Publisher Ltd.
- Furlong, Andy & Cartmel, Fred (2007) Young people and social change: new perspectives. Maidenhead: Open University Press.
- Goode, Erich & Ben-Yehuda, Nachman (2009) Moral panics: the social construction of deviance. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Gretschel, Anu & Paakkunainen, Kari & Souto, Anne-Mari & Suurpää, Leena (toim.) (2014) Nuorisotakuun arki ja politiikka, Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 151, verkkojulkaisuja 76.
- Hallamaa, Jaana & Launis, Veikko & Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (toim.) (2006) Etiikkaa ihmistieteille. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Harkko, Jaakko & Lehtikainen, Tuula & Lehto, Sarita & Ala-Kauhaluoma, Mika (2016) Onko osa nuorista vaarassa syrjäytyä pysyvästi? Nuorten syrjäytymisriskit ja aikuisuuteen siirtymistä tukeva palvelujärjestelmä. Helsinki: Kela, Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 144.
- Harrikari, Timo (2008) Riskillä merkitty. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 87.
- Hathaway, Andrew D. (1997) Marijuana and lifestyle: Exploring tolerable deviance. *Deviant Behaviour* 18 (3), p. 213-232.
- Haverinen, Riitta & Kuronen, Marjo & Pösö, Tarja (toim.) (2014) Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Tampere: Vastapaino.

Heitzeg, Nancy A. (2015) 'Whiteness', criminality and the double standards of deviance/social control. *Contemporary Criminal Justice Review* 18(2), p. 197–214.

Helne, Tuula (2002) Syrjäytymisen yhteiskunta. Helsinki: Stakes, tutkimuksia 123.

Helne, Tuula (2004) Syrjäytymisen solmut – eli miksi syrjäytymisestä puhuminen on niin hankalaa? Teoksessa Tuula Helne, Sakari Hänninen & Jouko Karjalainen (toim.) Seis yhteiskunta - tahdon sisään! Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy, s. 23–53.

Helne, Tuula & Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko (2004) Johdanto. Teoksessa Tuula Helne, Sakari Hänninen & Jouko Karjalainen (toim.) Seis yhteiskunta - tahdon sisään! Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy, 7-22.

Helne, Tuula & Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko (toim.) (2004) Seis yhteiskunta - tahdon sisään! Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy.

Higgins, George E. & Boyd, Rebecca J. (2008) Low self-control and deviance: examining the moderation of social support from parents. *Deviant Behaviour* 29(49), p. 388–410.

Hinkka, Terhi & Koivisto, Juha & Haverinen, Riitta (2006) Kartoittava kirjallisuuskatsaus sosiaalisen kuntoutuksen työmuodoista ja niiden vaikutuksista. Helsinki: Stakes.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2000) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hoikkala, Tommi (1989) Nuorisokulttuurista kulttuuriseen nuoruuteen. Helsinki: Gaudeamus.

Hoikkala, Tommi (1993) Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus? Aikuistumisen puhe ja kulttuurimalli. Helsinki: Gaudeamus.

Hoikkala, Tommi & Sell, Anna (toim.) (2008) Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 76.

Honkatukia, Päivi & Nyqvist, Leo & Pösö, Tarja (2006) Vaikeat aiheet haavoittuvissa olosuhteissa. Teoksessa Jaana Hallamaa, Veikko Launis, Salla Lötjönen & Irma Sorvali (toim.) Etiikkaa ihmistieteille. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, s. 296–317.

Ikäheimo, Salla (2015) Syrjäytyneiksi luokiteltujen nuorten terveystalvelujen käyttö ja kustannukset. Teoksessa Sanna Aaltonen, Päivi Berg & Salla Ikäheimo Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, Verkkojulkaisuja 84, 12-40. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/nuoretluukulla.pdf> Viitattu 15.4.2016.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2016) Diskurssianalyysi: teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.) (2004) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (2008) Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino.

Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina: sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Juhila, Kirsi (2008a) Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön yhteiskunnallinen paikka. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa, Tampere: Vastapaino, 48–81.

- Juhila, Kirsi (2008b) Aikuisuus sosiaalityössä. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila (toim.) *Sosiaalityö aikuisten parissa*, Tampere: Vastapaino, 82–108.
- Juhila, Kirsi (2009) Objektivointi ja subjektivointi sosiaalityön käytännöissä - Michel Foucault'n perintöä tulkitsemassa. Teoksessa Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola ja Tarja Pösö (toim.) *Sosiaalityö ja teoria*. Jyväskylä: PS-kustannus, 47–66.
- Juhila, Kirsi & Raitakari, Suvi & Hall, Christopher (2017a) Introduction. Teoksessa Kirsi Juhila, Suvi Raitakari ja Christopher Hall (toim.) *Responsibilisation at the Margins of Welfare Services*. Lontoo: Routledge, 1-8.
- Juhila, Kirsi & Hall, Christopher (2017b) Analysing the management of responsibilities at the margins of welfare practices. Teoksessa Kirsi Juhila, Suvi Raitakari ja Christopher Hall (toim.) *Responsibilisation at the Margins of Welfare Services*. Lontoo: Routledge, 57–80.
- Juhila, Kirsi & Raitakari, Suvi & Hall, Christopher (toim.) (2017) *Responsibilisation at the Margins of Welfare Services*. Lontoo: Routledge.
- Juhila, Kirsi & Raitakari, Suvi & Löfstrand Hansen, Cecilia (2017a) Responsibilisation in governmentality literature. Teoksessa Kirsi Juhila, Suvi Raitakari ja Christopher Hall (toim.) *Responsibilisation at the Margins of Welfare Services*. Lontoo: Routledge, 11–34.
- Juhila, Kirsi & Raitakari, Suvi & Löfstrand Hansen, Cecilia (2017b) Responsibilities and current welfare discourses. Teoksessa Kirsi Juhila, Suvi Raitakari ja Christopher Hall (toim.) *Responsibilisation at the Margins of Welfare Services*. Lontoo: Routledge, 35–56.
- Julkunen, Raija (2001) *Suunnanmuutos: 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa*. Tampere: Vastapaino.
- Julkunen, Raija (2013) Aktivointipolitiikka hyvinvointivaltion paradigman muutoksena. Teoksessa Vappu Karjalainen & Elsa Keskitalo (toim.) *Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikka Suomessa*, Tampere: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 21–44.
- Juppi, Pirita (2011) Pahoinvoivia uhreja, turvallisuusuhrin ja taloudellisia taakkoja. Nuorten syrjäytymisen tulkintakehykset suomalaisessa uutismediassa. *Janus* 19(3), 200–220.
- Juvonen, Tarja (2015) Sosiaalisesti kontrolloitu, hauraasti autonominen. Nuorten toimijuuden rakentuminen etsivässä työssä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 165.
- Järvikoski, Aila & Härkäpää, Kristiina (2011) Kuntoutuksen perusteet: näkökulmia kuntoutukseen ja kuntoutustieteeseen. Helsinki: WSOYpro.
- Järvinen, Tero (1999) Koulutuksen ja työelämän ulkopuolella. Vailla ammattitutkintoa ja työpaikkaa olevien nuorten sosiaalinen profiili vuosina 1985 ja 1995. Teoksessa Matti Kuorelahti & Reijo Viitanen (toim.) *Holtittomasta hortoilusta hallittuun harhailuun - nuorten syrjäytymisen riskit ja selviytymiskeinot*. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto, Nuorisosaian neuvottelukunta, NUORAn julkaisuja nro 14, 189–196.
- Järvinen, Tero & Janhukainen, Markku (2001) Kuka meistä onkaan syrjäytynyt? Marginalisaation ja syrjäytymisen käsitteellistä tarkastelua. Teoksessa Minna Suutari (toim.) *Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla*, Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 20, 125-154.

Järvinen, Tero & Vanttaja, Markku (2013) Koulupudokkaiden työurat. Vuosina 1985 ja 1995 koulutuksen ja työn ulkopuolella olleiden nuorten urapolkujen vertailua. *Yhteiskuntapolitiikka* 78 (5), 509–519.

Karjalainen, Vappu & Keskitalo, Elsa (toim.) (2013) Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikka Suomessa, Tampere: Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos.

Karjalainen, Vappu & Vilkkumaa, Ilpo (toim.) (2012) Kuntoutus kanssamme. Ihmisen toimijuuden tukeminen. Tampere: Stakes.

Kemshall, Hazel (2008.) Risks, Rights and Justice: Understanding and Responding to Youth Risk. *Youth Justice* 8 (1), p. 21–37.

Keskitalo, Elsa (2013) Tavoitteena aktiivinen kansalaisuus. Teoksessa Vappu Karjalainen & Elsa Keskitalo (toim.) Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikka Suomessa, Tampere: Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos, s.45–72.

Kiilakoski, Tomi (2014) Kahdenlaisia ja kolmenlaisia ihmisiä. Teoksessa Anu Gretschel, Kari Paakkunainen, Anne-Mari Souto & Leena Suurpää (toim.) Nuorisotakuun arki ja politiikka. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 150, verkkojulkaisuja 76, s. 24–27.

Kim, Jihoon & Lee, Yeoungjeom & Leban, Lindsey (2017) A Comprehensive Investigation of Youth Deviance: Theoretical Distinction by Deviant Behaviour Sub-Types. *Deviant Behaviour* 38(6), p. 684–697.

Kojo, Marjaana (2012) Pause päällä. Työn ja koulutuksen ulkopuoliset jaksot nuorten elämänsä. *Janus* vol. 20 (2), 94–110.

Komonen, Katja (1999) Yksilöllinen valinta vai portti koulutukselliseen syrjäytymiseen? - ammatitopinnat keskeyttäneiden nuorten koulutuspolut. Teoksessa Matti Kuorelahti & Reijo Viitanen (toim.) Holtittomasta hortoilusta hallittuun harhailuun - nuorten syrjäytymisen riskit ja selviytymiskeinot. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto, Nuorisosiain neuvottelukunta, NUORAn julkaisuja nro 14, 117–128.

Komonen, Katja (2001) Työn moraalista koulutuksen moraaliin. Teoksessa Tapio Kuore (toim.) Aikuistumisen pullonkaulat. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, Nuorisosiain neuvottelukunta, Stakes.

Komonen, Katja (2007) Puhuttu paikka. Nuorten työpajatoiminnan rakentuminen työpajakerronnassa. Mikkeli: Mikkelin ammattikorkeakoulu, A: Tutkimuksia ja raportteja - Research Reports 21.

Komonen, Katja (2008a) Nuorten työpajat kasvatuksellisinä instituutioina. *Janus* vol.16 (2), 167–174.

Komonen, Katja (2008b) Työpajatoiminta nuorisotyön työmuotoina. Teoksessa Tommi Hoikkala & Anna Sell (toim.) Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 76, s. 429–445.

Komonen, Katja (2012) Paha pudokas? Koulutuksellisen syrjäytymisen tarkastelu yhteiskunnallisessa keskustelussa. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja* 2/2012, 30–39.

Kuorelahti, Matti & Viitanen, Reijo (toim.) (1999) Holtittomasta hortoilusta hallittuun harhailuun - nuorten syrjäytymisen riskit ja selviytymiskeinot. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto, Nuorisosiain neuvottelukunta, NUORAn julkaisuja nro 14.

- Kuula, Arja (2006) Yksityisyyden suoja tutkimuksessa. Teoksessa Jaana Hallamaa, Veikko Launis, Salla Lötjönen & Irma Sorvali (toim.) Etiikkaa ihmistieteille. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, s. 124–140.
- Kuure, Tapio (toim.) (2001) Aikuistumisen pullonkaulat. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, Nuori-soasiain neuvottelukunta, Stakes.
- Laine, Matti (2014) Kriminologia ja rankaisun sosiologia. Helsinki: Tietosanoma Oy.
- Laine, Markus & Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka (2007) Tapaustutkimuksen käytäntö ja teoria. Teoksessa Markus Laine, Jarkko Bamberg & Pekka Jokinen (toim.) Tapaustutkimuksen taito. Helsinki: Gaudeamus, 9-40.
- Laine, Markus & Bamberg, Jarkko & Jokinen, Pekka (toim.) (2007) Tapaustutkimuksen taito. Helsinki: Gaudeamus.
- Laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta 28.12.2012/916.
- Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2.3.2001/189.
- Laki toimeentulotuesta 30.12.1997/1412.
- Lindblom, Jonas & Jacobsson, Kerstin (2014) A Deviance Perspective on Social Movements: The Case of Animal Rights Activism. *Deviant Behaviour* 35(2), p. 133–151.
- Lähteenmaa, Jaana (2010) Nuoret työttömät ja taistelu toimijuudesta. Työpoliittinen aikakauskirja 4/2010, 51–63.
- Marin, Marjatta (2001) Tarkastelukulmia ikään ja ikääntymiseen. Teoksessa Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa, Tampere: Vastapaino, 17–48.
- Mary, Aurélie (2012) The Illusion of the Prolongation of Youth. Transition to Adulthood among Finnish and French Female University Students. Tampere: Tampere University Press, Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 130.
- McKinlay, Andrew & McVittie, Chris (2011) Identities in context: individuals and discourse in action. Chichester: Wiley-Blackwell.
- McLellan, Samantha & Beggan, James K. (2017) The Stigma of Being Young on the Experience of Rate-Busting as Positive Deviance. *Deviant Behaviour* vol. 38(9), p.1059–1073.
- Miles, Bart W. & Okamoto, Scott K. (2008) The Social Construction of Deviant Behaviour in Homeless and Runaway Youth: Implications for Practice. *Child and Adolescent* 25(5), p. 425–441.
- Myllyniemi, Sami (toim.) (2015) Ihmisarvoinen nuoruus. Nuorisobarometri 2014.
- Myrskylä, Pekka (2011) Nuoret työmarkkinoiden ja opiskelun ulkopuolella. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Työ ja yrittäjyys 12/2011.
- Myrskylä, Pekka (2012) Hukassa - keitä ovat syrjäytyneet nuoret? EVA-analyysi no.19. <<http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2012/02/Syrjaytyminen.pdf>> Viitattu 3.3.2018.
- Mäntysaari, Mikko & Pohjola, Anneli & Pösö, Tarja (toim.) (2012) Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Newman, Janet & Tonkens, Evelien (2011) Active citizenship. Responsibility, choice and participation. Teoksessa Janet Newman & Evelien Tonkens (eds.) Participation, Responsibility and

Choice. Summoning the Active Citizen in Western European Welfare States. Amsterdam: Amsterdam University Press, 179-200.

Newman, Janet & Tonkens, Evelien (eds.) (2011) Participation, Responsibility and Choice. Summoning the Active Citizen in Western European Welfare States. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Nivala, Elina & Saastamoinen, Mikko (2010) Nuorisokasvatuksen teorian kohde ja konteksti. Teoksessa Elina Nivala & Mikko Saastamoinen (toim.) Nuorisokasvatuksen teoria: perusteita ja puheenvuoroja. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 73, s. 8-28.

Nivala, Elina & Saastamoinen, Mikko (toim.) (2010) Nuorisokasvatuksen teoria: perusteita ja puheenvuoroja. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 73.

Nuorisolaki 1285/2016.

Oljemark, Johanna (2013) Huomioidaanko nuorten näkökulma syrjäytymiskeskustelussa? Ajankoh-taiskatsaus nuorten syrjäytymistä käsittelevään tutkimukseen. Janus 21(1), 59–67.

Opetusministeriö (2004) Nuorten työpajatoiminnan vakinaistaminen. Nuorten työpajaryhmän esi-tys. Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto: Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2004:37.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2012) Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2012-2015. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto: Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012:6

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2014) Nuorten työpajatoiminnan yleiset perusteet ja suositukset.

Opetus- ja kulttuuriministeriön päätös 8.10.2014, dnro 10/600/2014.

<http://minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisotyoen_kohteet_ja_rahoitus/tyoepajat/Liitteet/tyopajasuositukset.pdf> Viitattu 11.4.2016.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2016) Työpajatoiminta 2015. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkai-suja 2016:26. < <http://www.tpy.fi/site/assets/files/1376/okm26.pdf>> Viitattu 12.3.2017.

Paju, Petri & Vehviläinen Jukka (2001) Valtavirran tuolla puolen. Nuorten yhteiskuntaan kiinnitty-misen kitkat 1990-luvulla. Helsinki: Yliopistopaino Oy, Nuorisotutkimusverkos-to/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 18.

Palola, Elina & Hannikainen-Ingman, Katri & Karjalainen, Vappu (2012) Nuoret koulutuspuodok-kaat sosiaalityön asiakkaina. Tapaustutkimus Helsingistä. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin lai-tos, raportti 29/2012.

Patomäki, Heikki (2015) Uusliberalismi Suomessa. Lyhyt historia ja tulevaisuuden vaihtoehdot. Helsinki: WSOY, 3.painos.

Peräkylä, Anssi (1990) Kuoleman monet kasvot: identiteettien tuottaminen kuolevan potilaan hoi-dossa. Tampere: Vastapaino.

Pietikäinen, Reetta (2005) Vaihtoehtoisia polkuja etsimässä - työpajanuorten orientaatiot. Teoksessa Sinikka Aapola & Kaisa Ketokivi (toim.) Polkuja ja poikkeamia - Aikuisuutta etsimässä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 56, 219–253.

Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne (2009) Kurssi kohti diskurssia. Tampere: Vastapaino.

Puuronen, Vesa (2006) Nuorisotutkimus. Tampere: Vastapaino.

- Raitakari, Suvi (2004) Nuoren elämänhallinta: toivottua arkea ohjeistamalla? Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 56–73.
- Raitakari, Suvi & Virokannas, Elina (toim.) (2009) Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät: puheenvuoroja asiantuntijuudesta, käytännöistä ja kohtaamisista. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 96.
- Raitanen, Marko (2001) Aikuistuminen. Teoksessa Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa, Tampere: Vastapaino, s. 187-224.
- Ratkaisujen Suomi. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. Hallituksen julkaisusarja 10/2015.
- Raunio, Kyösti (2006) Syrjäytyminen: sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.
- Rautio, Pertti & Saastamoinen, Mikko (toim.) (2006) Minuus ja identiteetti. Sosiaalipsykologinen ja sosiologinen näkökulma. Tampere: Tampere University Press.
- Rose, Nikolas (2000) Government and Control. *British Journal of Criminology* 40, p. 321–339.
- Saastamoinen, Mikko (2006) Minuus ja identiteetti tutkimuksen haasteina. Teoksessa Pertti Rautio & Mikko Saastamoinen (toim.) Minuus ja identiteetti. Sosiaalipsykologinen ja sosiologinen näkökulma. Tampere: Tampere University Press, 168–178.
- Sankari, Anne & Jyrkämä, Jyrki (2001) Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa. Tampere: Vastapaino.
- Savukoski, Marjo & Kauramäki, Pirjo (2012) Nuoren sosiaalinen tukeminen omalle ammatilliselle uralle. Teoksessa Vappu Karjalainen & Ilpo Vilkkumaa (toim.) Kuntoutus kanssamme. Ihmisen toimijuuden tukeminen. Tampere: Stakes, 123-136.
- Simon, Bernd (2004) Identity in modern society: a social psychological perspective. Oxford: Blackwell.
- Sischo, Lacey & Taylor, John & Martin, Patricia Yancey (2006) Carrying the weight of self-derogation? Disordered eating practices as social deviance in young adults. *Deviant Behaviour* 27(1), p. 1-30.
- Sisäministeriö (2016) Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta. Sisäministeriön julkaisu 8/2016. <https://intermin.fi/documents/1410869/4113506/67644_julkaisu_082016.pdf/1bfa515-e73e-4ca3-8b03-59991a98c0e3/67644_julkaisu_082016.pdf.pdf> Viitattu 5.11.2018.
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.
- Suutari, Minna (2001) Tasapainoilua sosiaalisissa verkostoissa työmarkkinoiden marginaalissa. Teoksessa Minna Suutari (toim.) Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla, Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 20, s. 153–186.
- Suutari, Minna (toim.) (2001) Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla, Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 20.
- Suurpää, Leena (toim.) (2009) Nuoria koskeva syrjäytymistieto. Avauksia tietämisen politiikkaan. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 27.

Tanskanen, Antti & Danielsbacka, Mirkka (2007) Paja pahnan pohjimmaisille. Huono-osaisimmille suunnatusta työpajatoiminnasta. Yhteiskuntapolitiikka 72 (5), 522–531.

Tavoitteet, teot ja tulokset - Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelman 2012-2015 väliarviointi. (2014) Valtion nuorisosiain neuvottelukunnan julkaisuja 52.

Thompson, Ron (2011) Individualisation and social exclusion: the case of young people not in education, employment or training. Oxford Review of Education vol. 37 (6), p. 785–802.

Tietoa nuorisotakuusta. < <https://nuorisotakuu.fi/tietoa-nuorisotakuusta> > Viitattu 5.11.2018.

Toikko, Timo (2014) Vastuullisen asiakkaan paradigma. Teoksessa Riitta Haverinen, Marjo Kuro-nen & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Tampere: Vastapaino, 161–175.

Työpajatoiminnan kattavuus kunnissa 2015.
<https://www.tpy.fi/site/assets/files/1376/tyopajat_2015_vk_korjattu.jpg> Viitattu 5.11.2018.

Työttömyysturvalaki 30.12.2002/1290.

Työttömyysturvan aktiivimalli. < <https://stm.fi/tyottomyysturvan-aktiivimalli> > Viitattu 5.11.2018.

Ungar, Michael (2001) The Social Construction of Resilience Among “Problem” Youth in Out-of-Home Placement: A Study of Health-Enhancing Deviance. *Child & Youth Care Forum* 30(3), p. 137–154.

Valli, Raine & Aaltola, Juhani (toimi.) (2015) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 4.painos.

Valtioneuvoston periaatepäätös/2.11.2017. Yhteiskunnan turvallisuusstrategia.
<https://turvallisuuskomitea.fi/wp-content/uploads/2018/02/YTS_2017_suomi.pdf> Viitattu 5.11.2018.

Virokannas, Elina (2004) Normaalin rajan molemmilla puolilla. Tutkimus huumehoitoyksikön nuorten identiteettien rakentumisesta. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus, tutkimus-sia 144.

Väyrynen, Sanna (2009) Nuorten kokemuksia huumeiden käyttöön puuttumisesta. Teoksessa Suvi Raitakari & Elina Virokannas (toim.) Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät: puheenvuoroja asi-antuntijuudesta, käytännöistä ja kohtaamisista. Helsinki: Nuorisotutkimusverkos-to/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 96, 107-124.

Walkerdine, Valerie & Bansel, Peter (2010) Neoliberalism, Work and Subjectivity: Towards a More Complex Account. Teoksessa Margaret Wetherell & Chandra Talpade Mohanty (eds.) The SAGE Handbook of Identities. Los Angeles: Sage, p. 492-507.

Ward, Nicki (2009) Social Exclusion, Social Identity and Social Work: Analysing Social Exclusion from a Material Discursive Perspective. *Social Work Education* 28(3), p. 237-252.

Wetherell, Margaret (2010) The Field of Identity Studies. Teoksessa Margaret Wetherell & Chandra Talpade Mohanty (eds.) The SAGE Handbook of Identities. Los Angeles: Sage, p. 3-26.

Wetherell, Margaret & Mohanty, Chandra Talpade (eds.) (2010) The SAGE Handbook of Identities. Los Angeles: Sage

LIITE 1: HAASTATTELUPYYNTÖ

Haastattelupyyntö

Nuoret työpajalla - puhetta identiteeteistä

Olen sosiaalityön opiskelija Tampereen yliopistosta ja teen pro gradu -tutkielmaani ammattikoulutamattomista, työttömistä nuorista. Tarkoitukseni on tutkia, kuinka nuoret itse itseään määrittävät ja kuinka nämä määrytykset ovat suhteessa nuoriin liittyvään yhteiskunnalliseen keskusteluun. Lisäksi olen kiinnostunut siitä, millaisia merkityksiä nämä nuoret antavat tuki- ja aktivointitoimenpiteille, joihin ovat osallistuneet.

Haastattelut suoritetaan teemahaastatteluna, jossa haastattelija ohjaa keskustelua tiettyjen teemojen avulla, mutta tarkkaa kysymysrunkoa ei ole. Haastattelut suoritetaan starttipajan tiloissa tutkijan (sosiaalityön opiskelija) ja haastateltavan kahdenkeskisessä tapaamisessa. Haastattelut kestävät noin 1-2 tuntia tilanteesta riippuen. Haastattelut tullaan nauhoittamaan, mutta haastatteluaineistoa käsitellään tutkimuksessa niin, ettei haastateltuja voida tunnistaa tutkimuksesta.

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja voit milloin tahansa keskeyttää tutkimuksen. Olen kiitollinen, jos olet kiinnostunut osallistumaan tutkimukseeni! Voit ottaa minuun yhteyttä alla näkyvään sähköpostiosoitteeseen haastatteluajan sopimiseksi tai kertoa mielenkiinnostasi tutkielmaani kohtaan kasvokkain starttipajalla.

Maiju Kallio
sosiaalityön opiskelija
Tampereen yliopisto
kallio.maiju.l@student.uta.fi

LIITE 2: SUOSTUMUS TUTKIMUKSEEN OSALLISTUMISESTA

Suostumus tutkimukseen osallistumisesta

Sosiaalityön pro gradu -tutkielma

”Nuoret työpajalla - puhetta identiteeteistä”

Maiju Kallio

Suostumus tutkimukseen osallistumisesta

Olen lupautunut haastateltavaksi yllä mainittuun tutkimukseen. Olen saanut tietoa tutkimuksesta sekä suullisesti että kirjallisesti ja olen saanut tilaisuuden esittää siihen liittyviä kysymyksiä. Ymmärrän, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja voin keskeyttää sen koska tahansa. Annan luvan nauhoittaa haastattelut ja tallentaa haastatteluaineiston mahdollisia myöhempiä tutkimuksia varten. Ymmärrän, että tietojani käsitellään luottamuksellisesti ja yksityisyyttäni suojaten.

Tutkimukseen osallistuminen tai siitä kieltäytyminen tai sen keskeyttäminen ei vaikuta mitenkään saamiini palveluihin tai kohteluun starttipajatoiminnassa.

Suostun osallistumaan tutkimukseen

paikkakunta ja päivämäärä

osallistujan allekirjoitus ja nimenselvennys

Suostumuksen vastaanottaja:

Maiju Kallio, sosiaalityön opiskelija

LIITE 3: TEEMAHAASTATTELUN RUNKO

HAASTATTELURUNKO

Taustaa

- perustiedot (nimi, ikä, sukupuoli)

Koulutus ja työelämä

- mitä opintoja suorittanut, onko jotain keskeytynyt? mikä tämän hetkinen tilanne koulutuksen suhteen? mistä johtuu, että tässä tilanteessa nyt?
- koulumenestys, kokemus koulusta?
- työkokemus; mistä ja kuinka paljon?
- työttömyys; kuinka pitkään ja mitä ajattelee omasta työttömyydestä?
- toimeentulo ja tarjotut palvelut? rahallinen selviytyminen?
- mitä ajattelee omasta tilanteestaan tällä hetkellä? entä hänelle tärkeät läheiset?
- suunnitelmat/haaveet tällä saralla?

Arki ja sosiaaliset suhteet

- kuvaile omaa arkeasi
 - ajankäyttö: mitä tekee tavallisena päivänä, viikonloppuisin?
 - asuminen: itsenäisesti vai jokin muu asumisratkaisu, mitä ajattelee asumisestaan
- harrastukset
- kaverisuhteet, muut vertaiset
- perhesuhteet; ketä perheeseen kuuluu, millä tavalla yhteydessä

Starttipaja

- kuinka päätynyt starttipajalle? mitä tapahtunut ennen starttipajalle tulemistä ja mitä tehnyt tuolloin?
- mistä ohjautunut starttipajalle? kuinka kauan ollut pajalla, milloin suunniteltu päättyväksi?
- onko ollut muita työllistymistä tai kouluttautumista tukevia toimenpiteitä/tukimuotoja?
- ajatuksia starttipajasta; kenelle starttipaja tarkoitettu ja keitä pajalla käy, miksi itse pajalla, mitä ajattelet starttipajasta (hyötyjä, merkityksiä)
- mitä starttipajan jälkeen?

Yhteiskunnallinen keskustelu nuorista

- mitä syrjäytyminen tarkoittaa? mitä ajatuksia syrjäytymispuheesta, jota julkisuudessa?
- mitä ajattelee syrjäytymisestä itsensä kohdalla; kuinka tarkoituksenmukainen aihe?
- nuori vai aikuinen? aikuistuminen; mitä tarkoittaa, kuinka itse kokee omalta kohdaltaan?
- kansalaisen velvollisuus; mistä kansalainen itse velvollinen huolehtimaan, kuinka suhteessa ikään? kuinka kokee itsensä kohdalla? mitä muut ajattelevat suhteessa hänen omaan tilanteeseensa?

LIITE 4: LITTERAATIOIDEN ERIKOISMERKIT

Aineisto-otteiden litteraatioissa käytetyt erikoismerkit

- () analysoijan huomautukset on sijoitettu sulkeisiin
- - - merkintä lainauksen keskellä merkitsee välistä poistettua tekstiä
-
-
- merkintä aineisto-otteen keskellä merkitsee välistä poistettuja, osoitettavan analyysin kannalta merkityksettömiä puheenvuoroja

Lisäksi käytetty pisteitä, pilkkuja, kysymysmerkkejä ja isoja alkukirjamia lukemisen helpottamiseksi